

Startup Refugees -verkosto poliittisena väliintulona

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Kasvatustieteiden osasto
Yleinen- ja aikuiskasvatustiede
Pro gradu -tutkielma
2018
Camilla Jokela

Ohjaajat: Sirpa Lappalainen &
Anna-Leena Riitaoja

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta		Osasto – Institution – Department Kasvatustieteiden osasto	
Tekijä – Författare – Author Camilla Jokela			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Startup Refugees -verkosto poliittisena väliintulona			
Oppiaine – Läroämne – Subject Yleinen ja aikuiskasvatustiede			
Työn ohjaaja(t) – Arbetets handledare – Supervisor Sirpa Lappalainen (HY, Kasvatustieteiden osasto), Anna-Leena Riitaoja (HY, Svenska social- och kommunalhögskolan)		Vuosi – År – Year 2018	
<p>Tiivistelmä – Abstrakt – Abstract</p> <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Startup Refugees -verkoston toimintaa poliittisena väliintulona. Startup Refugees on vapaaehtoisista toimijoista koostuva voittoa tavoittelematon verkosto, jonka tavoitteena on tukea turvapaikanhakijoita työllistymisessä ja yrittäjyydessä. Tarkoituksena on tutkia, millaisen profiilin verkosto turvapaikanhakijoista tuottaa, sekä mitkä tekijät ja rakenteet turvapaikanhakijoiden työllistämistä ja yrittäjyyttä vaikeuttavat.</p> <p>Tutkimuksen teoreettinen viitekehys nousee postkolonialistisesta tutkimusperinteestä, joka problematisoi muun muassa moderniin maailmankuvaan, yhteiskuntarakenteeseen ja muuttoliikkeeseen koskevia rajoja ja oletuksia. Fokuksena on turvapaikanhakijoiden työllistymiseen ja yrittäjyyteen liittyvä problematiikka ja Suomen työmarkkinoiden demografia erityisesti marginaaliryhmien näkökulmasta. Tutkimusmenetelmänä on mixed methods -menetelmä, ja tutkimusotteena taistelevan tutkimuksen perinne. Tutkimusaineisto koostuu Startup Refugees -verkoston keräämistä osaamisprofiileista, joissa on kartoitettu muun muassa turvapaikanhakijan koulutustaustaa, ammatillista osaamista, sekä kiinnostusta yrittäjyyttä kohtaan. Osaamisprofiilien avulla turvapaikanhakijoille on kohdennetusti tarjottu verkoston tarjoamia mahdollisuuksia. Nämä osaamisprofiilit (N = 1021) on kerätty suomalaisissa vastaanottokeskuksissa vuosina 2015–2017. Osaamisprofiilien kvantitatiivisen analyysin lisäksi tutkimuksessa on haastateltu kolmea Startup Refugeesin työntekijää. Haastattelut on analysoitu sisällönanalyttisesti.</p> <p>Startup Refugeesin toiminta on perustunut ajatukseen toisin tekemisestä suhteessa julkisen sektorin toimijoihin. Toiminnan vakiintuessa verkosto on kehittänyt nopean työllistymisen mallin. Startup Refugees -verkoston tulokset ovat vaikuttavampia, kuin mitä valtio on saanut aikaan maahanmuuttajien työllistämisen tukemiseksi.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Startup Refugees -verkosto, turvapaikanhakija, työllistyminen			
<p>Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)</p> <p style="text-align: right;"><i>ethesis.helsinki.fi</i></p>			

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Faculty of Educational Sciences	Osasto – Institution – Department Department of Education
Tekijä – Författare – Author Camilla Jokela	
Työn nimi – Arbetets titel – Title Exploring Startup Refugees network as a political act	
Oppiaine – Läroämne – Subject General and Adult Education	
Työn ohjaaja(t) – Arbetets handledare – Supervisor Sirpa Lappalainen (UH, Faculty of Educational Sciences), Anna-Leena Riitaoja (UH, Swedish School of Social Science)	Vuosi – År – Year 2018
Tiivistelmä – Abstrakt – Abstract <p>The aim of this thesis is to study Startup Refugees network as a political intervention. Startup Refugees is a non-profit voluntary network, which supports asylum seekers with finding work and starting enterprises in Finland. The purpose is to explore, what kind of profiles Startup Refugees produces of asylum seekers and what factors and structures complicate asylum seekers' employment and entrepreneurship in Finland.</p> <p>The theoretical framework draws upon postcolonial research tradition that problematises the boundaries and suppositions of modernity, social order and migration flows. The context of this study is the Finnish labour market and the positions of marginal groups in the labour market. This study utilises a mixed methods approach. The data consists of the Startup Refugees' Profiles which contain information about asylum seekers' education and professional history and background and their interest in entrepreneurship in Finland. The Startup Refugees Profile is a tool that helps Startup Refugees' employers to match networks' possibilities with asylum seekers. These profiles (N = 1021) have been collected in the Finnish reception centres between the years 2015 and 2017. These profiles have been analysed quantitatively. In addition, three Startup Refugees' employers have been interviewed. These interviews have been analysed with content analysis.</p> <p>As an organisation, Startup Refugees has done things differently from the Finnish public sector. Among other things, Startup Refugees has created a model of fast employment. Outcomes of this network are more influential than Finnish government has done with employing immigrants so far.</p>	
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Startup Refugees network, asylum seeker, employment	
Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet) <div style="float: right;"><i>ethesis.helsinki.fi</i></div>	

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Pakolainen, turvapaikanhakija, paperiton vai maahanmuuttaja?	3
2.1 Pakolainen	3
2.2 Turvapaikanhakija	4
2.3 Paperiton	6
2.4 Maahanmuuttaja	7
2.5 Vallankäyttöä termeillä?	8
3. Tutkimuksen konteksti ja teoreettinen viitekehys	10
3.1 Startup Refugees -verkosto	10
3.2 Suomen työmarkkinoiden demografia, tulevaisuus ja prekaari työ	12
3.3 Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla	16
3.4 Työllistymisen haasteet maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden keskuudessa	17
3.5 Maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen	21
3.6 Muuttoliikkeet ja postkolonialismi teoreettisena viitekehysenä	24
3.6.1 Muuttoliikkeet, muuttovirrat ja transnationalismi	24
3.6.2 Postkolonialismi teoreettisena makrolinssinä	28
4. Tutkimusasetelma	30
4.1 Tutkimusotteena taisteleva tutkimus	30
4.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	31
4.3 Aineistot	32
4.3.1. Kvantitatiivisena aineistona Startup Refugees -verkon osaamisprofiilit	32
4.3.2 Kvalitatiivisena aineistona Startup Refugees -verkon työntekijöiden haastattelut	36
4.4 Analyysimenetelmä	38
4.5 Analyysi	40
4.5.1 Startup Refugees -verkon tuottamien osaamisprofiilien käsittely ja analyysi	40
4.5.2 Startup Refugees -verkon työntekijöiden haastattelujen analyysi	42
5. Tulokset	45
5.1 Startup Refugeesin turvapaikanhakijoista tuottamat osaamisprofiilit	45
5.1.2 Turvapaikanhakijoiden koulutuksellinen tausta	47
5.1.3 Turvapaikanhakijoiden ammatillinen tausta	50
5.2 Startup Refugees -verkosto poliittisena väliintulona	53
5.2.1 Onko kielitaidon tultava ennen työtä?	54
5.2.2 Tietämättömyyden ja ennakkoluulojen purkaminen	56
5.2.3 Teetkö sitä työtä mitä haluat, vai sitä työtä mitä sinun halutaan tekevän?	57
5.2.4 Työllistymisen problematiikka ja yrittäjäys – pakko vai mahdollisuus?	60
5.2.5 Osallistaminen ja verkostot	62
5.2.6 Rajat erojen tuottajina	64
5.2.7 Yhteiskuntavastuullisuus ja globaali vastuu	66
6. Pohdinta	68
Lähteet	71
Liitteet	81
Liite 1. Haastattelurunko	81

1. Johdanto

Vuonna 2015 Suomi oli muun Euroopan ohella uuden edessä. Tuona syksynä Suomeen saapui turvapaikanhakijoita selvästi enemmän kuin aiempina vuosina. Länsi-Afrikan sarven, Irakin, Syyrian ja Afganistanin pitkittyneiden konfliktien myötä pakolaisten määrä maailmalla kasvoi. Monien turvapaikanhakijoiden tavoitteena oli anoa turvapaikkaa Euroopasta. Turvapaikanhakijoita ei kuitenkaan toivotettu Eurooppaan tervetulleiksi, vaan valtioiden välisten raja-aitojen kontrolleja lisättiin ja maahanmuuttopolitiikkaa kiristettiin (Tarvainen 2016, 59). Koska laillisia reittejä Eurooppaan oli vain vähän, turvautuivat turvapaikanhakijat salakuljettajiin. Uutisointi Välimeren alueen vaarallisista venematkoista lisääntyi, ja tuolla matkalla moni menetti henkensä. Suomessa turvapaikanhakijoiden määrän kasvaminen näkyi muun muassa vastaanottokeskusten määrän lisääntymisenä ja ruuhkana Maahanmuuttoviraston palveluissa. Oleskelulupapäätösten odotus vastaanottokeskuksissa venyi pitkien jonojen vuoksi. Tuolloin heräsi ajatus siitä, voitaisiinko turvapaikanhakijoille järjestää odotusaikana jotakin mielekästä tekemistä pelkän odottamisen sijaan.

Muun muassa Madventures-matkailuohjelmastaan tunnetuksi tulleet Riku Rantala ja Tuomas Milonoff halusivat tehdä turvapaikanhakijoiden odotusajasta mielekkäämpää. He kutsuivat koolle verkoston, jonka pääasiallisena tavoitteena oli tukea turvapaikanhakijoita työllisyydessä ja yrittäjyydessä. Näistä lähtökohdista syntyi Startup Refugees, vapaaehtoisista koostuva verkosto, jossa on tällä hetkellä yli 500 toimijaa: muun muassa yksityisiä yrityksiä, järjestöjä, yliopistoja ja yksityisiä henkilöitä. Verkoston yhteisenä tavoitteena on tukea turvapaikanhakijoita yritystoiminnan aloittamisessa ja työllistymisessä. Startup Refugees tukee turvapaikanhakijoita myös muuten, tarjoamalla esimerkiksi kouluttautumismahdollisuuksia ja ohjausta rahoituksen hankkimisessa. Vuoden 2017 loppuun mennessä verkosto oli tarjonnut yli 2000 erilaista työ- ja koulutusmahdollisuutta, ja yli 40:tä turvapaikanhakijoiden perustamaa tai perusteilla olevaa yritystä oli tuettu. Yhtenä osana toimintaansa Startup Refugees aloitti turvapaikanhakijoiden osaamiskartoitukset, joita oli tehty saman vuoden loppuun mennessä yli 2000. Osaamiskartoituksessa selvitetään muun muassa turvapaikanhakijoiden työkokemusta, koulutustaustaa sekä kiinnostusta yrittäjyyttä

kohtaan. Osaamisprofiilit toimivat eräänlaisina työkaluina, joilla verkoston tarjoamia mahdollisuuksia tarjotaan turvapaikanhakijoille kohdennetusti. (Startup Refugees 2018.)

On huomattu, että Suomessa sekä maahanmuuttajat että turvapaikanhakijat ovat kohdanneet työllistymisessä eriasteisia ongelmia ja esteitä (Sarvimäki 2017, 15). On tärkeää kysyä, miksi tämä ryhmä ei Suomessa työllisty. Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on tarkastella Startup Refugees -verkoston toimintaa poliittisena tekona. Toisin sanoen tutkin sitä, miten verkosto on pyrkinyt ratkaisemaan sellaisia turvapaikanhakijoiden työllistymiseen liittyviä ongelmia ja esteitä, johon yhteiskunnan resurssit ja toimenpiteet eivät ole toistaiseksi yltäneet. Olen kiinnostunut yhtäältä siitä, millainen profiili turvapaikanhakijoista syntyy kerättyjen osaamiskartoitusten perusteella. Toisaalta olen kiinnostunut siitä, miltä turvapaikanhakijoiden työllistymiseen liittyvät kysymykset ja työllistymistä jarruttavat esteet näyttäytyvät Startup Refugees -verkostossa toimivien työntekijöiden näkökulmasta katsottuna. Voi siis kysyä, millaisen väliintulon, intervention, Startup Refugees on Suomessa tehnyt.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys nousee postkolonialistisesta tutkimusperinteestä, joka problematisoi muun muassa moderniin maailmankuvaan, yhteiskuntarakenteeseen ja muuttoliikkeeseen koskevia rajoja ja oletuksia. Teoreettinen viitekehys tekee näkyväksi sen, kuinka ”muu maailma”, on sekä mielikuvissa että taloudellisissa, poliittisissa ja sosiaalisissa järjestyksissä tuotettu modernin vastakohtaksi, mutta myös, miten modernin maailman hyvinvointi ja ”kehitys” on perustunut kolonioista riistettyihin taloudellisiin, materiaalsiin sekä inhimillisiin resursseihin ja muuttoliikkeeseen (Andreotti 2012, 19–20). Postkolonialistinen perinne pyrkii kirjoittamaan modernin historian kirjoituksen ja sosiologisen teorian uusiksi sellaisella tavalla, jossa nämä globaalit yhteydet, vuorovaikutukset ja riippuvuudet on kyseenalaistettu ja otettu huomioon (Bhabha 2014).

Postkoloniaalisen viitekehysten avulla voidaan nostaa esiin ongelmia, joita modernin yhteiskunnan hyvinvointipalveluiden, kuten työllistymispalveluiden palvelurakenteisiin ja palveluihin pääsemiseen liittyy erityisesti turvapaikanhakijoiden näkökulmasta. Tämän lisäksi postkolonialismin avulla on mahdollista tuoda esiin muuttoliikkeen, koulutuksen ja työnteon rakenteelliset esteet ja rajat. Nämä rajat konkretisoituvat erityisesti niin sanotuista kolmansista maista eurooppalaisiin hyvinvointivaltioihin suuntautuvassa muuttoliikkeessä (Buchert 2015).

2. Pakolainen, turvapaikanhakija, paperiton vai maahanmuuttaja?

Tällä hetkellä maailmassa on yli 60 miljoonaa ihmistä, jotka ovat joutuneet jättämään kotinsa esimerkiksi ihmisoikeusloukkauksien, vainon, tai yleisen turvattomuuden vuoksi. Keitä nämä 60 miljoonaa ihmistä ovat, ja millaisin käsittein heistä tulisi puhua? Yleisimmät käsitteet *turvapaikanhakija*, *pakolainen*, ja *paperiton* limittyvät käsitetasolla toisiinsa, vaikkakin käsitteet itsessään pitävät sisällään erilaisia asiasisältöjä. On tärkeää tunnistaa käsitteisiin liittyvät yhteneväisyydet ja erot, sillä julkisessa keskustelussa käsitteiden väliset suhteet ovat usein hämärtyneet (Matikainen, Pärnänen & Åberg 2009, 157).

2.1 Pakolainen

Termiä pakolainen käytetään arkikielessä kattokäsitteenä sellaisille ihmisille, jotka ovat jostakin syystä joutuneet pakenemaan joko kotiseudultaan maansa sisällä, tai oman maansa ulkopuolelle. YK:n pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen (77/1968) ensimmäisen artiklan toisen kohdan mukaan pakolaisen ja turvapaikanhakijan syyt paeta lähtömaasta ovat hyvin yhteneväisiä¹. Pakolaisstatuksen voi saada silloin, jos YK:n pakolaisjärjestö (UNHCR) katsoo henkilön täyttävän pakolaisen kriteerit, tai jos valtio antaa pakolaiselle turvapaikan (Maahanmuuttovirasto 2018b). Kiintiöpakolaisella tarkoitetaan sellaista henkilöä, joka saa valtiolta pakolaisstatuksen pakolaiskiintiön perusteella. Esimerkiksi Suomen keskimääräinen pakolaiskiintiö on ollut viime vuosien aikana noin 750–1050 henkilöä vuotta kohden. (Maahanmuuttovirasto 2018c.) Kiintiöpakolaiset saapuvat Suomeen pääasiallisesti suoraan pakolaisleireiltä UNHCR:n kautta, kun taas turvapaikanhakijat ovat tulleet Suomeen itsenäisesti. On esitetty, että pakolaisstatus tulisi laajentaa koskemaan myös ympäristötuhojen uhreja; yleisesti puhutaan ilmastopakolaisuudesta, vaikka YK:n yleissopimuksessa tällaista termiä ei tunneta (Gothóni & Siirto 2016, 13). Pakolaisstatusta ei siis vielä toistaiseksi ole mahdollista saada esimerkiksi ilmastonmuutoksesta johtuvien katastrofien vuoksi.

¹ Pakolainen on henkilö, ”jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan; tai joka olematta minkään maan kansalainen oleskelee entisen pysyvän asuinmaansa ulkopuolella ja edellä mainittujen seikkojen tähden on kykenemätön tai sanotun pelon vuoksi haluton palaamaan sinne”.

Vuoden 2016 loppuun mennessä maailman reilusta 65 miljoonasta pakolaisesta suurin osa, 84 prosenttia asui kehittyvissä maissa. Samana vuonna Eurooppa vastaanotti 2,3 miljoonaa pakolaista, eli vain noin 3,5 prosenttia pakolaisten kokonaismäärästä. Suomen vastaanottama pakolaismäärä oli hyvin pieni, vain 0,03 prosenttia pakolaisten kokonaismäärästä eli 65 miljoonasta pakolaisesta. Nämä luvut kattavat alleen myös turvapaikanhakijat. Puolet kaikista maailman pakolaisista on lapsia. (UNHCR 2017, 2, 14, 61.) Yleensä pakolaisuudesta puhutaan Euroopassa ”globaalina kriisinä” huomioimatta kuitenkaan sitä seikkaa, että suurin osa pakolaisuudesta tarkoittaa maan sisäistä pakolaisuutta tai muuttoa lähimpiin naapurimaihin erityisesti Afrikassa ja Aasiassa (Horsti 2009, 79). Himanen ja Könönen (2010, 51) ovatkin kritisoineet pakolaisen käsitettä siitä, että se leimaa pakolaisiksi kategorisoitavat henkilöt yhdeksi homogeeniseksi ryhmäksi. Tulkinta on usein leimaava ja holhoava, ja siinä pakolainen käsitetään avuttomana toiminnan kohteena. Tällöin ei huomioida niitä henkilökohtaisia syitä, jotka ovat pakolaisstatuksen omaavan henkilön taustalla, eikä häntä käsitetä itsenäiseksi, omia ratkaisujaan kykenemään tekemäksi yksilöksi. Vaikka turvapaikanhakija käsitetään puhekielessä usein pakolaiseksi, eivät turvapaikanhakija ja pakolainen ole termeinä toistensa synonyymejä.

2.2 Turvapaikanhakija

Turvapaikanhakija on henkilö, joka on paennut omasta maastaan hakien suojaa ja oikeutta jäädä toisen valtion alueelle (Gothóni ym. 2016, 12). Turvapaikkaa voi hakea toisesta valtiosta, jos on perusteellinen aihe pelätä vainotuksi² joutumista omassa kotimaassaan. Turvapaikkaa on Suomesta mahdollista hakea vain Suomen valtion alueella, ja turvapaikkaan liittyvien kriteerien täytyessä turvapaikanhakijan on mahdollista saada pakolaisstatus tai oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella. Toissijaisessa suojelussa edellytykset eivät täyty turvapaikan saamisen suhteen, mutta hakijaa saattaa uhata kotimaassaan jokin muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu³, jonka perusteella hänen on mahdollista saada oleskelulupa (Maahanmuuttovirasto 2018a & Maahanmuuttovirasto

² Vainon perustuminen alkuperään, uskontoon, kansallisuuteen, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumiseen tai poliittiseen mielipiteeseen.

³ Jos hakijaa uhkaa kotimaassaan kuolemanrangaistus, teloitus, kidutus, vakavaan henkilökohtaiseen vaaraan joutuminen, aseellinen selkkäus, tai jokin muu epäinhimillinen kohtelu tai rangaistus.

2018b.) Turvapaikanhakijalla on mahdollisuus valittaa kielteisestä turvapaikkapäätöksestä hallinto-oikeuteen, ja erillisellä luvalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Lupaprosessi saattaa kestää pisimmillään jopa yli viisi vuotta. (Himanen ym. 2010, 59.) Kansainväliset sitoumukset, Euroopan unionin jäsenyys ja kansainväliset sopimukset takaavat oikeuden turvapaikan hakemiseen (Kuosma 2016, ix)⁴. Turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten oikeusasemasta säädetään myös alueellisella⁵ ja kansallisella tasolla, mutta kansallisen tason sääntely on mukautettava vastaamaan Euroopan unionin asettamia vähittäisvaatimuksia (Tarvainen 2016, 61, 64).

Vuonna 2015 Eurooppaan saapui turvapaikanhakijoita moninkertaisesti verrattuna aikaisempiin vuosiin. Kun vuosina 2010–2014 Suomeen saapui 3088–4018 turvapaikanhakijaa vuosittain, vuonna 2015 Suomeen saapuneita turvapaikanhakijoita oli 32 476. Kuitenkin jo seuraavana vuonna 2016 turvapaikanhakijoiden määrä romahti 5651 turvapaikanhakijaan. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2017, 4.) Kehitys muualla Euroopassa on ollut samansuuntaista (Eurostat 2017). Eniten turvapaikanhakijoita Eurooppaan ja Suomeen saapui vuosina 2015 ja 2016 Irakista, Afganistanista, Syyriasta ja Somaliasta (Euroopan muuttoliikeverkosto 2017, 38). Syinä tähän ovat olleet pitkittyneet konfliktit Irakissa, Syyriassa ja Afganistanissa, sekä kriisit Länsi-Afrikassa ja Afrikan sarvessa; esimerkiksi YK oli jo pitkään varoittanut pakolaisleirien kestävästä tilanteesta mutta nämä seikat jätettiin EU-maissa huomiotta. Vaikka painetta tilanteen purkautumisesta oli ollut jo pitkään, tuli tilanne silti yllätyksenä EU:lle. (UNHCR 2014a; UNHCR 2014b; UNHCR 2015.)

Suomalaisessa mediassa turvapaikanhakijoista ja pakolaisista käyty keskustelu on ollut hyvin kahtiajakoista, ja turvapaikanhakijat ja pakolaiset on liitetty joko uhka- tai uhridiskurssiin. Uhkakehyksessä käytävässä puheessa turvapaikanhakijoiden kohdalla on korostunut termi ”laiton”. Laittomuudella on usein tarkoitettu tilannetta, jossa turvapaikanhakija on järjestänyt maahantulonsa laittomasti tai ilman asianmukaisia papereita. (Horsti 2009, 78.) Laiton maahantulo voi tarkoittaa esimerkiksi väärin perustein

⁴ Geneven yleissopimus (1951), New Yorkin pakolaispöytäkirja (1967), sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 18 artikla.

⁵ Euroopan unionin oikeudelliset instrumentit: Dublin III -asetus, Eurodac-asetus, turvapaikkamenettelydirektiivi, määritelmädirektiivi ja vastaanottodirektiivi.

myönnettyllä viisumilla liikkumista, tai ihmisten salakuljettamista rajan yli. Tässä keskustelussa on kuitenkin unohdettu se, että turvapaikan anominen on ihmisoikeus, ja että myös Suomi on sitoutunut noudattamaan näitä kansainvälisiä sopimuksia (Keskinen, Rastas & Tuori 2009, 12). Ongelmassa on tiivistetysti kyse poliittisesta vinoumasta: turvapaikan hakeminen on ihmisoikeus, mutta turvapaikkaa on mahdollista hakea vain saapumalla kohdemaahan fyysisesti. Käytännössä maahantulo tapahtuu järjestelmän näkökulmasta laittomasti, joka osaltaan selittää laittomuus-diskurssia. ”Laiton” kuitenkin otetaan annettuna ilman problematisointia. Turvapaikanhakija on mediakeskustelussa käsitetty näin ollen aktiiviseksi toimijaksi, siis sellaiseksi henkilöksi joka on kykenevä valitsemaan sen maan, johon hän tahtoo itse asettua. Kiintiöpakolaisuudessa puolestaan korostuu uhripuhe, jossa Suomi saa valita maahan tulevat pakolaiset. (Horsti 2009, 77–78.)

2.3 Paperiton

Jos turvapaikanhakijan turvapaikkahakemusta ei hyväksytä, hänestä tulee paperiton henkilö. Esimerkiksi siirtotyöjärjestelmien purkaminen on johtanut turvapaikanhakijoiden määrälliseen kasvuun, sillä kantaväestöön kuulumattomien henkilöiden työnteon mahdollisuuksia on poliittisesti rajoitettu viime vuosina. Myös tiukentuneen turvapaikkapolitiikan myötä yhä useampi turvapaikkaa hakeva henkilö saa kielteisen päätöksen ja päätyy paperittomaksi. Konfliktialueilta tulleiden turvapaikanhakijoiden turvapaikkaprosessia hankaloittaa se, että virallisia matkustusasiakirjoja ja dokumentteja turvapaikan kriteeristön täyttämiseksi on vaikea saada. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat kaikista köyhimmistä maista tulevat henkilöt. (Himanen ym. 2010, 51.)

Ihminen voi päätyä paperittomaksi kielteisen turvapaikka-, tai oleskelulupapäätöksen jälkeen, viisumin tai oleskeluluvan umpeuduttua, tai silloin, jos oleskelulupaa ei ole missään vaiheessa haettu. Paperittomat henkilöt eivät kuulu yhteiskunnan peruspalvelu- tai sosiaalityöjärjestelmän piiriin. Työskentely Suomessa paperittomana on laitonta, joten harmaa talous ja hyväksikäyttö ovat yleisiä ilmiöitä paperittomien henkilöiden keskuudessa. Paperittomien tarkkaa lukumäärää on mahdotonta tietää sen vuoksi, että heitä ei rekisteröidä väestötietojärjestelmään tai muihin rekistereihin. Poliisi tekee jonkin verran tilastointeja paperittomista henkilöistä, mutta mukana on usein sellaisia henkilöitä jotka ovat hakemassa turvapaikkaa vasta ensimmäistä kertaa. (Paperittomat Suomessa, 2017.) Käytännössä

paperittomat henkilöt elävät usein marginaalissa, ja piileskelevät viranomaisilta. Paperittomien kohtelussa on myös kuntakohtaisia eroja; esimerkiksi Helsingin kaupunki teki vuonna 2014 päätöksen siitä, että paperittomista alaikäiset tai raskaana olevat henkilöt saavat samat terveystalvelut kuin helsinkiläiset. Samana vuonna tehtiin lakiesitys paperittomien oikeudesta riittävään terveydenhoitoon koko Suomessa, mutta se kaatui eduskunnassa. (Siirto & Laihia 2016, 151–153.)

2.4 Maahanmuuttaja

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan maahan muuttanutta henkilöä. Termillä on korvattu vanhakantainen *siirtolaisen käsite*, jolla nykyään viitataan suurimmilta osin työperäiseen maahanmuuttoon. Maahanmuuttajan käsite on siis siirtolaisen käsitettä laajempi, sillä siihen lasketaan kuuluvaksi kaikki Suomeen eri syistä muuttaneet henkilöt. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 25.) Jos turvapaikanhakija tai pakolainen saa oleskeluluvan, hänet voidaan käsittää maahanmuuttajaksi. Oleskelulupia on kahdenlaisia, sekä määräaikaista että pysyviä. Lupia voidaan myöntää useiden eri syiden perusteella, esimerkiksi opiskelun, työnteon tai perheen yhdistämisen vuoksi. (Maahanmuuttovirasto 2018b.) Maahanmuuttajan käsite ei ole kuitenkaan näin yksinkertainen. Voi kysyä, missä kohtaa maahanmuuttaja voidaan käsittää maahan muuttaneeksi? On esitetty, että termi maahanmuuttaja on terminä keskeneräinen viitaten siihen, että henkilön maahanmuuton prosessi olisi jotenkin kesken: missä kohtaa henkilön siis ajatellaan olevan prosessinsa jo suorittanut, eli maahan muuttanut (Riitaoja 2013, 14)?

Näin ollen maahanmuuttajan käsite on liukuva. Maahanmuuttoon liittyvää keskustelua on kritisoitu siitä, että Suomen on lähtökohtaisesti unohdettu olevan yhteiskuntana monikulttuurinen. Julkisessa keskustelussa puhutaan maahanmuuttajista homogeenisena ryhmänä unohtaen, että monet heistä ovat saattaneet asua Suomessa jo vuosia (Keskinen 2009, 41). Suomeen muuttaminen on kuitenkin ainoa maahanmuuttajia yhdistävä tekijä (Keskinen ym. 2009, 18). On esitetty, että käsitteisiin liittyvät jatkuvat muutokset vaativat niiden uudelleen problematisointia ja arviointia. Olisi tärkeää, että termillä ”maahanmuuttaja” viitattaisiin vain sellaisiin henkilöihin, jotka ovat vasta muuttaneet Suomeen. On myös esitetty, että termiä ”toisen polven maahanmuuttaja” ei tulisi käyttää lainkaan. (Rastas, Huttunen & Löytty 2005, 13.)

2.5 Vallankäyttöä termeillä?

Karakayali ja Rigo (2010) muistuttavat, että käsitteet *turvapaikanhakija* ja *pakolainen* ovat syntyneet oikeudellis-hallinnollisista tarpeista käsin. Käsitteistö on osa muuttoliikkeen hallintaa, jossa taustalla vaikuttavat yhteiskunnalliset ja poliittiset intressit. Alueellisen tason muuttoliikkeen hallinta näkyy EU:n pyrkimyksenä kohti yhtenäistä lainsäädäntöä, jossa päämääränä on ollut yhteinen eurooppalainen turvapaikkajärjestelmä (Common European Asylum System, CEAS) (Tarvainen 2016, 61). Wrede (2010, 10, 13–14) on esittänyt, että myös termi *maahanmuuttaja* voidaan käsittää yhteiskunnallisen vallankäytön tuottamaksi kategoriaksi. Kun kategorisointi tehdään tällä tavoin ulkopuolelta, maahanmuuttajaksi luetun henkilön on mahdotonta irrottautua tämän kategorian tuottamasta sosiaalisesta järjestyksestä. Näin ollen henkilö määritetään *maahanmuuttajaksi* jonkun toisen toimesta. Edelleen on syytä pohtia myös kotouttamispolitiikan näkökulmasta, mihin näitä termejä ylipäätään tarvitaan? Maahanmuuttajuus on kaikkea muuta kuin ”sisäsyntyistä”, se on stigmatisoiva termi, jonka valtaväestö tuottaa yhteisön ulkopuolisille ihmisille. Termi sisältää oletuksen maahanmuuttajien homogeenisuudesta ja oletuksen ”tietynlaisesta” maahanmuuttajasta (Riitaoja 2013; Buchert 2015). Esimerkiksi Norjassa toteutetun tutkimuksen mukaan tällaiset etniset identiteetti luokittelut ovat erityisen paljon vaikeuttaneet maahanmuuttajien sopeutumista vieraaseen yhteiskuntaan (Valenta 2009).

On tärkeää ymmärtää edellä esitettyihin käsitteisiin kytkeytyvä rasismi. Suomalaisessa yhteiskunnassa ongelmana on ollut se, että rasismista käytävä keskustelu on verhottu sellaisiin käsitteisiin kuin *syrjintä*, *muukalaispelko* tai *suvaitsemattomuus*. Julkisessa keskustelussa ja mediassa kuitenkin uusinnetaan rasistisia stereotypioita käyttämällä tietynlaista kieltä ja puhetta. Tämä on ongelmallista sen vuoksi, että juuri käsitteiden ja diskurssien avulla tehdään erontekoa meihin ja muihin, siis ihmisiä kategorisoiden. Tämä saattaa olla myös tiedostamatonta, sillä rasismia vastustava henkilö saattaa kuitenkin tiedostamattaan toimia rasistisia toimintatapoja ruokkivalla tavalla. Tällainen institutionaaliseksi rasismiksi esitetty rasismin muoto on kuitenkin melko vaikeasti tunnistettavissa. (Rastas 2005, 69–94.) Ahmadin (2012, 44) mukaan rasismikeskustelussa on erityisen tärkeää tunnistaa ja tunnustaa rakenteellisen ja institutionaalisen rasismin olemassaolo. Rasismia ei tulisi henkilöidä asennoitumisen ongelmaksi, sillä tätä kautta rasismin laajuus jää huomaamatta. Huomio ei näin ollen kiinnity niihin institutionaalisiin käytäntöihin joissa rasismia uusinnetaan. Jos rasismi käsitetään yksilön ”ongelmaksi” ja

puhe rasismista henkilöityy syyttelyksi, tunnistetaan rasismikeskustelussa vain rasismin seuraus mutta ei varsinaista ongelman ydintä, syytä.

On myös huomioitava, että Eurooppaan suuntautuneen lisääntyneen maahanmuuton myötä liikkumista hankaloittavia kontroleja on lisätty. Esimerkkeinä tästä ovat muun muassa turvapaikanhakijoiden säilöönotto, puskurivyöhykkeet EU:n lähialueilla, lähtömaiden kanssa tehtävä yhteistyö, sekä tietorekisterit EU:n alueelle pyrkivistä maahanmuuttajista. Pyrkimys tasa-arvoisuuteen tarkoittaa kuitenkin sitä, että joskus on huomioitava ihmisten yksilölliset erot tasa-arvo -tavoitteeseen pääsemiseksi: se että jokin asia tai globaali muutos teettää enemmän työtä, ei ole peruste sille, että näiden ihmisten oikeudet voisi unohtaa (Rastas 2005, 92–93). Euroopan ulkopoliittinen kehitys ei kuitenkaan ole viime vuosina ollut tasa-arvoisuuteen pyrkivää, kuten tiukentuneet ja liikkumista hankaloittavat kontrollit osoittavat. Turvapaikanhakijoiden säilöönotto, puskurivyöhykkeet, ja tietorekisterit ovat yksi esimerkki sellaisista toimista, jotka kannattelevat rakenteellista rasismia. Usein tähän samaan keskusteluun kietoutuu tiiviisti myös uusliberalistinen talousdiskurssi, jossa maahanmuuttajista, turvapaikanhakijoista ja pakolaisista puhutaan vain kustannuksina (Keskinen ym. 2009, 14).

Seuraavassa luvussa avaan tarkemmin tutkimukseni kontekstia ja teoreettista viitekehystä. Edellä esitetty käsitteistö kulkee kuitenkin mukana kaikissa tutkimuksen vaiheissa, joten tästä syystä käsitteisiin liittyvät erot, ja eroihin kytkeytyvät eronteot on tärkeää tunnistaa. Käsitteillä operoidessamme tulemme aina tuottaneeksi jotakin uutta, tai uusinnamme jotakin jo olemassa olevaa.

3. Tutkimuksen konteksti ja teoreettinen viitekehys

Tutkimuksen mikrokontekstina toimii Startup Refugees -verkosto, jota tarkastelen poliittisena väliintulona. Tutkimukseni myöhemmässä vaiheessa kuvaan tarkemmin tähän kontekstiin perustuvaa aineistoa ja siihen liittyvää analyysia. Laajemmalta kontekstiltään tutkimus fokusoituu osaksi Suomen nykyistä työmarkkinatilannetta erityisesti marginaaliryhmien näkökulmasta. Miten turvapaikanhakijat asemoituvat työmarkkinoille ja mitä maahanmuuttajien työllisyystilanteesta Suomessa aikaisempien tutkimusten mukaan tiedetään? Maahanmuuttajien työllisyystilannetta on tarkasteltava sen vuoksi, että turvapaikanhakijan status ei ole pysyvä. Koska turvapaikanhakijoiden ja paperittomien asemasta suomalaisilla työmarkkinoilla on vain vähän tutkimusta, on perusteltua selvittää maahanmuuttajien työllisyystilannetta Suomessa aikaisempien tutkimusten perusteella. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä toimivat muuttoliikkeisiin keskittyvä teoretisointi ja postkolonialismi, joita avaam tarkemmin kontekstin kuvauksen jälkeen. Postkolonialistisen viitekehysen avulla on mahdollista kysyä, miksi turvapaikanhakijoiden työmarkkinakonteksti on sellainen kuin on.

3.1 Startup Refugees -verkosto

Startup Refugees on vapaaehtoisista toimijoista koostuva voittoa tavoittelematon verkosto, jonka tavoitteena on tukea turvapaikanhakijoita työllistymisessä ja yrittäjyydessä. Tällä hetkellä verkostossa työskentelee yli 12 palkattua henkilöä. Turvapaikanhakijoiden maahantulon aikana Madventures-matkailuohjelmastaan tutuksi tulleet GimmeYaWallet Productions -yhtiön perustajat Riku Rantala ja Tuomas Milonoff kutsuivat koolle yrittäjyyden ja työn ammattilaisia. Rantala ja Milonoff olivat syksyllä 2015 käyneet tutustumassa vastaanottokeskuksiin, joissa he olivat tavanneet korkeasti koulutettuja akateemisia henkilöitä, eri alojen asiantuntijoita, käsityöläisiä ja yrittäjiä. Turvapaikanhakijat viestivät Rantalalle ja Milonoffille siitä, että vastaanottokeskuksissa ei ole mitään tekemistä: päivät toistavat itseään, ja oma osaaminen valuu hukkaan. Tuolloin Rantala kutsui MTV3-televisiokanavan haastattelussa koolle kaikki halukkaat vapaaehtoiset ja toimijat, jotka halusivat olla mukana ratkaisemassa turvapaikanhakijoiden toimeettomuutta. (Startup Refugees 2018.)

Muutaman viikon aikana 250 yritystä ja yhteisöä vastasi tähän kutsuun, ja kukin toimija halusi tukea turvapaikanhakijoita esimerkiksi erilaisten koulutusten, työharjoittelujen, tapahtumien ja mentoroinnin muodossa. Rantala ja Milonoff antoivat verkostolle kasvot, mutta jo seuraavana vuonna toiminta kasvoi niin laajaksi, että verkoston tueksi päätettiin perustaa oma järjestö, Phoenix ry. Toiminta on laajentunut Helsingistä ja pääkaupunkiseudulta myös Turkuun ja Ouluun. Tällä hetkellä verkostossa työskenteleviä henkilöitä on yli 12, joista osa on Suomeen tulleita turvapaikanhakijoita. Verkoston toiminnassa oli vuoden 2017 loppuun mennessä mukana yli 500 jäsentä⁶ (Startup Refugees 2018.)

Startup Refugeesin toiminta perustuu turvapaikanhakijoista kerättyihin osaamisprofiileihin. Jotta yhteistyöverkoston tarjoamia mahdollisuuksia on ollut mahdollista kohdentaa turvapaikanhakijoille, on turvapaikanhakijoiden osaamista ja kiinnostuksen kohteita pitänyt aluksi kartoittaa. Tähän tarkoitukseen Startup Refugees on suunnitellut eräänlaisen sähköisen kyselylomakkeen, osaamisprofiilin, jossa on kysytty tietoja esimerkiksi turvapaikanhakijoiden kielitaidosta, koulutustaustasta, ammatillisesta osaamisesta, sekä kiinnostuksesta yrittäjyyttä kohtaan. Turvapaikanhakijoilla on ollut mahdollisuus täyttää tämä profiili vuosina 2015–2017 vastaanottokeskuksissa yhdessä vapaaehtoisten tulkkien ja haastattelijoiden kanssa, ja osaamisprofiilin perusteella turvapaikanhakijoille on tarjottu yhteistyöverkoston tarjoamia mahdollisuuksia. Startup Refugees on kehittämässä vuoden 2018 aikana toimintaansa siten, että profiilin täyttäminen olisi jatkossa mahdollista ilman jalkautumista vastaanottokeskuksiin: näin ollen kaikilla turvapaikanhakijoilla olisi tasavertaiset mahdollisuudet osaamisprofiilin täyttämiseen. Tässä kehitystyössä verkostolla on apunaan huhtikuussa 2018 vielä pilotointivaiheessa ollut Match Made in Startup Refugees -työkalu (Startup Refugees 2018.) Verkoston tavoitteena on laajentaa Match Made in Startup Refugees -työkalu myös muiden toimijoiden ja järjestöjen käyttöön.

⁶ Muun muassa julkisen sektorin toimijoita (sisäministeriö, maahanmuuttovirasto), erikokoisia yrityksiä (Supercell, Dottir, Google, Futurice, ISS, IBM, OP, Street Gastro, Tukkalato, Osaamistehdas, Zervant), kolmannen sektorin toimijoita (Suomen Yrittäjät, MTK, Me-säätiö, Helsingin Diakonissalaitos, Moniheli), oppilaitoksia (Tiimiakatemia, Haaga-Helia, Laurea, Hanken), mediataloja (Milton, Ellun Kanat, Kaskas Media), seurakuntia (Lauttasaaren seurakunta, Tikkurilan seurakunta), startup-yhteisöjä (Slush, The Shift, Polar Bear Pitching, Mustakarhu, Helsinki Think Company, Vaasa ES), tutkimuslaitoksia (Demos Helsinki, Sitra) sekä yksityishenkilöitä.

Vuoden 2017 loppuun mennessä Startup Refugees oli koko toimintansa aikana tarjonnut turvapaikanhakijoille 289 työpaikkaa, 933 koulutuspaikkaa, 72 yrittäjyyskoulutusta 364 osallistujalle, 41 alakohtaista verkostoitumistapahtumaa 515 osallistujalle ja tukenut 48 eri yritystiimiä. Vuoden 2017 loppuun mennessä Startup Refugees oli jalkautunut vastaanottokeskuksiin 11 eri kaupungissa ja osaamisprofiileja oli kertynyt yli 2000. (Startup Refugees 2018.) Suhteessa julkisen sektorin toimijoihin, verkoston luvut ovat vaikuttavia. Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön lanseeraamassa maahanmuuttajien kotoutumishankkeessa tavoitteena on työllistää 2500 maahanmuuttajaa seuraavan kolmen vuoden aikana (Työ- ja elinkeinoministeriö 2018).

Startup Refugeesin keräämät osaamisprofiilit perustuvat nimenomaisesti turvapaikanhakijoihin sen vuoksi, että oleskeluluvan tai pakolaisstatuksen saatuaan turvapaikanhakija pääsee suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän ja kotoutumisen piiriin ja sitä kautta kunnallisiin työllistymispalveluihin. Koska mikään viranomaistaho ei ole Suomessa vastuussa turvapaikanhakijaprosessissa olevien turvapaikanhakijoiden työllistymisestä, Startup Refugees -verkosto on pyrkinyt vastaamaan erityisesti tähän tarpeeseen. Toistaiseksi osaamisprofiileja ei ole hyödynnetty tutkimuksellisissa tarkoituksissa Suomessa, vaan osaamisprofiilien avulla on konkreettisesti pyritty tukemaan turvapaikanhakijoiden omia yrittäjyysinnovaatioita, sekä koulutus- ja työllistymismahdollisuuksia.

3.2 Suomen työmarkkinoiden demografia, tulevaisuus ja prekaari työ

Koska Startup Refugeesin toiminnan tavoitteena on tukea turvapaikanhakijoita työllistymisessä ja yrittäjyydessä, on välttämätöntä avata tarkemmin Suomen työmarkkinoiden demografiaa sekä sitä tilaa, missä työtä tehdään. Millaiset työmarkkinat turvapaikanhakijoita odottavat, ja millaisista näkökulmista työmarkkinoita on mahdollista tarkastella? Painotetaanko työmarkkinoihin kohdistuvassa puheessa markkinalogiikkaa, vai yhteiskunnan globaalista ja sosiaalista kantokykyä? Tässä luvussa pyrin nostamaan esille molempia näkökantoja. Suomen työmarkkinoiden problematiikka demografisesta näkökulmasta kulminoituu väestön ikääntymiseen, vinoutuneeseen huoltosuhteeseen, alhaiseen syntyvyyteen ja kohtaanto-ongelmiin. Nämä ongelmat ovat pitkälti

markkinataloudellisia, mutta huoltosuhteen osalta myös yhteiskunnallisen hoivan tulevaisuutta problematisoivia.

Kehittyneissä maissa, esimerkiksi Suomen lisäksi myös muualla Euroopassa, väestö ikääntyy. Ikääntyminen on käsitetty yhdeksi keskeisimmäksi syyksi sille, miksi työvoiman tarjonta näissä maissa laskee. Suomessa tämä kehitys näkyy jo nyt, sillä työmarkkinoilta poistuvien henkilöiden osuus on suurempi kuin niiden, jotka ovat astumassa työmarkkinoille. Tätä kehitystä selittää osaltaan myös suurten ikäluokkien eläköityminen kuluvan vuosikymmenen aikana. (Heikkilä 2017, 6, 131–132, 152.) Taloudellisella huoltosuhteella kuvataan työllisten henkilöiden lukumäärää suhteessa työttömiin ja työvoiman ulkopuolella oleviin henkilöihin. Tilastokeskuksen viimeisimmän työssäkäyntitilaston mukaan taloudellinen huoltosuhde on ollut 142 vuonna 2016, eli sataa työssä käyvää henkilöä kohden oli työssä käymättömiä henkilöitä 142. (Tilastokeskus 2018.) Tällaiset demografiset trendit johtavat matalan syntyvyyden vuoksi siihen, että jatkossa hyvin useat maat tukeutuvat työvoiman resurssina maahanmuuttajiin. Jos työvoimapulaa saadaan maahanmuuton avulla kompensoitua, huoltosuhteen kaltaiseen yhteiskunnalliseen ongelmaan voidaan reagoida ajoissa. On esitetty, että tulevaisuudessa ammattitaitoisesta työvoimasta käydään kehittyvien maiden kesken globaalia kilpailua: kilpailu kohdistuu erityisesti sosiaali- ja terveysalalle kouluttautuneisiin maahanmuuttajiin. (Heikkilä 2017, 6, 132, 152, 156.) Vaikka globaalilla tasolla väestön muutto kolmansista maista kohti teollistuneita maita paikkaa muuttovajetta teollistuneissa maissa, kolmansien maiden muuttoliike kuitenkin siirtää varsinaisen ongelman takaisin lähtömaihin. Näin ollen ongelma siirtyy, mutta se ei varsinaisesti ratkea. (Levy 2003.)

Myös Helne, Hirvilampi ja Laatu (2012, 48, 104) nimeävät kansallisen huoltosuhteen heikkenemisen oleelliseksi sosiaalipoliittiseksi ongelmaksi, sillä huoltosuhteeseen liittyvät ongelmat koskettavat olennaisella tavalla yhteiskunnallista eläkejärjestelmää ja hoivapalveluita. Toisaalta he kritisoivat sitä, että tässä huolipuheessa ei huomioida riittävästi globaaleja kysymyksiä ja ekologista kestävyyttä. Esimerkiksi Suomessa väestönkasvuun on suhtauduttu myönteisesti, ja suomalaista lapsilisäjärjestelmää voidaan pitää esimerkkinä siitä että suomalaisen syntyvyyden edistäminen on tärkeä tavoite. Tosiasiallisesti maailman väkiluku on kuitenkin ongelmallinen maapallon kantokyvyn kannalta. Ekologisen kestävyyskannalta tulisi tulevaisuudessa keskittyä talouskasvun ja vaurastumisen tavoittelun sijaan ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä yhteiskuntamallin kehittämiseen.

Väestön ikääntymisen ja vinoutuneen huoltosuhteen lisäksi Suomen työmarkkinoilla puhutaan kohtaanto-ongelmasta. Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmalla tarkoitetaan sitä, että työmarkkinoilla on samanaikaista pulaa sekä työntekijöistä, että työpaikoista. Tämä ongelma on Suomessa kärjistynyt vuosien 2012–2016 välisenä aikana. Kohtaanto-ongelman ydinsyitä on haettu sekä työntekijöiden osaamisesta, että alueellisuudesta. Osaavat työntekijät ja vapaat työntekijät ovat eri alueilla. Myös kohtaanto-ongelmaan itsessään liittyy tietty alueellisuus. Suurimmat kohtaanto-ongelmat ovat ensisijaisesti Helsingin, Turun, Tampereen, Oulun, Jyväskylän, Kuopion ja Seinäjoen seutukunnissa. Toisin sanoen näissä seutukunnissa sekä työttömien työnhakijoiden, että avoimien työpaikkojen määrä on yhtäaikaaisesti lisääntynyt. (Pehkonen, Huuskonen & Tornberg 2018, 1, 62–63.) Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelma voidaan käsittää erityisesti markkinoiden ja talouden esillä pitämäksi ongelmaksi. Seuraavaksi voidaan kysyä, millaista työtä tulevaisuudessa on tarjolla, ja millaisille aloille työvoimapula tulevaisuudessa mahdollisesti keskittyy. Millaiset alat tarvitsevat lisää tekijöitä, ja mikä on yrittäjyyden rooli tulevaisuudessa?

Opetushallitus (OPH 2011, 6, 55–64) on koostanut Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen laatimien toimialaennusteiden pohjalta raportin työvoiman kysyntäennusteista Suomessa vuonna 2025. Perusskenaariossa jossa mukaillaan lähihistorian kehityskaarta, työllisyyden on ennustettu kasvavan vuosina 2008–2025 eniten terveydenhuoltopalveluissa, sosiaalipalveluissa ja vähittäiskaupassa. Vastaavasti työllisyyden ennakoitaan vähenevän metsätaloudessa ja teollisuudessa, elektroniikka- ja sähkölaitteiden valmistuksessa, liike-elämän kaupallis-hallinnollisissa palveluissa, sekä metallien ja metallituotteiden valmistuksessa.⁷ Merkittävää työvoimatarpeen kasvua on ollut vuodesta 2005 alkaen rakennusallalla, mutta nykyisen arvion mukaan työvoiman tarpeessa ei tapahtuisi vuoteen 2025 mennessä suuria muutoksia. Opetus- kasvatustyössä tarvittavan työvoiman määrän on ennakoitu kasvavan peruskehityksen arvion mukaan hieman nykyisestä.

Yrittäjyyttä on Suomen työmarkkinakontekstissa tutkittu vähän. Pärnänen ja Sutela (2014, 123–131) ovat koonneet Tilastokeskuksen ”Itsensätyöllistäjät 2013” -tutkimuksen tulokset

⁷ Terveydenhuoltopalvelut (+67 100), sosiaalipalvelut (+63 100), vähittäiskauppa (+15 900), metsätalous ja –teollisuus (-30 300), elektroniikka- ja sähkölaitteiden valmistus (-29 600), liike-elämän kaupallis-hallinnolliset palvelut (-22 500), metallien ja metallituotteiden valmistus (-19 200).

yhteen keskittyen itsensätyöllistäjien⁸ työmarkkina-asemaan ja työoloihin. Tutkimuksen mukaan yrittäjyys on aina sidoksissa palkkatyömarkkinoiden vallitsevaan tilanteeseen, ja joskus yrittäjyyteen liittyy pakko ja vaihtoehtottomuus. Itsensätyöllistäjistä vain neljäsosa on ollut lähtökohtaisesti yrittäjähakuisia: vastaavasti toiset 40 prosenttia ovat joko ajautuneet yrittäjyyteen tai tarttuneet tilaisuuteen varteen otettavana vaihtoehtona. Loput 20 prosenttia (noin 30 000 henkilöä) ovat ryhtyneet yrittäjiksi olosuhteiden pakosta. Palkkatyötä ei ole ollut tarjolla, tai ala on ollut yrittäjäpainotteinen. Vaikka itsensätyöllistäjien keskuudessa yleistä on ollut vahva motivaatio ja suuri innostus tehtyä työtä kohtaan, ovat he palkansaajia kuormittuneempia. Huolestuttavaa on se, että itsensätyöllistäjistä 20–30 prosenttia kokee taloudellisen tilanteensa epävakaaaksi. Tutkimuksesta käy ilmi itsensätyöllistäjien vahvat pettymyksen tunteet yhteiskuntaa kohtaan: yrittäjyyteen ei kannusteta, eikä väliaikainen sosiaaliturva ole riittävä. Suurin ongelman ydin kulminoituu YEL-eläketurvajärjestelmään⁹ ja työttömyysturvaan: YEL-maksut on maksettava, vaikka yrittäjä ei olisi siihen välttämättä kykenevä. Kritiikkiä on herättänyt myös se, että ehtona työttömyysturvan saamiselle on oman yrityksen lopettaminen. Mikä ajaa pakkoyrittäjyyteen, ja miten pakkoyrittäjyyttä voidaan selittää muuten kuin lukujen avulla?

Käsitteellä prekaarisuus viitataan laaja-alaisesti sellaisiin työelämän muutoksiin, jotka synnyttävät epävarmuutta. Epävarmuustekijät voivat liittyä sekä varsinaiseen työhön ja työnkuvaan, että työntekijän epävarmuuteen työstä. Esimerkkejä prekaarista työstä ovat muun muassa erilaiset pätkätyösuhteet, ja toimeentulon turvaamiseen liittyvät epävarmuustekijät. Usein prekaarisuuteen liittyy myös vaikeudet järjestäytyä ammatillisesti. (Precarias a la Deriva 2009, 28–30.) Työmarkkinoilla prekaarisuus liittyy sekä työtä tekeviin että työtä etsiviin henkilöihin. Työntekijä ei voi olla varma työn jatkuvuudesta, ja työnhakijaa leimaa epävarmuus mielekkään tai omaa osaamistaan vastaavan työn löytämisestä. Prekaarisuus koskettaa erityisesti sellaisia henkilöitä, joiden maassa olemiseen liittyy epävarmuutta esimerkiksi oleskelu- ja työlupien suhteen. (Himanen ym. 2010, 62.) Millainen asema siis maahanmuuttajilla ja turvapaikanhakijoilla on suomalaisilla työmarkkinoilla?

⁸ Itsensätyöllistäjät koostuvat yksinyrittäjistä, ammatinharjoittajista, freelancereista ja apurahansaajista.

⁹ Yrittäjän eläkevakuutus on lakisääteinen vakuutus, joka on hankittava tiettyjen ehtojen täyttyessä.

3.3 Maahanmuuttajat suomalaisilla työmarkkinoilla

Järjestäytynyt yhteiskunta voidaan käsittää poliittisen vallankäytön kentäksi: työnteko ja palkkatyö määrittävät sitä, millainen on kunnollisen kansalaisen ideaalimalli (Hakala, Brunila, Teittinen & Lahelma 2013, 259). Tässä suhteessa Suomi ei ole poikkeus, sillä työtä on usein pidetty pääsynä yhteisön jäseneksi niin historiassa kuin nykyisyydessäkin (Wrede 2010, 16). Tarkemmin kuvaten yksilön asema yhteiskunnassa määräytyy erilaisten sosiaalisten luokitusten, esimerkiksi koulutuksen, ammatin, ja palkan myötä. Tätä yhteiskunnallista asemaa rajaavat edelleen muun muassa sosiokulttuuriset tekijät, kuten sukupuoli, etninen tausta, uskonto ja ikä. Sekä sosiaalisten että sosiokulttuuristen tekijöiden avulla tuotetaan erottelevia identiteettikategorioita, joiden avulla tehdään erontekoja suhteessa oletettuun ”normaaliin”. Tässä tapauksessa oletetusta poikkeavat yksilöt, ”toiset” asetetaan koulutuksessa ja työmarkkinoilla marginaaliin: heidät ulossuljetaan ”normaalista” ja työelämän arvostetuista asemista (Brunila, Hakala, Lahelma & Teittinen 2013, 11; Wrede 2010, 8.) Vaikka työelämän osalta Suomen historiassa on ollut aina työelämän marginaaleja aikakaudesta ja kulttuurista riippumatta, työelämän eriarvoisuus Suomessa on lisääntynyt. Maahanmuuttajan työmarkkina-asema on usein turvaton ja marginaalinen, sillä työtä tehdään usein tietyillä ja rajatuilla sektoreilla (Laurén & Wrede 2013, 173.)

Tilastollisesti maahanmuuttajien asemaa työmarkkinoilla voidaan tarkastella sekä työttömyyden, että työllisyyden näkökulmasta. Maahanmuuttajien työttömyysluvut ovat olleet Suomessa kantaväestöä korkeammat. Lamavuosina maahanmuuttajien työttömyysaste on ollut 53 prosenttia suhteessa kantaväestön 17 prosentin työttömyysasteeseen. Vuonna 2014 suhteellinen eron ollut hieman pienempi: maahanmuuttajien työttömyysprosentti on ollut 27 prosenttia ja kantaväestön 13 prosenttia. Vastaavasti maahanmuuttajien osuus työmarkkinoilla on ollut suhteessa koko väestöön 3,6 prosenttia vuonna 2014. Määrällisesti tämä on tarkoittanut hieman yli 82 000 maahanmuuttajaa. Sekä maahanmuuttajien, että kantaväestön keskuudessa suurin osa miehistä työskentelee rakennus-, palvelu-, tehdas-, ja metallialalla. Maahanmuuttajamiehet työskentelevät suhteessa kantaväestöön enemmän siivous- ja avustustöissä. Maahanmuuttajista suurin osa on työllistynyt palvelualoille, vaikkakin kantasuomalaiset naiset työskentelevät maahanmuuttajanaisia useammin asiantuntija-aloilla. Yrittäjien keskuudessa maahanmuuttajataustaisten yrittäjien osuus oli 4 prosenttia vuonna 2014. Käytännössä tämä tarkoitti 8 671 maahanmuuttajayrittäjää. (Heikkilä 2017, 139, 143.)

Työttömyysluvuissa maahanmuuttajien keskuudessa on paljon eroja eri kansallisuuksien välillä. Vuonna 2014 työttömyysluvut ovat olleet suurimmat irakilaiden keskuudessa (75 %), somalilaiden keskuudessa (73 %) ja venäläisten keskuudessa (41 %). Kansallisuuserot ovat näkyneet myös yrittäjyydessä; turkkilaiden osuus on ollut yrittäjäkannasta 37 prosenttia, kantasuomalaiden keskuudessa 11 prosenttia, ja somalilaiden keskuudessa yhden prosentin. Länsimaista muuttaneiden maahanmuuttajien työllistymisluku on korkeampi kuin muiden maahanmuuttajien, ja työperustaiden maahanmuuttajien työmarkkina-asema on parempi kuin esimerkiksi turvapaikanhakijoilla ja avioitumisen myötä Suomeen tulleilla henkilöillä. (Heikkilä 2017, 148.)

Maahanmuuttajien verrattain korkeaa työttömyysastetta on Suomessa selitetty työmarkkinoiden ulossulkevilla rakenteilla ja syrjäntäkokemuksilla (Wahlbeck 2010). Maahanmuuttajien on paljon vaikeampi saada erityisesti sellaista työtä, joka vastaa heidän koulutuksellista osaamistaan (Heikkilä 2017, 5). Maahanmuuttajien työllisyyttä koskeva tutkimus vuodelta 2016 vahvistaa näitä havaintoja: erot kantaväestön ja maahanmuuttajien välillä ovat pienentyneet Suomessa asumisen myötä, mutta ne eivät kuitenkaan saavuta kantaväestöä pidemmällä aikavälillä. Erityisesti Afganistanista, Irakista ja Somaliasta tulneiden turvapaikanhakijoiden on ollut vaikea työllistyä, ja heidän tulonsa ovat kantaväestöä ja muita maahanmuuttajia selkeästi alhaisempia. Kyseiseen ryhmään kuuluvien miesten työtulot yltävät vain 22–38 prosenttiin saman ikäisten kantaväestöön kuuluvien miesten työtuloista. Suhteellinen ero kasvaa edelleen naisten kohdalla. (Sarvimäki 2017, 15.)

3.4 Työllistymisen haasteet maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden keskuudessa

Maahanmuuttajien työllisyystilannetta tarkastelevissa tutkimuksissa eriarvoisuus työelämässä ilmenee monin eri tavoin, niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Yksittäinen tärkein selittäjä maahanmuuttajan työmarkkina-asemalle Suomessa on maahanmuuttajan lähtömaa, sillä työttömyysaste on usein korkeampi matalan elintason maista tulneiden keskuudessa: mitä suurempia eroja valtaväestöön on, sitä herkemmin maahanmuuttajan ammatillista osaamista kyseenalaistetaan (Ahmad 2010, 72–73; Nieminen 2010, 156). Maahanmuuttajien pätevyyttä kyseenalaistetaan, eikä heidän ammatillista osaamistaan

arvosteta (Lasonen & Teräs 2013, 158; Ahmad 2010, 77). Maahanmuuttajat ovat kokeneet, että työmarkkinoilla on olemassa heitä varten omat rajansa, joita on vaikea ylittää. On tavallista, että työnantajien suomen kielen vaatimukset ovat kohtuuttomia suhteessa haettavan työn sisältöön. Lisäksi tarjolla olevat työt ovat usein melko yksinkertaisia, eivätkä ne vastaa maahanmuuttajan todellista ammatti- ja taitotasoa. Työn löytäminen on koettu haastavaksi, ja tarjotut työt ovat olleet usein pätkätöitä. (Heikkilä & Pikkarainen 2006, 266–271.)

Maahanmuuttajan työllistyttyä työhön liittyvät ongelmat eivät kuitenkaan välttämättä häviä täysin, vaan ne muuttavat muotoaan. Esimerkiksi rakennus- ja palvelualalla työskentelevät maahanmuuttajat ovat nostaneet esille työaikoihin, ylityökorvauksiin ja palkkoihin liittyviä ongelmia. Yleisimpiä nämä ongelmat ovat pienissä yksityisyhteisöissä, joissa usein käytetään hyväksi maahanmuuttajan tietämättömyyttä suhteessa Suomen työlainsäädäntöön. Maahanmuuttaja ei ole välttämättä tietoinen kaikista oikeuksistaan, ja vasta Suomeen muuttaneet kielitäjättä osaamattomat henkilöt ovat tässä suhteessa heikoimmassa asemassa. Näin ollen ei ole yllättävää, että Suomeen tulleiden maahanmuuttajien keskuudessa yrittäjyys on hyvin yleistä. Tätä on selitetty erityisesti työmarkkinoiden ulossulkevilla käytännöillä ja maahanmuuttajien kokemalla syrjinnällä (Wahlbeck 2010, 32). Esimerkiksi Apitzsch ja Kontos (2003) ovat esittäneet, että yrittäjyys mahdollistaa sellaisen arvostetun sosiaalisen aseman saavuttamisen yhteiskunnassa, jonka myötä integroituminen uuteen kulttuuriin on helpompaa. Länsimaissa kunnollista ja toivottavaa kansalaista on määritelty pitkälti työntöön ja palkkatyön kautta: tässä retoriikassa erityisen tavoiteltuna on pidetty yksityistä yrittäjyyttä (Hakala ym. 2013, 259). Maahanmuuttaja saattaa nähdä yrittäjyyspuheeseen sisältyvän ideaalin mahdollisuutena päästä osalliseksi yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista. Toisaalta useat suomalaiset tutkimukset ovat tulleet siihen lopputulemaan, että maahanmuuttajien yrittäjyys halua selittävät pikemminkin pakko ja epäedullinen työmarkkina-asema kuin eetoksellinen innokkuus (Joronen 2012, 187–189).

Suhteessa maahanmuuttajiin turvapaikanhakijan asema suomalaisilla työmarkkinoilla on todennäköisesti vielä edellistäkin ryhmää heikompi. Kuitenkin niin kielteisen päätöksen saaneet turvapaikanhakijat, tilapäisillä luvilla maassa oleskelevat kuin paperittomat muodostavat monissa EU-maissa merkittävän työvoimaresurssin harmaan talouden alueella, sekä matalapalkkaisissa työtehtävissä. On esitetty, että lisääntyneet ja tiukentuneet kontrollit suhteessa pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin ovat tuottaneet lisää maahanmuuttajien

prekarisaatiota. Tämä on johtanut työn hinnan laskuun, ja heikentänyt työntekijöiden vaikuttamismahdollisuuksia. (Himanen ym. 2010, 65–66.) Toistaiseksi Suomessa ei ole tehty systemaattista tutkimusta turvapaikanhakijoiden tai paperittomien henkilöiden työmarkkina-asemasta. Uutisointia aiheesta on ollut paljon, ja tutkijat ovat varoittaneet pysyvistä harmaista työmarkkinoista jotka perustuvat turvapaikanhakijoiden ja paperittomien hyväksikäyttöön. Merkittävä osa turvapaikanhakijoista mutta etenkin paperittomista, työskentelee muutaman euron tuntipalkalla. Koska tekijöitä on paljon ja maassa mahdollisesti oleskellaan laittomasti, työssä kohdattuja epäkohtia ei uskalleta tuoda esille. Turvapaikanhakijoita usein motivoi mahdollisuus työsopimukseen, jonka perusteella on edelleen mahdollista hakea oleskelulupaa. (Leppäkorpi 2016.)

Himasen ja Könösen (2010, 55) mukaan turvapaikanhakijat ovat esimerkki sellaisesta työvoimasta, jotka ovat valmiita joustamaan sekä työehdoissa että työajassa. Useimmiten heikko taloustilanne ja oleskelulupaan liittyvä epävarmuus pakottavat tähän. Leppäkorpi (2016, 8–9) kuvaakin ilman oleskelulupaa työskenteleviä henkilöitä malliesimerkiksi prekariaatista. Niin prekarisaatiota, kuin oleskeluluvattomia henkilöitä kuvaavat työn epävarmuus ja lyhyet työsuhteet. Palkka on lähes poikkeuksetta alhaisempi kuin niillä, jotka tekevät työsopimusperusteista työtä. Kaikissa tapauksissa palkkaa ei välttämättä makseta ollenkaan, tai siitä maksetaan vain murto-osa. Työvoiman korvaaminen on helppoa ylitarjonnan vuoksi, eikä siksi huonoista työehdoista valiteta. Oikeuksien vaatiminen voi pahimmassa tapauksessa johtaa käännättämiseen tilanteessa, jossa ilman työlupaa työtä tekevä henkilö ilmiantaa työnantajansa. Jos työlupaa ei ole, henkilö ei useinkaan kuulu ammattiyhdistysliikkeen kohderyhmään. Tutkimusten mukaan ammattiyhdistysliikkeet eivät ole joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta Euroopassa pyrkineet sitouttamaan ilman oleskelulupaa työskenteleviä henkilöitä osaksi toimintaansa.

Alhon (2010) mukaan Suomessa ammattiliitoilla on perinteisesti ollut vahva asema. Vaikka ammattiliitot Suomessa ovat ilmaisseet maahanmuuttajien oikeuksien ajamisen sellaisena intressinä josta hyötyvät kaikki, kaikista marginaalisimmassa asemassa olevat työntekijät ovat usein jääneet ammattiliittojen ulkopuolelle. Myös Suomessa kuten muualla Euroopassa tähän on liittynyt puhetta siitä, että liiton ulkopuolelle jääminen madaltaa yleistä palkkatasoa ja on uhka liittojen järjestäytyneisyydelle. (Alho 2010, 97–109.) Ilman oleskelulupaa työskentelevien henkilöiden etujen ajaminen liittotasolla vähentäisi edellä mainittuja uhkia, mutta toistaiseksi tähän kysymykseen ei ole aktiivisesti tartuttu. Toisaalta tämä ei ole

yllättävää, sillä esimerkiksi Ruotsissa edes oleskeluluvan saaneiden maahanmuuttajien ammattiyhdistystoiminta ei ole itsestäänselvyys.

Esimerkiksi Ruotsin ammattiliittojen keskusjärjestö LO:hon (Landsorganisationen) kuuluu paljon eri palvelualojen työntekijöitä, ja suurin osa liittoon kuuluvista henkilöistä on maahanmuuttajataustaisia. Mulinari ja Neergaard (2005) tutkivat LO:n lehtiartikkeleita vuosina 1995–2001. Heidän mukaansa maahanmuuttajat käsitetään matalapalkkaisten töiden reserviksi, ja heidät nähdään uhkana liiton järjestäytyneisyydelle ja solidaarisuudelle. Syrjivistä käytännöistä puhutaan, mutta käytännössä rasismikeskustelu jää vain puheen tasolle. Tähän liittyy haluttomuus käsittää rasismi ja syrjintä institutionaalisiksi ja rakenteellisiksi käytännöiksi. Maahanmuuttajataustaisia henkilöitä ei ole liiton johtotasolla. Edelleen Ruotsalaiset ammattiliitot vastustavat systemaattisesti maahanmuuttajien järjestäytymistä liittotasolla muun muassa byrokratian ja liittojen nationalisoinnin romantisoinnin keinoin. Ulkopuolelle sulkeminen ja aktiivinen vaikuttamismahdollisuus päätöksentekoon koskettaa maahanmuuttajien lisäksi myös liiton muita jäseniä, ja vaikuttaminen on tehty vaikeaksi. Mulinarin ja Neergaardin (2005) mukaan valtaosa sosiaalitieteellisestä tutkimuksesta on keskittynyt painottamaan maahanmuuttaja-tutkimuksessa kulttuurista näkökulmaa, joka käsittää heidät passiivisiksi ja erilaisiksi.

Työllistymiseen liittyy yhteiskunnan rakenteiden näkökulmasta ongelmallisia esteitä. Turvapaikanhakijan työllistymistä Suomessa vaikeuttavat erilaiset säännökset, joista ongelmallisimpia ovat oleskelulupa- ja passiin liittyvät seikat. Ulkomaalaislain (301/2004) 79 §:n mukaan turvapaikanhakija voi työskennellä maassa kolmen kuukauden maassa oleskelun jälkeen, jos hänellä on voimassa oleva ja rajanylitykseen oikeuttava matkustusasiakirja. Jos turvapaikanhakijalla ei tällaista asiakirjaa ole, hänellä on oikeus ansiotyöhön kuuden kuukauden maassa oleskelun jälkeen. Vaikka turvapaikanhakijalla olisi näennäinen oikeus työhön viimeistään puolen vuoden odottamisen jälkeen, on työskentely kuitenkin käytännössä katsoen mahdotonta, jos turvapaikanhakijalla ei ole passia.

Vain voimassa olevalla matkustusasiakirjalla vielä oleskelulupapäätöstään odottava turvapaikanhakija voi avata Suomessa pankkitilin. Jos passia ei ole, on pankkitilin avaaminen ja sitä kautta palkanmaksun mahdollistuminen mahdotonta. Vaikeuksia liittyy myös yrityksen perustamiseen. Jos turvapaikanhakija haluaisi aloittaa yritystoiminnan Suomessa, hänellä täytyisi olla oleskelulupa. Jos oleskelulupaprosessi on vielä kesken,

turvapaikanhakija tarvitsee yrityskumppanikseen sellaisen henkilön, jolla on joko Suomen kansalaisuus tai oleskelulupa. Vaikka turvapaikanhakijoilla olisi kotimaassaan henkilökohtaisia varoja yritystoiminnan aloittamista varten, näitä varoja ei ole mahdollista saada käyttöön, mikäli turvapaikanhakijalla ei ole mahdollisuutta pankkitilin avaamiseen. (Startup Refugees 2018.)

3.5 Maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen

Edellä on kuvattu niitä asioita ja tekijöitä, jotka jarruttavat ja estävät maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden työllistymistä. Näiden seikkojen lisäksi maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden työelämään pääsyä vaikeuttaa erityisesti ammatillisen ja koulutuksellisen osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyvä problematiikka. Tästä syystä on tärkeää tarkastella vielä niitä prosesseja, joita tähän tematiikkaan liittyy. Miten aiemmin hankittua osaamista ja koulutusta Suomessa arvioidaan, ja millainen rooli kotoutumiskoulutuksilla tässä prosessissa on?

Suomessa asuvien ”ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajien” koulutustausta on kantaväestöä matalampi: tällä ryhmällä ei ole koulutusta välttämättä ollenkaan, tai koulutustaso on jäänyt alempaan toisen asteen koulutukseen. Maahanmuuttajat myös hakeutuvat muuta väestöä vähemmän kolmannen asteen koulutukseen. Vuonna 2014 kantasuomalaisista 32 prosenttia oli suorittanut loppuun kolmannen asteen koulutuksen, kun maahanmuuttajien keskuudessa vastaava luku oli 21 prosenttia. Vaikka työllistyminen korkeakoulutettujen maahanmuuttajien keskuudessa on korkeampaa, on heidän kohdallaan ongelmia koulutustaustan tunnistamisessa ja tunnustamisessa erinäisistä todistuksista ja sertifikaateista huolimatta. Erityisen suureksi ongelmaksi on muodostunut työmarkkinoiden tarpeiden ja maahanmuuttajien koulutustaustan yhdistäminen. (Heikkilä 2017, 136–137.) Seuraavaksi avaan sitä, mitä osaamisen tunnistamisella ja tunnustamisella käytännössä tarkoitetaan.

Lasosen ja Teräksen (2013, 155–156) mukaan tutkinnon tunnistaminen tarkoittaa vertailevaa arviota lähtö- ja tulomaan tutkintojen yhteneväisyyksistä ja eroista. Suomessa näistä arvioista vastaa Opetushallitus tai muu alakohtainen viranomainen. Rinnastetusta

tutkinnosta voidaan puhua silloin, kun jossakin muussa maassa suoritettu tutkinto hyväksytään vastaavaksi Suomen tutkinnoksi. Koulutuksen tunnistaminen saattaa kuitenkin viedä vuosia, eikä se ole ilmaista. Suomeen tulee EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta erilaisia asiantuntijoita, jotka eivät siis pääse hyödyntämään omaa ammatillista osaamistaan Suomessa: välttämättä varoja koulutuksen tunnistamisprosessiin ei ole, eikä uudelleen kouluttautuminen ole ilmaista. On kuitenkin havaittu, että koulutus ja ammattiin sijoittuminen on osoittautunut erityisen merkittäväksi tekijäksi sen suhteen, miten Suomeen muuttanut henkilö selviytyy uudessa ympäristössään. Vaikka työ ja koulutus ovat tutkimusten mukaan tärkeitä tekijöitä kotoutumisen kunnalta, tosiasiallisia oman alan koulutus- ja työmahdollisuuksia ei välttämättä ole.

Piracha ja Vadean (2013) ovat tutkimuksessaan selvittäneet valtaväestön ja maahanmuuttajien pätevyyksiä työmarkkinoilla ja useimmissa tapauksissa maahanmuuttajat ovat olleet ylikoulutettuja suhteessa työn vaatimiin tehtäviin. Chang ja Holm (2017, 161, 173) ovat osoittaneet, että OECD-maiden ulkopuolelta tulevat maahanmuuttajanaiset eivät saavuta yhdenvertaisuutta tuloissa suhteessa heikosti koulutettuihin kantasuomalaisiin, vaikka he olisivat asuneet Suomessa 20 vuotta. Sen sijaan alityöllistyminen on ollut naisille keino tulla tunnustetuksi ”hyväksi maahanmuuttajaksi” ja tätä kautta he ovat saaneet osakseen kunnioitusta. Chang ja Holm puhuvat intersektionaalisuuden ongelmasta: on vaikea olla sekä nainen, että ei-länsimaalainen maahanmuuttaja.

Suomessa aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta on säädetty lailla (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010). Työ- ja elinkeinoministeriön vastuulla on kotoutumispolitiikan yleinen kehittäminen, ohjaus ja suunnittelu, sekä valtakunnallinen arviointi ja seuranta. Elinkeino-, liikenne-, ja ympäristökeskus (ELY-keskus) puolestaan vastaa näiden tehtävien alueellisesta kehittämisestä, sekä kuntien tukemisesta ja kehittämisestä, muiden tehtävien ohessa muun muassa. ELY-keskuksen tehtävänä on kotoutumiskoulutuksen suunnittelu, hankinta ja valvonta. Toisin sanoen ELY-keskus toimii kotoutumiskoulutuksen julkisen kilpailutuksen järjestäjänä. Käytännössä kilpailutukseen liittyvissä periaatteissa on aluekohtaista vaihtelua, ja tämä on aiheuttanut tyytymättömyyttä kotoutumiskoulutusta järjestävien oppilaitosten ja kouluttajien keskuudessa (Montonen & Lappalainen 2017, 176). Yhdessä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa Opetushallitus on kehittänyt kotoutumiskoulutusten toteutumismalleja siten, että pääsy jatko-opintoihin ja työelämään nopeutuisi. (Montonen ym. 2017, 177). Kotoutumiskoulutusten kielitavoitteita

on kuitenkin kritisoitu siitä, että viralliset kielitavoitteet saavutetaan edelleen vain osittain (Huhta, Tammelin-Laine, Hirvelä, Neittaanmäki & Stordell 2017, 201).

On tärkeää huomata, että edellä esitetty lakisääteinen kotoutumiskoulutus koskee vain maahanmuuttajia, ei turvapaikanhakijoita. Katinka Käyhkö (2017, 230-234) kuitenkin muistuttaa, että lainsäädännöllistä estettä turvapaikanhakijan opiskelijaksi ottamiselle ei ole, lukuun ottamatta lukiokoulutukseen valmistavaa koulutusta. Turvapaikanhakijalla on siis periaatteellinen mahdollisuus Suomessa opiskeluun, mutta käytännössä katsoen opiskelu todentuu vain harvojen kohdalla. Vuoden 2017 aikana Suomessa otettiin käyttöön lukukausimaksut EU:n ja ETA-maiden ulkopuolelta tuleville englanninkielisten ohjelmien opiskelijoille. Taloudellisten vaatimustekijöiden lisäksi suomenkielisiin tai ruotsinkielisiin koulutusohjelmiin on vaikea päästä siksi, että näiden kielten taitotasovaatimukset ovat hyvin korkeat. Käyhkön mukaan Suomi tekee valikointeja sen suhteen, millaiset korkeakouluopiskelijat ovat maahan tervetulleita; Suomen houkuttelevuutta on systemaattisesti pyritty purkamaan ”ei-toivottujen” tulijoiden keskuudessa esimerkiksi juuri lukukausimaksujen avulla. Rakenteellisesta näkökulmasta turvapaikanhakijan opiskelumahdollisuuksia vaikeutetaan sillä, että opiskelupaikan hakuvaiheessa turvapaikanhakijalta vaaditaan passia tai sosiaaliturvatunnusta. Vaikka turvapaikanhakija saisikin oleskeluluvan, korkeakoulutaustaista henkilöä kehoitetaan kuitenkin hakeutumaan joko yrittäjäksi tai ammatilliseen koulutukseen.

Suomessa maahanmuuttajien koulutustaustan liittyvään tunnistamiseen liittyviä ongelmia on kuitenkin huomioitu ja joitakin ratkaisuja heidän työllistämiseen on aloitettu. Esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa järjestetty SIMHE-pilottihanke (Supporting Immigrants in Higher Education in Finland) käynnistyi opetus- ja kulttuuriministeriön aloitteesta, ja hankkeen tarkoituksena oli sujuvoittaa ja nopeuttaa Suomessa jo asuvien korkeakoulutaustaisten henkilöiden korkeakouluopintoihin pääsyä. Lisäksi Euroopan Unionin kehittämää työkalua, *EU Skills Profile Tool for Third Country Nationals*, arvioidaan parhaillaan. Sen tavoitteena on helpottaa maahanmuuttajien osaamisen tunnistamista. (Käyhkö 2017, 229–230.) Lisäksi muun muassa Suomen Punainen Risti on ottanut käyttöönsä TET-mallin turvapaikanhakijoiden työllistämiseksi. TET-jakson kesto on 1–3 viikkoa, ja työharjoittelun aikana tehtävä työ on palkatonta. (Suomen Punainen Risti 2018.)

3.6 Muuttoliikkeet ja postkolonialismi teoreettisena viitekehyksenä

Edellä on kuvattu Suomen työmarkkinoiden demografiaa, sekä turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa Suomen työmarkkinoilla. Tätä tarkastelua on viety hieman pidemmälle ja avattu myös sitä problematiikkaa, mitä turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien työllistymiseen liittyy. Olennainen osa tätä ilmiötä on myös ymmärrys siitä, miten koulutuksellista tai ammatillista osaamista Suomessa tunnustetaan. Millaisten porttien ja suodattimien kautta turvapaikanhakija tai maahanmuuttaja koulutukseen tai työelämään päätyy? Näiden ilmiöiden taustalla vaikuttavat ihmisten liike ja muuttovirrat. Kansainvälisten muuttovirtojen syiden ja seurausten teoreettisten taustojen ymmärtäminen auttaa jäsentämään maahanmuuttopolitiikkaa ja avaa sitä, miten ja miksi turvapaikanhakijat ja maahanmuuttajat Suomeen päätyvät. Tässä luvussa avaan tutkimukseni makrokehystä siitä, miksi ihmiset liikkuvat ja mikä heitä liikuttaa. Tarkastelussani tukeudun postkolonialistiseen tutkimusperinteeseen, joka toimii tutkimukseni makrolinssinä.

3.6.1 Muuttoliikkeet, muuttovirrat ja transnationalismi

Jo 1800-luvulta lähtien muuttovirtojen syitä ja seurauksia on ryhdytty tutkimaan ja teoretisoimaan. Koska maahanmuutto on ilmiönä hyvin kompleksinen ja monialainen, on muuttovirroista johdettuja teorioita useita. Tärkeää on kuitenkin huomata se, että toistaiseksi mikään teoria ei ole onnistunut selittämään ilmiötä riittävän laaja-alaisesti ja perusteellisesti. Varhaisimmat, 1800-luvulla teoretisoidut ”maahanmuuton lait” pätevät osin edelleenkin. Suurin osa muuttoliikkeestä tapahtuu valtioiden sisällä, ja muuttajat ovat usein aikuisia ihmisiä. Push-pull -teorian mukaan muuttoliikkeet ovat palautettavissa lähtö- ja kohdemaiden työntö- ja vetotekijöihin. Toisin sanoen erilaiset ekonomiset, poliittiset, kulttuuriset ja ympäristöön liittyvät veto- tai työntötekijät vaikuttavat siihen, mistä ja minne ihmiset liikkuvat. Esimerkiksi poliittiset levottomuudet sekä eteläisissä että itäisissä Välimeren maissa aiheuttivat vuonna 2011 erinäisten vallankumousten ja sisällissotien myötä Syyrian ja Libyan poliittisen romahduksen. Näiden tapahtumien myötä Eurooppaan kohdistui selvästi aiempia vuosia suurempi muuttoliike. (Palát 2017, 11–15.)

Muuttoliikkeet vaikuttavat luonnollisesti myös niin lähtö-, kuin kohdemaiden työmarkkinoihin. On muun muassa esitetty teoretisointeja muuttoliikkeiden ja työn

suhteesta. Esimerkiksi duaaleista työmarkkinoista puhutaan silloin, kun länsimaiden ihmiset eivät ota vastaan sellaista työtä, joka mielletään matalan statuksen työksi. Näin ollen länsimaissa saattaa olla jatkuvaa työvoimapulaa jollakin tietyllä segmentillä, jota muuttoliike paikkaa. On esitetty, että maahanmuuttajat tekisivät tällaista työtä siksi, että se mahdollistaisi tietyn elintason ylläpitämisen omassa lähtömaassa. Verkostoteoria puolestaan korostaa maahanmuuttajien välisiä suhteita muuttamiseen motivoivina tekijöinä. Sosiaalisten suhteiden roolia ja yhteyttä muuttoliikkeisiin on pidetty kiistattomana: maahanmuuttajat luovat kohdemaassa uusia suhteita, mutta verkostoja lähtömaahan jääneisiin henkilöihin pidetään aktiivisesti yllä. (Palát 2017, 15–21.) Verkostoteorian avulla selittyvät sellaiset muuttoliikkeet, jotka saattavat näyttäytyä muiden teorettisten valossa epäloogisilta.

Muuttamiseen liittyvät tekijät ovat hyvin kompleksisia, ja siitä syystä muuttoliikkeisiin liittyvät yksilölliset tekijät olisi hyvä tiedostaa. Voidaan kuitenkin todeta, että erityisesti Lähi-idän sodat ja niiden myötä pitkään jatkunut epävakaa poliittinen tilanne on merkittävin syy sille, että Suomeen tuli vuonna 2015 turvapaikanhakijoita moninkertaisesti aikaisempiin vuosiin verrattuna. Työntekijä on tässä suhteessa ollut selviö, mutta Suomen perusteet tulla valituksi kohdemaana jäävät arvailun varaan. Täytyy kuitenkin muistaa, että taustalla voivat vaikuttaa verkostoteorian mukaisesti myös sukulaisuussuhteet, tai Suomen koulutusjärjestelmän imago. Yksittäisiä tekijöitä voi toki arvailla, mutta tosiasialliset motiivit sekä lähtömaasta lähtöön, että kohdemaahan saapumiseen ovat kuitenkin yksilöllisiä. Muuttoon voi vaikuttaa joskus myös sattuma.

Muuttoliikkeiden teoretisointia olennaisempaa tutkimukseni kannalta on kuitenkin ymmärrys siitä, että mahdollisuus liikkumiseen ei ole oikeutena yhtäläinen kaikille. Ensimmäisen maailman asukkaat ottavat ja usein saavat liikkumisen mahdollisuuden itsestäänselvyytensä, kun taas kolmannen maiden asukkaiden mahdollisuus liikkua ensimmäisen maailman maihin on paljon hankalampaa. Liikkumista rajoitetaan ja kontrolloidaan eri tasoilla ja erilaisin säädösin. Rajat voi näin ollen käsittää ihmisten luomiksi instituutioiksi, joilla tehdään eroa ”meihin” ja ”muihin”. Erottelulla tehdään globaalia jakoa rikkaisiin ja köyhiin. (Lehtonen 2013, 7–29.) Esimerkiksi sosiologi Avtar Brah (2007, 89) on esittänyt, että rajat eivät ole pelkästään maantieteellisiä raja-aitoja erilaisten valtioiden ja alueiden välillä. Rajat voivat olla myös kulttuurisia, psyykkisiä ja sosiaalisia, jotka toimivat erotteluna ”toisille”. Näin ollen merkitystä on sillä, kuka liikkuu

ja minne. Valtioiden tarve pystyttää erilaisia raja-aitoja on kuitenkin yrityksenä ristiriitainen suhteessa jatkuvaan liikkumiseen. On esitetty, että voidaan puhua jo liikkumiseen liittyvästä taistelusta, eli siitä, että lisääntyneen liikkuvuuden myötä kansallisvaltioilla on omat intressit erinäisten muurien ja raja-aitojen pystyttämiseksi erotteluna rikkaille ja köyhille (Brown 2010, 20). Esimerkiksi Yhdysvaltain presidentin Donald Trumpin ajama hanke muurin pystyttämisestä Yhdysvaltojen ja Meksikon välille on esimerkki tästä.

Transnationalistisilla käytännöillä tarkoitetaan kansalliset rajat ylittävää toimintaa ja yhteyksiä. Tähän lasketaan kuuluviksi esimerkiksi ylikansallinen liiketoiminta, järjestötoiminta, ja yksittäiset henkilöt jotka jakavat saman intressin (esimerkiksi uskonnolliset arvot tai yhteisen kulttuurin). Transnationalismi voidaan näin ollen käsittää näiden yhteyksien ja suhteiden nimittäjäksi: transnationalismi vie tilaa kansalliselta kontekstilta huomioiden globaalin ja ylikansallisen sosiaalisen tilan. Transnationalismissa korostuvat uudenlaiset verkostojen ja yhteisöllisyyden muodot. Toisaalta transnationalismia on myös kritisoitu valtiota ylikorostavasta näkökulmasta, jolloin transnationalismin nähdään vain vahvistavan tapaa nähdä maailma nationalistisesta näkökulmasta (Vertovec 2009, 17.) Teollistuneiden länsimaiden kansalaisilla, ja sitä kautta länsimaalaisella passilla on erityinen merkitys liikkumisen kannalta. Länsimaalaisten ihmisten on suhteellisen helppo saada viisumeita, ja sitä kautta ylittää kansallisvaltioiden rajoja. On kuitenkin huomioitava, että kaikille maailman ihmisille ylijäräinen elämä ja liike ei ole yhtä oikeutettua, vaan pikemminkin rajattua. (Korpela 2013, 137.)

Wimmer ja Schiller (2002, 304, 310) ovat kritisoineet maailmansotien jälkeistä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta metodologisesta nationalismista. Tällä tarkoitetaan sitä, että modernissa maailmassa yhteiskuntatieteellinen tutkimus on lähes yksinomaan painottanut kansallisvaltiollista näkökulmaa, jossa kansallisvaltiota tai yhteiskuntaa on pidetty luonnollisena ja jopa ensisijaisena tutkimusyksikkönä. Näin ollen kansalliset historiat, lojaliteetit, agendat ja diskurssit on otettu annettuina ilman problematisointia, eli kansallisvaltio tutkimuksen lähtökohtana on jätetty huomioimatta; tätä sokeutumista on ollut niin sosiologisen, taloustieteellisen, kasvatustieteellisen kuin antropologisen tutkimuksen kentällä. Wimmer ja Schiller esittävät, että metodologinen nationalismi itsessään tulisi asettaa tutkimuksen kohteeksi ja problematisoida kansallisvaltiolliseen näkökulmaan liittyviä ongelmia. Monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttajiin paikantuva eurooppalainen tutkimus on ongelmallista, jos tutkimuksessa painotetaan nationalistista näkökulmaa.

Wimmer ja Schiller (2002, 307, 309–311) kysyvät, miksi yhteiskuntien maantieteelliset rajat ymmärretään annetuiksi ilman analyttistä problematisointia. Heidän mukaansa tämä metodologisen nationalismin rajoittava näkökulma ei huomioi riittävästi valtiolliset rajat ylittäviä prosesseja ja suhteita. Sen sijaan modernissa nationalismissa ihmiset käsitetään suvereeniteetin, kansalaisuuden, solidaarisuuden ja etnisyyden kautta; toisin sanoen poliittinen ja sosiaalinen systeemi, kansallinen oikeusjärjestelmä, sekä kulttuuri muodostavat yhteiskunnan ytimen. Näin ollen maahanmuuttajia tutkitaan yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa objekteina ja pitkälti eroavaisuuksien kautta, suhteessa kriteerit täyttävään ”mallikansalaiseen”. Maahanmuuttajien ajatellaan jäävän lojaaleiksi aikaisempaa kansalaisuuttaan ja valtiotaan kohtaan, jos uusi valtio ei tartu riittäviin toimenpiteisiin esimerkiksi assimilaation ja integraation kautta; esimerkiksi vuoden 2001 syyskuun 11. päivän tapahtumien jälkeen yhteiskuntatieteellinen tutkimus on ollut erityisen kiinnostunut maahanmuuttajien poliittisesta aktiivisuudesta ja lojaaliudesta. Tämän nähdään olevan yhteydessä valtion kiinnostukseen rajoittaa, kontrolloida ja valvoa maahanmuuttajaryhmää. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus on oikeuttanut kansallisvaltiollista ideaalia samalla, kun se on luokitellut maahanmuuttajat potentiaalisiksi riskeiksi, kulttuurisiksi toisiksi ja marginaaleiksi.

Miten tämä kaikki kietoutuu yhteen tutkimusintressini kanssa? Kuten edellisistä luvuista kävi jo ilmi, erityisesti paperittomien henkilöiden työnteko Suomessa on vaikeaa. Vaikka pakolaiset ja turvapaikanhakijat voivat oleskeluluvan myötä työllistyä laillisesti, ei heidänkään työllistymisensä ole täysin ongelmaton. Merkittävimpänä maahanmuuttajien työllistymiseen liittyvänä ilmiönä voidaan pitää työmarkkinoiden taloudellisia suhdanteita – on havaittu, että maahanmuuttajat päätyvät noususuhdanteiden aikana viimeisinä työmarkkinoille, ja vastaavasti ensimmäisten joukossa ulos työmarkkinoilta laman aikana (Wrede, Nordberg & Forsander 2010, 277). On tärkeää tutkia siis niitä yhteiskunnallisia eronkoja, jotka työelämässä tuottavat eriarvoisuuden dynamiikkaa (Wrede ym. 2010, 279). Myös yhteiskunnassa on sellaisia ulossulkevia rakenteita, jotka hidastavat tai estävät marginaalisten ryhmien pääsyä työmarkkinoille. Tässä tutkimuksessa en tyydy kartoittamaan ja tutkimaan edellä mainittuja rakenteellisia ja rasistisia esteitä, vaan tarkoituksenani on kysyä, miksi näin on.

3.6.2 Postkolonialismi teoreettisena makrolinssinä

Tutkimuksen teoreettinen makrolinssi nojautuu postkolonialismiin. Tiivistettynä ja yksinkertaistettuna postkolonialistisessa tutkimusperinteessä on kyse globaaleja, historiallisesti muodostuneita valtasuhteita käsittelevästä tutkimussuuntauksesta. Tässä tutkimuksessa postkolonialistisen viitekehyksen avulla on mahdollista tarkastella rakenteellisia ja rasistisia käytäntöjä joita turvapaikanhakijoiden työllistymiseen ja työmarkkina-asemaan liittyy. Muuttoliikkeet ja transnationalismi puolestaan kytkeytyvät ylijärjestyksen prosesseihin ja suhteisiin, jotka edelleen ovat yhteydessä yhteiskuntien sosiaalisiin, poliittisiin ja taloudellisiin rakenteisiin. Voidaan siis kysyä, mihin edellä kuvatut turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien kohtaama ulkopuolelle sulkemiset sekä rakenteelliset ja rasistiset käytännöt työmarkkinoilla perustuvat. Miten tällaiseen tilanteeseen on tultu, ja miten tällaiset koetut eronteot ovat ylipäätään selitettävissä? Onko kyse yksilön asenteista vai yhteiskunnan rakenteista? Ennen postkolonialismin laajempaa tarkastelua avaan lyhyesti postkolonialismin taustaa ja historiaa.

Postkolonialistinen teoriaperinne haastaa modernin maailmankuvan. Mignolon (2005, 35–36) mukaan moderniteetti kertoo sellaisesta kategorisoinnista ja tiedon perustasta, josta käsin maailmaa määritetään. Moderniteetissa korostuvat muun muassa saumaton edistys, teollistuminen, sekularisaatio, humanismi, ajan lineaarisuus, sekä tieteellinen päättely. Moderniteetin varjoon kuitenkin jää se, että tämä kaikki ”edistys” on saavutettu ”toisten”, eli ei-länsimaalaisten, systemaattisella väkivallalla. Quijano (2000) käsittää tämän koloniaalisuudeksi. Olennaista moderniteetissa on siihen kytkeytyvä eurosentrismi, sillä eurosentrismissä Eurooppa kuvataan maailman keskuksena (Andreotti 2011, 382–383). Kuten myös eurooppalainen kapitalismi, myös eurosentrismi on universaloitu ainoaksi oikeaksi tietämisen tavaksi. (Baker 2012a, 30, 37.) Andreottin, Ahenakewin ja Cooperin (2011, 41) mukaan postkolonialistiseen perinteeseen kuuluu sellaisen tieteellisen totuuden ja valheen tuottaminen, jota pidetään universaalisena totuutena. Rajan ”tällä puolen” eli ”meillä” on modernin tieteen mittarit, vaatimukset ja menetelmät, joista on tuotettu universaaleja käytäntöjä. ”Muilla” eli rajan ”toisella puolella olevien” tieto on epärelevanttia. Heillä ei ole oikeaa tietoa, vain uskomuksia, mielipiteitä ja subjektiivista itseymmärrystä. (Santos 2007.)

Kolonialismia ja moderniteettia ei voi käsittää toisistaan erillisiksi, vaan toisiinsa sitoutuneiksi ilmiöiksi. Moderniteetti maailmankuva on jo lähtökohtaisesti rasistinen, sillä siinä moderniteetin ulkopuoli käsitetään jo lähtökohtaisesti vähempiarvoiseksi (Santos 2007). On esitetty, että modernit länsimaiset koulutusjärjestelmät ovat onnistuneet tuottamaan eurosentrisen ja modernin maailmankuvan ainoaksi varteenotettavaksi maailmankuvaksi (Baker 2012b, 14). Toisin sanoen modernit länsimaiset koulutusjärjestelmät jotka ylläpitävät ja tuottavat euroamerikkalaista tapaa tietää, olla ja elää, ovat jo luontaisesti ja lähtökohtaisesti rasistisia (Baker 2012a, 39). Edelleen Vanessa Andreotti (2010) on esittänyt, että jälkiteollistuneissa länsimaisissa yhteiskunnissa koulutusjärjestelmiä on pidetty sellaisina normeina, joihin ”muuta” koulutusjärjestelmiä on verrattu. Muut kuin länsimaiset koulutusjärjestelmät on käsitetty puutteellisiksi tai vajavaisiksi, ja tämän perusteella länsimaisen koulutuksen hinta on markkinalogiikan mukaisesti oikeutettu. Näin ollen erityisesti länsimaisesta korkeakoulutuksesta on kehitetty tavoiteltava tuote globaalin korkeakoulutuksen markkinoilla. (Stein & Andreotti 2015.) Länsimainen koulutus on keskittynyt sellaisen osaamisen tuottamiseen, joka on edelleen yhteydessä tuottavuuden kasvattamiseen. Tällaisen koulutuspääoman merkitys on kuitenkin kyseenalaistettu jälkiteollisissa yhteiskunnissa, sillä markkinalogiikkaan perustuva osaaminen ei ole tulevaisuuden kannalta kestävä ratkaisu. (Andreotti 2010.) Rasismi ja eurosentrismi ovat siis globaaleja ongelmia (Peters 2012, 42). Jotta niiden voittaminen historiallisista ajatusmalleista ja toiminnasta olisi mahdollista, tulisi ensin päästä yli eurosentrisestä tavasta nähdä ja ajatella maailmaa. Bakerin (2012a, 40) mukaan hallitseva eurosentrisen sosiaalinen teoria ja filosofia tulisi dekonstruoida alueellisina narratiiveina jotka toimivat modernin projektina sen sijaan, että niitä pidettäisiin universaaleina totuuksina.

4. Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimusotteena taisteleva tutkimus

Taistelevalla tutkimuksella viitataan sellaisiin tutkimustapoihin ja tutkimusperinteisiin, joidenka tavoitteena on konkreettinen ja poliittinen muutos. Itseisarvona ei ole pyrkimys objektiivisuuteen ja sitä kautta tutkimuskohteesta etäällä pysyttelemiseen, vaan päinvastoin taistelevan tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa sellaista tutkimusta, joka on yhteiskunnallisesti sitoutunutta. Taisteleva tutkija tekee tutkimustaan toimintalähtöisesti ja kantaa ottavasti, tavoitteenaan oikeudenmukaisuuteen ja yhdenvertaisuuteen pyrkiminen. Taistelevan tutkimuksen tavoitteena ei ole sofistikoitunut ja etäinen tutkimusote, vaan sosiaaliseen todellisuuteen vaikuttaminen ja sitä kautta yhteiskunnallisen muutoksen saavuttaminen. Taistelevat tutkijat pyrkivät kyseenalaistamaan sitä, mikä ylipäätään on tutkimuksen tekemisen tarkoitus: mihin tutkimuksella tähdätään, ja mitä tutkimuksella tehdään. (Suoranta & Ryyänen 2014, 15–16, 111.)

Oma positioni suhteessa tutkimukseni kohteeseen, Startup Refugees -verkostoon on osallistuva. Toimin verkostossa työharjoittelijana keväällä 2017, ja jatkoin tämän jälkeen verkostossa vapaaehtoistyöntekijänä kausiluontoisesti. Olin mukana muun muassa kehittämässä turvapaikanhakijoille suunnattujen osaamisprofiilien kyselylomakkeita, sekä organisoimassa osaamiskartoituksia vastaanottokeskuksissa. Lisäksi olin haastattelemassa turvapaikanhakijoita verkoston tarjoamien mahdollisuuksien kohdentamiseksi, ja siten myös itse keräämässä tässä tutkimuksessa käytettävää aineistoa. Suoranta ja Ryyänen (2014, 114–115) muistuttavat, että osallistuvan tutkijan tulisi kyetä liikkumaan kahdella eri alueella, sekä käytännön kentällä, että oman tutkimustyönsä alueella. Näistä molemmat, sekä oma positio tutkijana, että toiminnallinen työ käytännön tekijänä, ovat kuitenkin väistämättä tiiviissä vuorovaikutussuhteessa keskenään. Tarkoituksenani on pyrkiä kääntämään oma positioni Startup Refugees -verkostossa tässä työssä voimavaratekijäksi, ja siten myös taistelevaksi. Tällaisella tutkimusotteella kyseenalaistan sen, etteikö tutkimus voisi olla yhteiskunnallisten rakenteiden arviointia ja sitä kautta niihin vaikuttamista ja puuttumista poliittisesti.

Eettinen pohdinta kietoutuu jo lähtökohtaisesti osaksi taistelevaa tutkimusta ja sen tavoitteita. Tärkeää on tietoisuus siitä, minkä asian puolesta taistelevaa tutkimusta tehdään, mitkä ovat toiminnan tavoitteet ja keiden kanssa taistelevassa tutkimuksessa toimitaan. Olennaista on sitoutuminen radikaalin tasa-arvon periaatteisiin, sekä ekologisen kestävyys, solidaarisuuden, sekä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden tavoitteluun. Taisteleva tutkimus on jo lähtökohtaisesti poliittista, sillä tutkimusaiheen valinta on jo itsessään poliittinen teko. (Suoranta ym. 2014, 277–278.) Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt huomioimaan tutkimuseettiset näkökulmat kaikissa tutkimuksen vaiheissa.

4.2 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia Startup Refugees -verkostoa poliittisena väliintulona, eli kysyä sitä, millaisiin rakenteisiin ja prosesseihin Startup Refugees -verkosto on tehnyt intervention Suomessa? Millaisia toisin tekemisen mahdollisuuksia on avautunut, ja mitä yhteiskunnan tulisi miettiä uusiksi turvapaikanhakijoiden työllistymisen näkökulmasta, jotta työn tekeminen Suomessa olisi nykyistä helpompaa? Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1) Millaisen profiilin Startup Refugees -verkosto tuottaa turvapaikanhakijoista heistä keräämiensä osaamiskartoitusten perusteella?
- 2) Millaista problematiikkaa turvapaikanhakijoiden työllistymiseen liittyy Suomessa Startup Refugees -verkoston työntekijöiden näkökulmasta?
- 3) Millaisen poliittisen intervention Startup Refugees on suomalaisessa yhteiskunnassa tehnyt?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaan niiden osaamisprofiilien perusteella, jotka Startup Refugees -verkosto on turvapaikanhakijoista tuottanut. Tämä osio perustuu pitkälti kvantitatiivisen lähestymistapaan. Toiseen ja kolmanteen tutkimuskysymyksen vastaan Startup Refugees -verkoston työntekijöiden haastatteluaineiston perusteella. Jaot tutkimuskysymysten ja tutkimusaineistojen välillä eivät kuitenkaan ole näin tarkkarajaisia, vaan pyrin esittelemään tutkimustulokset keskustelevasti ja aineistoja yhdistäen. Suoranta ja Ryynänen (2014, 30) kuvaavat, että eräs taistelevan tutkijan tavoite voi olla se, että hän

onnistuu tekstillään herättelemään ihmisten kriittistä tietoisuutta jostakin yhteiskunnallisesta ja ajankohtaisesta ongelmasta. Tämä on pyrkimykseni tässä tutkimuksessa.

4.3 Aineistot

Tutkimuksen kvantitatiivinen aineisto muodostuu vuosina 2015–2017 kerätyistä turvapaikanhakijoiden osaamisprofiileista. Koska osaamisprofiilit on kehitetty Startup Refugees -verkoston tarpeisiin tutkimustarkoituksen sijaan, kuvailen osaamisprofiileista koostuvaa aineistoa siltä osin kuin se on tilastollisen analyysin näkökulmasta mahdollista. Tutkimuksen kvalitatiivinen aineisto koostuu Startup Refugees -verkoston työntekijöiden haastatteluista, jotka on tuotettu tätä tutkimusta varten. Nämä haastattelut on järjestetty kevään 2018 aikana. Ennen tutkimusprosessin alkamista lähetin sovitusti Startup Refugees -verkostoon tutkimussuunnitelmani, jonka pohjalta sain kirjallisen luvan tutkimukseni toteuttamiselle. Tutkimuslupa kohdistui sekä osaamisprofiilien tutkimukselliseen käyttöön, että työntekijöiden haastatteluihin.

4.3.1. Kvantitatiivisena aineistona Startup Refugees -verkoston osaamisprofiilit

Yksi osa tutkimukseni aineistosta koostuu Startup Refugees -verkoston keräämistä osaamisprofiileista vuosina 2015–2017. Verkoston tuottamat osaamisprofiilit, eli kyselylomakkeet ovat jalostuneet ja tarkentuneet kuluneen kolmen vuoden aikana. Tarkoitukseni on kuvata osaamisprofiilien kehitys ensimmäisestä osaamisprofiilista tuoreimpaan. Osaamisprofiileissa muuttumattomimpana ovat säilyneet henkilön perustietoja koskeva kysymyspatteristo muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Muutokset ovat tosin olleet melko pieniä. Vuoden 2016 lopulla verkostossa huomattiin, että iän sijaan oli järkevämpää kysyä henkilön syntymäaikaa. Samaan aikaan kysymyspatteristoon lisättiin kysymys turvapaikanhakijan suomalaisesta henkilöllisyystodistuksesta (ID number). Sen avulla kyettiin tarkistamaan Maahanmuuttovirastosta, onko henkilöllä esimerkiksi oikeus tehdä Suomessa työtä.

Taulukko 1. Osaamisprofiilin kehitys vuosina 2015–2017 koulutuksen, työn ja kielitaidon näkökulmasta.

Koulutus, työ ja kielitaito 2015	Koulutus, työ ja kielitaito 2016	Koulutus, työ ja kielitaito 2017
Education Profession Work experience Are you interested in working in Finland? What kind of work are you interested in? Are you interested in volunteer work /trainee positions? Other interests? Do you want to share your skills with others, how? Career goals Reference Mother tongue Other languages skills Finnish skills	Education Profession Work experience Are you interested in working in Finland? What kind of work are you interested in right now? What is your dream job for the future? Are you interested in volunteer work /trainee positions? Other interests? Do you want to share your skills with others, how? Reference I prefer working in a group /independently Other voluntary information on your social character Mother tongue Other language skills Finnish skills English skills	Education Profession Work experience Are you interested in working in Finland? What kind of work are you interested in right now? What is your dream job for the future? Are you interested in volunteer work /trainee positions? Other interests? Do you want to share your skills with others, how? Reference I prefer working in a group /independently Other voluntary information on your social character Mother tongue Other languages skills Finnish skills English skills

Kaikilta turvapaikanhakijoilta on jokaisessa osaamisprofiilin eri kehitysvaiheissa kysytty koulutusta, ammattia ja työkokemusta. Kysymys siitä, millaisesta työstä turvapaikanhakija on Suomessa kiinnostunut, on vuosien aikana tarkentunut. Myös kysymys kielitaidosta on tarkentunut, sillä vuoden 2016 loppupuolelta saakka englannin kielen taitotaso on pitänyt määrittää. Edellä mainittu kehitysprosessi on kuvattu tarkemmin taulukossa 1. Eniten kehitystä osaamisprofiileissa on tapahtunut taitojen määrittämisen näkökulmasta. Vuonna

2015 taitoja on kysytty hyvin yleisluonteisella tasolla, kun taas vuosina 2016–2017 taitoja on kysytty hyvin spesifillä tasolla (taulukko 2).

Taitojen lisäksi turvapaikanhakijoilta on kartoitettu heidän harrastuksiaan ja muita kiinnostuksenkohteitaan. Lisäksi osaamisprofiilissa on ollut kohta, jossa on kysytty sitä, millaista tukea turvapaikanhakija toivoo saavansa Startup Refugeesilta. Ensimmäisissä osaamisprofiileissa turvapaikanhakijoilta on kysytty kiinnostusta ja tarvetta suorittaa hygieniapassi, työturvallisuuskortti, sekä tulityökortti. Vuodesta 2016 alkaen on kartoitettu myös ensiapukortin ja tieturvakortin tarvetta. Jotta turvapaikanhakijoille on voitu tarjota yrittäjyyteen liittyviä mahdollisuuksia, heiltä on osaamisprofiilien kartoitusten alusta alkaen kysytty kiinnostusta yrittäjyyttä kohtaan sekä sitä, onko heillä kiinnostusta perustaa Suomeen oma yritys. Osaamisprofiilissa on myös kysytty, millainen yritysidea turvapaikanhakijalla mahdollisesti on. Edellisten lisäksi turvapaikanhakijoita on lisäksi pyydetty kuvaamaan omaa työkykyään. Lisäksi turvapaikanhakijoilta on alusta saakka kysytty sitä, voiko osaamisprofiiliin täytetyt tiedot jakaa yhdessä majoittavan vastaanottokeskuksen kanssa, ja voiko osaamisprofiilia käyttää anonymisti tutkimustarkoitukseen. Osaamisprofiileja kerätessä turvapaikanhakijoilta on siis kysytty lupaa käyttää aineistoa tutkimuksellisiin tarkoituksiin anonymisti, ja tämän olen aineistoa käsitellessäni huomoinut.

Vuoden 2017 aikana Startup Refugees ryhtyi tekemään yhteistyötä web-, ja mobiiliohjelmistoja kehittävän yrityksen, Futuricen kanssa. Yhteistyössä Haaga-Helian opiskelijoiden kanssa, Futurice kehitti Startup Refugeesin kyselylomaketta varten oman käyttöjärjestelmänsä. Tuon projektin aikana osaamisprofiili kehittyi selvästi eniten. Osaamisprofiilin täyttäminen tulee vuoden 2018 aikana olemaan mahdollista kaikille turvapaikanhakijoille sähköisesti, ja turvapaikanhakijat pääsevät itse tarkastelemaan ja muuttamaan omia tietojään. Tuon kehityksen tuloksena jokaisella turvapaikanhakijalla on mahdollisuus saada osaamisprofiilin tietojen perusteella sähköpostiinsa CV, sekä liittää ansioluetteloon myös oma kuva. Futuricen kehittämä käyttöjärjestelmä tulee helpottamaan myös Startup Refugeesin työntekijöiden työtä, sillä turvapaikanhakijoita on mahdollista hakea käyttöjärjestelmästä tarjolla oleviin koulutus-, työ-, tai harjoittelumahdollisuuksiin tietyin kriteerein.

Taulukko 2. Osaamisprofiilin kehitys vuosina 2015–2017 taitojen näkökulmasta.

Taidot 2015	Taidot 2016 & 2017	Taidot 2016 & 2017
IT Leadership Entrepreneurship Social Communication Handicraft Other skills Why should you be hired?	Email MS Office Programming Publishing platforms Help desk /technical support Web development Data analysis Leadership experience Entrepreneurship experience Social media Photography Filming Film editing Content providing (writing) Public appearance Woodcraft Weaving Painting Car motor repair Teaching Child care Youth work Elderly care Nursing Medical doctor Animal care Sales	Office work Interpreter /translator Driver (taxi/other) Barber Security officer Police Building maintenance Groundskeeper Gardening Cleaning Laundry Chef Assistant chef Waiter Dishwasher Cashier Construction worker Carpenter Painter Electrician HVAC (heating, ventilation & air conditioning) Construction site cleaning Welding More experience in these fields

4.3.2 Kvalitatiivisena aineistona Startup Refugees -verkoston työntekijöiden haastattelut

Kvalitatiivista aineistoa tutkimuksessani edustavat kolme erillistä teemahaastattelua Startup Refugees -verkoston työntekijöistä. Haastattelurunko on kuvattu tarkemmin liitteessä 1. Jo lähtökohtaisesti tiedostin kvantitatiiviseen aineistoon liittyvät rajoitteet, ja siksi tarkoitukseni oli syventää aineistoa haastatteleamalla Startup Refugees -verkoston työntekijöitä. Lähestyin työntekijöitä haastattelupyynnön suhteen sekä informaalisti, että formaalisti. Luonnollinen osa vapaaehtoistyötäni oli se, että kävin muun keskustelun lomassa keskustelua myös tutkimukseni etenemisestä. Informaalin keskustelun ja kuulumistenvaihdon lisäksi lähetin vielä erillisen haastattelukutsun verkoston työntekijöille sähköpostitse. Haastattelukutsussa kerroin siitä, mihin teemoihin haastattelussa keskityn ja kauanko aikaa haastattelulle olisi hyvä varata. Kutsuun vastasi kolme verkoston työntekijää, joiden kanssa järjestin haastattelut maaliskuussa 2018.

Juvosen (2017, 398–408) mukaan sisäpiirihaastattelusta on kyse silloin, kun tutkijaa ja hänen tutkittaviaan yhdistää jokin jaettu toiminta tai kokemus. Koska sisäpiirissä syntyy ystävyssuhteita ja tuttavuuksia ja jos tutkija itse on ollut aktiivinen toimija tutkittavassa toiminnassa, on tällöin kyse lähipiirin tutkimisesta. Sisäpiirihaastattelun etuna voidaan pitää sitä, että osallisuuden ja yhteisten kokemusten kautta haastattelut usein perustuvat jaetulle ymmärrykselle. Toisaalta tällöin vaarana on se, että tutkija tulkitsee haastateltavien puhetta ilman kyseenalaistuksia. Sisäpiirihaastattelun etuna voidaan kuitenkin pitää sitä, että tutkijalla on jaetun ymmärryksen kautta mahdollisuus kuljettaa haastattelua syvemmälle. Tutkijalla on erityinen vastuu sen suhteen, että tulosten julkistaminen ei aiheuta haastateltaville vaikeuksia tai pilaa näiden mainetta. Parhaimmillaan huolellisesti raportoitu sisäpiiritutkimus kuitenkin antaa yhteisönsä jäsenille mahdollisuuden itsereflektioon.

Tutkimukseen osallistuminen perustui haastateltavien osalta vapaaehtoisuuteen ja siihen, että tutkimukseen osallistuvilla henkilöillä oli tarkoituksenmukaista ja riittävää tietoa tutkimuksen tarkoituksesta sekä siitä, miten ja millaisessa tarkoituksessa tutkimustuloksia tullaan hyödyntämään ja raportoimaan. Tutkimuksen kaikissa vaiheissa on kunnioitettava tutkittavien itsemääräämisoikeutta, yksityisyyttä, sekä tietosuoja. (Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus

eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi 2009, 4.) Koska Startup Refugees -verkostossa työskenteleviä työntekijöitä on alle 20, on tässä tutkimuksessa erityisen tärkeää keskittyä haastateltavien anonymiteetin suojaamiseen. Tiedostan sen, että verkoston työntekijät ovat hyvin todennäköisesti itse tietoisia siitä, ketkä työntekijät ovat tutkimukseeni osallistuneet. Anonymiteetin suojaaminen näin ollen kohdistuu pääasiallisesti verkoston ulkopuolelle ja siihen, että tutkimukseni ei henkilöidy kehenkään tunnistettavissa olevaan työntekijään. Startup Refugees -verkoston työkieli on englanti. Tämä siis kertoo siitä, että verkostossa työskentelee sellaisia henkilöitä, joiden äidinkieli on jokin muu kieli kuin suomi. Olen tutkimuseettiseen näkökulmaan vedoten päätenyt siihen, että en kerro sitä, millä kielellä olen tutkimukseni haastattelut järjestänyt. Jos haastattelu on järjestetty englanniksi, olen kääntänyt tuloksissa kuvatut lainaukset suomen kielelle. Tällä tavoin pyrin haastateltavien anonymiteetin turvaamiseen.

Ensimmäinen haastattelu järjestettiin maaliskuun alussa 2018 Startup Refugees -verkoston toimistolla Helsingissä. Toinen haastattelu päädyttiin järjestämään Skypen välityksellä, ja kolmas haastattelu erään haastateltavan kotona. Kahdessa ensimmäisessä haastattelussa tukeuduin sekä yliopiston haastattelunauhuriin, että oman älypuhelimeni nauhuriin. Kerroin kahdelle ensimmäiselle haastateltavalle, että nauhurin tallennuksen onnistuessa tulen välittömästi poistamaan tallennuksen toissijaisesta äänityslaitteesta, eli puhelimestani. Viimeisessä eli kolmannessa haastattelussa uskalsin käyttää pelkästään yliopiston omaa nauhuria. Litteroin haastattelut välittömästi haastattelujen jälkeen, eli pääsin poistamaan alkuperäiset nauhoitteet hyvin pian haastattelujen jälkeen. Haastattelujen kesto oli hyvin vaihteleva. Kaksi haastattelua kesti yli tunnin (65 ja 70 minuuttia), ja yksi haastattelu hieman vähemmän, 40 minuuttia. Haastattelujen kesto on tässä kuvattu satunnaisessa järjestyksessä. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5 yhteensä 46 sivua.

Oman kokemukseni mukaan haastatteluja helpotti se, että olin verkostossa entuudestaan tuttu henkilö. Tämä oli etu sekä minulle itselleni, että verkoston työntekijöille. Tutulle henkilölle on mahdollisesti helpompi puhua kuin täysin tuntemattomalle haastattelijalle (Juvonen 2017, 399). Tästä kertoi muun muassa haastateltavien kieli, jossa puhetyyli oli ”tutulta tutulle” puhetta. Tällä tarkoitan sitä, että haastateltavat eivät joutuneet avaamaan kaikkia käsitteitään ja toimintojaan kuten vieraalle henkilölle. Koen, että tämä toimi etuna erityisesti omasta näkökulmastani; koska verkoston toiminta oli minulle itselleni tuttua jo entuudestaan, minun oli helpompi esittää tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä. Varsinaisia

haastattelukysymyksiä oli kahdeksan. Kysymykset olivat siis hyvin avoimia, ja tarkoituksenani oli näin ollen antaa tilaa haastateltavalle itselleen. Kysymyspatteristoni tarkoituksena oli yhtäältä keskittyä kuvaamaan verkoston keräämiä profiileja työntekijöiden omasta näkökulmasta, mutta toisaalta myös saada sellaisiin kysymyksiin vastauksia joihin osaamisprofiilit eivät vastausta anna. Oma tutkimusintressini kohdistui erityisesti siihen tietoon, mitä verkostolla on turvapaikanhakijoiden työllistämiseen ja yrittäjyyteen liittyvästä problematiikasta. Näin ollen kvalitatiivinen aineisto pyrkii ymmärtämään kvantitatiivista osuutta, mutta myös antamaan vastauksia sellaisille asioille mihin kvantitatiivinen aineisto ei vastaa.

4.4 Analyysimenetelmä

Tutkimukseni analyysimenetelmänä käytän mixed methods -menetelmää, joka mahdollistaa erityyppisten aineistojen analysoimisen. Kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset tiedon tuottamisen tavat poikkeavat toisistaan monin eri tavoin. Laadullisesti kerätty aineisto tuottaa syvällisempää tietoa kuin määrällisesti kerätty aineisto, jonka tuottama tieto on helpommin yleistettävissä sen tavoittaessa suuremman kohdejoukon. Mixed methods -menetelmässä voidaan yhdistää molempien tiedon tuottamisen tavat yhteen siten, että tutkittavasta ilmiöstä saatu kuva vankistuu ja tutkittavasta ilmiöstä saadaan laajempi ymmärrys. Menetelmällä voidaan myös kiertää ja ylittää kumpaakin menetelmään liittyvät spesifit rajoitteet. Menetelmään tukeutuminen on ideaalista tilanteessa, jossa tutkijalla on pääsy sekä kvalitatiiviseen että kvantitatiiviseen aineistoon. Lähestymistapaa voidaan pitää toimivana sellaisessa tilanteessa, jossa tutkittava ilmiö on kompleksinen. (Creswell 2014, 215, 218, 222.) Jos käyttäisin tutkimukseni aineistona vain Startup Refugees -verkoston tuottamia osaamisprofiileja tai pelkkiä haastatteluja, olisi verkostosta saatu kuva suppeampi.

Mixed methods -menetelmä on suhteellisen tuore tutkimusmenetelmä niin sosiaali-, kuin ihmistieteissä. Sen juuret ovat 1980–1990 -lukujen taitteessa, jonka jälkeen menetelmä on lähtenyt leviämään eri tieteenaloilla ja eri maissa filosofisen keskustelun, sekä malliin liittyvän kehittelyn ja reflektoinnin myötä. Mixed methods -menetelmästä on käytetty montaa erilaista nimitystä (synthesis, quantitative and qualitative methods, multimethod, integrating, mixed methodology), mutta tässä tutkimuksessa käytän vakiintuneinta termiä mixed methods -menetelmä. (Creswell 2014, 217–218.) Menetelmään liittyvä termien kirjo ei ole yllättävää, sillä kattavan kirjallisuuskatsauksen mukaan menetelmää käyttäneet

tutkivat ovat määritelleet sitä 19 eri tavalla (Johnson, Onwuegbuzie & Turner 2007, 112). Toistaiseksi menetelmällä ei ole suomenkielistä vastinetta, joka olisi riittävän informatiivinen.

Mixed methods -menetelmän liittyviä analyysitapoja on useampia. Selittävä menetelmätapa (Explanatory Mixed Methods) perustuu siihen, että kvantitatiivinen aineisto kerätään ensin. Kvalitatiivisella aineistolla pyritään selittämään kvantitatiivisia tuloksia, eli laadullisen aineiston kysymyksenasettelu perustuu tiukasti kvantitatiivisen aineiston tuottamiin tuloksiin. Tässä suuntauksessa tutkimuksen informanttien tulisi olla sellaisia henkilöitä, jotka ovat osallistuneet kvantitatiiviseen osioon. Tutkiva menetelmätapa (Exploratory Mixed Methods) perustuu puolestaan päinvastaiseen tilanteeseen; aluksi kerätään kvalitatiivinen aineisto, joka toimii perustana kvantitatiivisen aineiston kysymyksenasettelulle ja määrällisen aineiston keruulle. (Creswell 2014, 224, 226.) Tämän tutkimuksen kannalta edellä esitetyt menetelmätavat eivät ole relevantteja, sillä keräämäni aineisto ei perustu kummallekaan logiikalle: tutkimukseni kvalitatiivisen aineiston informantit eivät ole olleet mukana kvantitatiivisessa aineistossa, eikä tutkimukseni kvantitatiivinen aineisto perustu kvalitatiivisen aineiston tuottamille lähtökohdille. Kehittyneemmät menetelmätavat (Embedded Mixed Methods, Transformative Mixed Methods ja Multiphase Mixed Methods) ovat myös poissuljettuja, sillä näiden menetelmien aineistonkeruuvaiheeseen liittyy tiukkoja ehtoja.

Mixed methods -menetelmää voi siis käyttää eri tavoin, riippuen tutkimuskohteesta ja tutkijan intressistä. Näin ollen menetelmään liittyviä yksityiskohtaisempia menetelmätapoja on useita, mutta niistä voidaan erottaa kolme tyypillisintä tapaa¹⁰ ja kolme pidemmälle kehittynyttä tapaa¹¹. Tässä työssä lähestymistapani tutkimusta kohtaan on konvergentti (= *Convergent Parallel Mixed Method*). Tässä lähestymistavassa sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen aineisto kerätään ja analysoidaan erikseen siten, että tulososiossa analyysi koostetaan yhteiseksi synteetiksi. Tämän voi käytännössä tehdä esimerkiksi rinnakkaisvertailun kautta siten, että tuloksia tarkastellaan aineistojen osalta niistä yhdessä keskustellen: aineistoista haetaan sekä eroja että yhteneväisyyksiä. Konvergentti

¹⁰ Convergent Parallel Mixed Methods, Explanatory Sequential Mixed Methods & Exploratory Mixed Methods

¹¹ Embedded Mixed Methods, Transformative Mixed Methods & Multiphase Mixed Methods

lähestymistapa ei aseta rajoituksia sille, missä suhteessa toisiinsa aineistojen tulee olla laajuudeltaan. Tämä johtuu siitä, että menetelmät tuottavat itsessään erilaista tietoa eikä niiden vertaaminen laajuuden osalta ole mielekäästä. (Creswell 2014, 219–223.) Tulostason alussa vertailen aineistoja yhtäläisiltä osin, mutta sen jälkeen tulosten tarkastelun pääpaino on laadullisissa haastatteluissa.

Mixed methods -menetelmän käytön haasteellisuus kulminoituu aineistojen yhdistämiseen tulostasolla siten, että aineistojen erilaiseen luonteeseen on kiinnitetty riittävää huomiota jo metodivaiheessa. Haasteena voidaan pitää myös sitä, että mixed methods -menetelmässä käytettävä aineisto voi olla lähes mitä tahansa. Vaikka tätä voidaan pitää myös menetelmän rikkautena, voi se tuottaa hankaluuksia menetelmän käsitteellistämisessä ja analyysistrategian valitsemisessa. Menetelmään liittyy myös eettisiä kysymyksiä. Usein menetelmässä käytetään sellaista dataa, joka on alun perin tarkoitettu toisen tyyppiseen tutkimustarkoitukseen. Tällöin on tärkeää, että informanteilta on pyydetty mahdollisimman laaja lupa tutkimusaineiston käyttöön myös tulevaisuudessa (Fetters & Molina-Azorin 2017, 427–439.) Menetelmän käyttöä hankaloittaa tässä tutkimuksessa se, että verkoston osaamisprofiilit on tuotettu verkoston omista tarpeista käsin. Toisaalta en näe tätä esteeksi sille, etteikö osaamisprofiileja voisi tutkimustarkoituksessa hyödyntää. Tässä suhteessa tilannetta on auttanut se, että osaamisprofiilit olivat minulle jo entuudestaan tuttuja ennen analyysiin ryhtymistä.

4.5 Analyysi

Tässä luvussa kuvaan sitä, miten olen käytännössä analysoinut molemmat aineistot. Koska mixed methods -menetelmän konvergentti lähestymistapa mahdollistaa aineistojen erillisen analyysin, tulen tässä luvussa kuvaamaan aineistojen analyysin erikseen molempien aineistojen osalta.

4.5.1 Startup Refugees -verkoston tuottamien osaamisprofiilien käsittely ja analyysi

Analyysini kvantitatiivinen osio koostuu verkoston keräämistä osaamisprofiileista vuosilta 2015–2017. Tuona aikana osaamisprofiilit on kerätty Google Forms -työkalun avulla, ja ne on siirretty WordPress-ohjelmiston kautta Excel-tiedostoksi. Osaamisprofiilien

kysymyspatteristot ovat tarkentuneet muun muassa kerätyn palautteen perusteella, ja näin ollen osaamisprofiilien osa-alueet eivät ole olleet aina linjassa keskenään. Näin ollen olen yhtenäistänyt osaamisprofiileja ennen tilastollista analyysia. Yhtenäistäminen on tarkoittanut kvantitatiivisen aineiston siivoamista: esimerkiksi syntymävuotta on ensimmäisissä osaamisprofiileissa kysytty ikävuosina, jolloin olen joutunut laskemaan todellisen syntymävuoden ilmoitetun iän perusteella.

Koska osaamisprofiileja on kerätty vastaanottokeskuksissa ympäri Suomen ja kyselylomakkeet ovat poikenneet hieman toisistaan, on kaikki osaamisprofiilit koostettu aluksi yhdeksi ja yhteneväiseksi tiedostoksi. Sellaisista kysymyslomakkeista, joista osa kysymyspatteristosta puuttuu, on jätetty tiedot puuttuvilta osin tyhjiksi. Nämä puutteet ovat kuitenkin kohdistuneet suurimmilta osin vain taito-osioon ja ne on huomioitu varsinaisen analyysin aikana. Laadullinen työ ei ole jäänyt tähän, vaan ennen tilastollisia toimenpiteitä aineistoa on käsitelty lähes jokaisen muuttujan osalta erikseen. Näin ollen siksi, että haastattelijasta riippuen kysymyslomakkeissa on käytetty sekä englannin, että suomen kieltä. Analyysissa olen päätenyt käyttämään englannin kieltä, sillä se on lähtökohtaisesti ollut kysymyslomakkeiden käyttökieli. Englantia olen käyttänyt analyysissa myös sen vuoksi, että Startup Refugees -verkoston on mahdollista käyttää laadullisesti yhtenäistettyä tiedostoa omassa toiminnassaan myöhemmin.

Muuttujatasolla olen luonut jokaiselle turvapaikanhakijalle oman tunnistenumeron, eli ID:n. Sukupuolen osalta laadullinen työ on perustunut vain käytetyn kielen yhtenäistämiseen. Koska ensimmäisissä kyselylomakkeissa on kysytty vain turvapaikanhakijan ikää, on tietokantaan laskettu henkilön todellisen iän lisäksi myös syntymävuosi. Kansallisuuteen liittyvä laadullinen työ on liittynyt kieliopillisiin seikkoihin; välillä kansallisuuden sijaan haastattelija on saattanut kirjoittaa turvapaikanhakijan kotimaan. Näiltä osin laadullinen työ on ollut kielioppivirheiden korjaamista. Samalla logiikalla on toimittu äidinkieli-muuttujan kohdalla, sillä tähänkin on liittynyt vain kieliopillisia virheitä.

Laadullisesti ja analyttisesti suurin työ on tehty ammatti-muuttujan kohdalla. Haastatteluvaiheessa turvapaikanhakijat ovat saaneet vapaasti kuvata oman ammatinsa, eikä valmiita kategorioita ole ollut. Tavallista on ollut myös se, että turvapaikanhakija on identifioinut itsensä useampaan eri ammattiin, jolloin ammatti-muuttuja on sisältänyt käytännössä useampia eri ammatteja. Tämän muuttujan osalta olen tehnyt kvalitatiivista

analyysia, sillä tilastollisten toimenpiteiden mahdollistamiseksi on ammatti-muuttujalle täytynyt rakentaa ensin ala-kategoria ja ylä-kategoria. Jos turvapaikanhakijalla on ollut useampi ammatti, olen päättänyt valitsemaan ala-kategoriaan ensiksi mainitun ammatin tai sen ammatin, josta henkilö on kertonut omaavansa eniten työkokemusta. Ylä-kategoriat¹² on hahmoteltu edelleen ala-kategorioiden perusteella. Tässä vaiheessa on ollut käytännössä katsoen kyse sisällönanalyysistä. Samaa tekniikkaa on käytetty kysyttäessä sitä, millaisesta työstä turvapaikanhakija on kiinnostunut.

Koulutus-muuttujaan liittyy samankaltaista problematiikkaa kuin ammatti-muuttujaan. Tiedot on saatettu kirjata englanniksi tai suomeksi, ja usein muiden maiden koulutusjärjestelmä on suhteessa Suomen koulutusjärjestelmään poikkeava. Uusimmassa, vuoden 2017 lopulla käyttöön otetussa tietokannassa tähän ongelmaan on kiinnitetty huomiota, ja siinä koulutustausta valitaan valmiin pudotusvalikon perusteella. Tätä kategorisointia Startup Refugeesin työntekijät ovat olleet työstämässä, ja olen tutkimuksessani kategorisoitunut henkilöiden koulutustaustan viimeisimmän ja valmiin kategorisoinnin perusteella. Tätä jaottelua avataan ja problematisoidaan tarkemmin tulosoiossa. Osaa muuttujista on voitu käyttää sellaisenaan tilastollisissa analyyseissä, eikä näin ollen kaikkia muuttujia ole avattu tässä erikseen.

Laadullisen työstämisen jälkeen vein kvantitatiivinen aineiston SPSS-ohjelmaan. Aluksi arvioin aineiston puuttuvia tietoja ja sitä, mihin osaamisprofiilit ohjelmassa taipuvat. Tätä työtä helpotti se, että olin ennen SPSS-ohjelman käyttöä yhtenäistänyt ja siivonnut aineistoa Excel-tiedostossa. Näin ollen aineisto oli jo alustavasti työstettyjen muuttujien osalta lähes virheetön. Tämän jälkeen tarkistin tärkeimmistä muuttujista perustunnusluvut, frekvenssit ja jakaumat. Aineistolla oli myös mahdollista suorittaa muutamia ristiintaulukointeja.

4.5.2 Startup Refugees -verkoston työntekijöiden haastattelujen analyysi

Analysoin tutkimukseni haastatteluaineiston aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä, joka on tutkimusmetodina kvalitatiivinen. Sisällönanalyysin perustehtävä on tiivistää kerätty

¹² Jos turvapaikanhakija on esimerkiksi ilmoittanut olevansa ammatiltaan parturi, olen luokitellut ”parturin” ala-kategoriaksi. Ammattialan osalta parturi lukeutuu osaksi palvelualaa, joten ”palveluala” on käsitetty ylä-kategoriaksi.

aineisto selkeään ja mahdollisimman informatiiviseen muotoon (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108; Alasuutari 2011, 41, 99). Aloitin sisällönanalyysin lukemalla litteroidut haastatteluaineistot useampaan kertaan läpi erityisesti tutkimuskysymysten näkökulmasta. Koska olin suorittanut osaamisprofiilien analyysin ensin, nostin aineistosta aluksi osaamisprofiiliin liittyviä lainauksia. Toisin sanoen keskityin sellaisiin haastattelulainauksiin, jotka liittyivät jollakin tapaa Startup Refugees -verkoston tuottamiin osaamisprofiileihin. Näitä nostoja keräsin ensimmäisen tutkimuskysymyksen alle. Tämän jälkeen siirryin tarkastelemaan haastatteluaineistoa toisen tutkimuskysymyksen näkökulmasta, jossa tarkoituksena oli selvittää, millaista problematiikkaa turvapaikanhakijoiden työllistämiseen liittyy Suomessa. Käytännössä keräsin koko aineistosta kaikki sellaiset lainaukset, jotka liittyivät joillakin tapaa työllistymiseen liittyviin esteisiin ja työllistymistä vaikeuttaviin käytänteisiin.

Kolmas tutkimuskysymyksen tarkasteli sitä, millaisen poliittisen intervention Startup Refugees -verkosto on suomalaisessa yhteiskunnassa tehnyt. Tässä kohtaa keskityin nostamaan aineistosta ”toisin tekemisen käytäntöjä”, eli sellaisia konkreettisia tekoja, joita Startup Refugees -verkosto on toimintansa aikana tehnyt. Tuomen ja Sarajärven (2009, 112) mukaan sisällönanalyysin ensimmäisessä analyysivaiheessa tutkija voi muodostaa pelkistetympiä ilmauksia aineistosta nostetuista aineistolainauksista: nämä ilmaukset kategorisoidaan ensin alaluokiksi, sen jälkeen yläluokiksi, ja edelleen yhdistäviksi kategorioiksi. Näin ollen jokainen aineistolainaus pelkistyy kategoria kategorialta osaksi jotakin tiettyä yhdistävää luokkaa. Yhdistävät luokat ovat aina abstrahoituja, eli ne perustuvat aineistosta nostettuihin kuvaaviin teemoihin. (Tuomi ym. 2009, 112.) Alla oleva lainaus on purettu tätä menetelmää käyttäen:

Alkuperäisilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
<i>”Yritykset ottaisivat osaa siihen kouluttamiseen et se ois tehokkaampaa ja konkreettisempaa ja tapahtuis siellä työpaikoilla” B12</i>	Turvapaikanhakijoiden kouluttamisen tulisi tapahtua suoraan työpaikoilla	Turvapaikanhakijan osaaminen voidaan tunnistaa työn ohessa	Osaamisen tunnistaminen

Alkuperäisilmausten tunnistetiedot on luokiteltu haastateltavien mukaan. Kirjaimet A, B ja C erottavat haastateltavat toisistaan satunnaisessa järjestyksessä, ja numero yksilöi kunkin aineistolainauksen. Analyysin myötä näitä yhdistettyjä luokkia muodostui seitsemän. Yhdistetyt luokat ovat *kielitaitokysymys, tiedon tuottaminen, osaamisen tunnistamiseen liittyvät ongelmat, työn ja yrittäjyyden problematiikka, verkostojen merkitys ja osallistaminen, rajat erojen tuottajina, sekä yhteiskuntavastuullisuus ja globaali vastuu.*

5. Tulokset

Tulososiossa tarkastelen sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa rinnakkain. Aluksi vastaan kysymykseen siitä, millaisia profiileja Startup Refugees turvapaikanhakijoista tuottaa: miltä kvantitatiivinen aineisto näyttää lukujen valossa, ja miten laadullinen aineisto näihin tuloksiin suhtautuu? Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan Startup Refugees verkostoa poliittisena tekona: millaiseen yhteiskunnalliseen tilaan Startup Refugees on tehnyt intervention Suomessa? Tässä keskustelussa keskityn paikantamaan niitä epäkohtia, jotka selittävät Startup Refugees -verkoston tarvetta suhteessa työllistymiseen liittyvään problematiikkaan. Tähän keskusteluun kietoutuu myös tutkimuksen teoreettinen tausta. Pääpaino tulososion toisessa osassa on laadullisen aineiston tarkastelussa, mutta keskustelun tueksi nostan joitakin kohtia kvantitatiivisesta aineistosta.

5.1 Startup Refugeesin turvapaikanhakijoista tuottamat osaamisprofiilit

Startup Refugeesin tuottamista osaamisprofiileista ($N = 1021$) on tunnistettavissa 34 eri kansallisuutta. Haastatteluaineistossa korostuu työntekijöiden tietoisuus siitä, että he työskentelevät pääasiallisesti irakilaiden ja afganistanilaisten turvapaikanhakijoiden kanssa; esimerkiksi haastatteluaineistojen osaamisprofiileihin liittyneet esimerkit kulminoituivat tähän ryhmään. Kansallisuustausta on linjassa laajemman kehityksen suhteen, sillä eniten turvapaikanhakijoita Eurooppaan ja Suomeen saapui vuosina 2015 ja 2016 Irakista, Afganistanista, Syyriasta ja Somaliasta (Euroopan muuttoliikeverkosto 2017, 38). Osaamisprofiilien perusteella suurimman kansallisuusryhmän muodostavat irakilaiset ($n = 564$). Heitä on profiileissa hieman yli puolet, noin 55 prosenttia. Toiseksi eniten aineistossa on kansallisuudeltaan afganistanilaisia turvapaikanhakijoita ($n = 214$), eli 21 prosenttia. Vain muutama kymmen osaamisprofiilien turvapaikanhakijoista on kotoisin Eritreasta ($n = 62$), Somaliasta ($n = 45$) ja Syyriasta ($n = 35$). Osaamisprofiileissa suurin osa turvapaikanhakijoista on miehiä, 88,1 prosenttia. Näin ollen naisten osuus jää suhteellisen pieneksi, vain 11,9 prosenttiin.

Haastatteluaineiston perusteella vinoutunut sukupuolijakautuma selittyy sillä, että turvapaikanhakijana on ollut vaikea tavoittaa. Startup Refugeesin työntekijät kertoivat haastatteluissa naisten tavoittamiseen liittyvästä problematiikasta, sekä työn tekemiseen

liittyvistä sukupuolittuneista eroista: erityisesti Irakissa ja Afganistanissa naiset ovat haastateltavien kokemusten mukaan toimineet suurimmaksi osaksi kotiäiteinä, pitäen huolta lapsista ja kodista. Tämän kulttuurisen eron lisäksi Startup Refugeesissa on huomattu turvapaikanhakijanaisten puhuvan siitä, että vain naisille tarkoitettuihin osaamiskartoituksiin on ollut helpompi tulla kuin sellaisiin, joissa osallistujina on paljon miehiä. Tästä syystä verkostossa on näiden havaintojen jälkeen järjestetty vain naisille tarkoitettuja osaamiskartoituksia, joihin on ollut mahdollista ottaa myös lapset mukaan.

Startup Refugeesin osaamisprofiilien ikäjakauma on kuvattu alla olevassa taulukossa 3. Turvapaikanhakijat näyttäytyvät aineiston perusteella melko nuorilta, sillä ikä-muuttujasta tuotettu keskiarvo on 30. Eniten osaamisprofiilien turvapaikanhakijoissa on 25-vuotiaita nuoria. Erään haastateltavan mukaan Startup Refugeesin tuottamat profiilit ovat hyvin linjassa Lähi-idän¹³ väestön ikäjakauman kanssa, sillä haastateltavan arvion mukaan Lähi-idän väestöstä noin 70 prosenttia on 18–35-vuotiaita. Tämä on kuitenkin linjassa sen suhteen, että yli puolet Suomeen vuosina 2015 ja 2016 tulleista turvapaikanhakijoista ovat olleet keskimäärin 18–34-vuotiaita (Euroopan muuttoliikeverkosto 2017, 38, 39). Suurin osa Suomeen tulleista turvapaikanhakijoista on työikäisiä, ja Startup Refugeesin keräämät osaamisprofiilit noudattavat tätä trendiä.

Taulukko 3. Startup Refugeesin osaamisprofiilien ikäjakauma.

Ikä	
N	1013
Keskiarvo	30,41
Mediaani	28
Moodi	25

¹³ Lähi-itä on maantieteellisenä alueena problemaattinen ja epätarkka. Postkolonialismin näkökulmasta Lähi-idän käsitteellä erotetaan läntistä Eurooppaa ”muista” alueista, eli se voidaan käsittää myös eronteon välineeksi (Said 1979).

Startup Refugeesin tuottamissa profiileissa turvapaikanhakijoiden äidinkieli mukailee kansallisuustaustaa; enemmistö, eli noin 53 prosenttia (n = 534) puhuu äidinkielenään arabiaa. Toiseksi puhutuin kieli on dari: noin 18 prosenttia turvapaikanhakijoista puhuu daria äidinkielenään (n = 181). Äidinkielenään kurdia puhuvia turvapaikanhakijoita on aineistossa 55 henkilöä, tigrinjaa puhuvia henkilöitä on 50, ja somaliaa puhuvia henkilöitä on 43. Aineistosta löytyy 34 eri äidinkieltä.

5.1.2 Turvapaikanhakijoiden koulutuksellinen tausta

Osaamisprofiileista koottu turvapaikanhakijoiden koulutustausta on kuvattu tarkemmin taulukossa 4. Osaamisprofiileita kerättyä käytäntönä on ollut se, että turvapaikanhakija on voinut valita haastatteluvaiheessa sen koulutusasteen, mikä häneltä on jäänyt kotimaassaan kesken. Näin ollen koulutustaustasta ei saa tosiasiallista kuvaa siitä, mikä on turvapaikanhakija viimeisin tutkinto. Aineistosta on mahdollista nostaa esimerkiksi 199 henkilöä, joilla on korkeakoulutusta. Joukossa on sekä kandidatin-, että maisterin tutkinnon suorittaneita, mutta myös sellaisia opiskelijoita jotka ovat vasta aloittaneet yliopisto-opinnot. Vaikeuksia tuloksia tulkittaessa tuottaa myös se, että koulutusjärjestelmät muualla maailmassa ovat erilaisia suhteessa Suomen koulutusjärjestelmään. Näin ollen tulokset ovat pitkälti suuntaa antavia. Toisaalta Startup Refugeesin käyttämät haastattelijat ovat toimineet haastattelutilanteissa myös koulutusjärjestelmän tulkkeina, jolloin koulutustaustaa kysyttäessä on keskusteltu esimerkiksi siitä, millainen koulutusjärjestelmä Irakissa tai Afganistanissa on, ja miten Suomen vastaava järjestelmä suhtautuu tähän.

Taulukko 4. Startup Refugeesin osaamisprofiilien koulutustausta.

Koulutustausta		
	Lukumäärä	%
Koulutus ei tiedossa tai koulutusta ei ole	153	15
Alakoulu	131	12,8
Yläkoulu	145	14,2
Lukio	371	36,3
Ammattikoulu	21	2,1
Korkeakoulu	199	19,5
Tohtorikoulutus	1	0,1
Yhteensä	1021	100

Osaamisprofiilien perusteella turvapaikanhakijoiden koulutustausta on vaihteleva. Noin 15 prosenttia osaamisprofiilien turvapaikanhakijoista ei omaa koulutustaustaa ollenkaan, tai se ei ole tiedossa. Osaamisprofiileja kerättyä käytäntö on ollut se, että turvapaikanhakija on voinut jättää osaamisprofiilista sellaiset kohdat tyhjiksi, jotka eivät häneen itseensä liity. Jos turvapaikanhakija ei ole käynyt kouluja, tämä osio on näin ollen saatettu jättää tyhjäksi ja siihen on jätetty vastaamatta. Tähän perustuen voidaan karkeasti päätellä, että kouluttamattomien ryhmä koostuu sellaisista henkilöistä, jotka ovat luku- ja kirjoitustaidottomia. Alakoululla tarkoitetaan peruskoulun luokka-asteita 1–6, ja yläkoululla luokkia 7–9. Lukiokoulutus on Suomen koulutusjärjestelmää laajemmin ymmärretty, sillä siihen on luettu kuuluvaksi lukion lisäksi myös korkeakoulutukseen valmentavat kurssit. Ammattikoulu on käsitetty peruskoulun jälkeiseksi työelämään valmentavaksi koulutukseksi, ja korkeakoulutusta on käsitetty kuuluvaksi sekä kandidaatti-, että maisterivaiheen opinnot.

Startup Refugeesin työntekijöiden haastattelut mukailevat turvapaikanhakijoista tuotettuja osaamisprofiileja koulutustaustan osalta. Haastatteluista kävi ilmi se, että työntekijöille turvapaikanhakijoiden koulutustausta on tullut tutuksi työskentelyn ohessa ja että heidän kuvauksensa on linjassa tilastollisen analyysin kanssa. Kaikki haastateltavat toivat yhdenmukaisesti esille, että turvapaikanhakijoiden koulutustausta on hyvin vaihteleva. Joukossa on sekä muutaman vuoden peruskoulua käyneitä, että korkeakoulututkinnon omaavia henkilöitä. Suurimmalla osalla osaamisprofiilien turvapaikanhakijoista on kuitenkin lukiosta saatu tutkinto tai lukiotason opinnot kesken. Erään haastateltavan mukaan suurin osa osaamisprofiilien luku- ja kirjoitustaidottomista turvapaikanhakijoista on kotoisin Afganistanista. Luku- ja kirjoitustaidottomuutta selittää hänen arvionsa mukaan Afganistanin pitkään jatkunut epävakaa poliittinen tilanne, ja sitä seurannut koululaitoksen romahdus. Esimerkiksi Heikkilä (2017, 136–137) on monien muiden tutkijoiden tapaan tehnyt havainnon siitä, että maahanmuuttajien koulutustaso on tilastollisesta näkökulmasta alhaisempi suhteessa kantaväestön koulutustasoon. Startup Refugeesin tuottamat osaamisprofiilit ja työntekijöiden haastattelut vahvistavat tämän havainnon.

Startup Refugeesin työntekijät toivat haastatteluissaan yhdenmukaisesti esille, että turvapaikanhakijoiden lähtömaiden koulutuskulttuurit ja –systeemit ovat erilaisia suhteessa Suomen koulutusjärjestelmään. Näin ollen turvapaikanhakijan koulutuksellinen kvalifikaatio ei ole suoraan rinnastettavissa suhteessa siihen, mitä Suomessa vaaditaan. Kaksi haastateltavaa toi esille, että Suomeen tulleiden korkeasti koulutettujen henkilöiden

polku oman alansa työtehtäviin on vaikea. Lisäongelmia tuottaa se, että vaadittavat lisäkoulutukset ja tutkintojen rinnastukset ovat Suomessa omakustanteisia. Tästä syystä Suomeen tulleet korkeakouluttuneet turvapaikanhakijat keräävät varoja tekemällä suorittavaa työtä. Suorittava työ ei välttämättä kuitenkaan vastaa sitä alaa, mihin turvapaikanhakija on lähtömaassaan kouluttautunut. Tämä on yhteneväistä siinä suhteessa, että EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tuleville henkilöille sekä kouluttautuminen, että tutkinnon rinnastaminen on kallis prosessi (Lasonen ym. 2011, 155–156; Käyhkö 2017, 230–234). Heikkilän (2017, 5, 136–148) mukaan ongelmana on työllistymisen näkökulmasta myös se, että maahanmuuttajien on vaikea saada koulutustaan vastaavaa työtä. Tämä on vaikeaa myös silloin, jos maahanmuuttaja on korkeakoulutettu ja hänellä olisi mukanaan koulutukseen liittyvät todistukset ja sertifikaatit.

Postkolonialistiseen teoriaperinteeseen nojaava Vanessa Andreotti (2010) on esittänyt, että jälkiteollistuneissa länsimaisissa yhteiskunnissa koulutusjärjestelmiä on pidetty sellaisina normeina, joihin ” muita ” koulutusjärjestelmiä on verrattu. Muut kuin länsimaiset koulutusjärjestelmät on käsitetty puutteellisiksi tai vajavaisiksi, ja tämän perusteella länsimaisen koulutuksen hinta on markkinalogiikan mukaisesti oikeutettu. Näin ollen erityisesti länsimaisesta korkeakoulutuksesta on kehitetty tavoiteltava tuote globaalin korkeakoulutuksen markkinoilla (Stein ym. 2015). Länsimainen koulutus on keskittynyt sellaisen osaamisen tuottamiseen, joka on edelleen yhteydessä tuottavuuden kasvattamiseen. Tällaisen koulutuspääoman merkitys on kuitenkin kyseenalaistettu jälkiteollisissa yhteiskunnissa, sillä markkinalogiikkaan perustuva osaaminen ei ole tulevaisuuden kannalta kestävä ratkaisu. (Andreotti 2010.) Esimerkiksi Käyhkö (2017, 230) on esittänyt, että Suomen koulutusjärjestelmän houkuttelevuutta on pyritty vähentämään ”ei-toivotuimpien tulijoiden” kohdalla. Tällä Käyhkö on viitannut muun muassa lukukausimaksuihin.

Tutkintojen rinnastuksen ja kouluttautumisen maksullisuus eivät siis ole ongelmattomia ilmiöitä, ja postkolonialistinen perinne pyrkii ravistelemaan näitä annettuja ajatusmalleja. Ongelmat eivät kuitenkaan rajaudu vain koulutukseen, vaan ne limittyvät myös muille yhteiskunnan areenoille. Seuraavassa luvussa tarkastelen sitä, millainen ammatillinen tausta turvapaikanhakijoilla on Startup Refugees -verkoston tuottamien osaamisprofiilien perustella. Myös ammatilliseen taustaan ja työllistymiseen liittyy kuitenkin samankaltaista problematiikkaa kuin kouluttautumiseen ja tutkintojen rinnastamiseen.

5.1.3 Turvapaikanhakijoiden ammatillinen tausta

Kaikki Startup Refugees -verkoston haastateltavat korostivat sitä, että turvapaikanhakijoiden koulutustausta ei kerro riittävästi heidän ammatillisesta osaamisestaan, eikä turvapaikanhakijan taidoista ja muusta osaamisesta. Esimerkiksi monet käsityöläisammatit Irakissa ja Afganistanissa kulkevat suvussa, ja oppiin on päästy jo pienestä pitäen. Puutteellisesta tai olemattomasta koulutustaustasta ei näin ollen voi tehdä johtopäätöksiä henkilön osaamisesta tai ammatillisista taidoista. Startup Refugeesin keräämistä osaamisprofiileista on johdettu alla olevaan taulukkoon 5 turvapaikanhakijan ammatillisen taustan perusteella 15 yleisempää ammattiluokkaa. Taulukkoa lukiessa tulee huomioida, että esimerkiksi yrittäjätaustaiset henkilöt on luokiteltu ennen kvantitatiivista analyysia ammattiryhmänsä perusteella: näin ollen siksi, että yrittäjyys itsessään ei kerro mitään turvapaikanhakijan ammatillisesta taustasta. Tämän vuoksi yrittäjyyttä käsitellään vasta tulososion myöhemmässä vaiheessa erikseen. Analyttisesti taulukko on myös suuntaa antava, sillä usealla turvapaikanhakijalla on useampi eri ammatti. Tästä syystä analyysiin on otettu mukaan ensiksi mainittu ammatti tai se ala, josta henkilöllä on pisin työkokemus.

Taulukko 5. Startup Refugeesin tuottamien osaamisprofiilien ammatillinen tausta.

Ammattitausta		
	Lukumäärä	%
Palveluala ja asiakaspalvelu	297	29
Rakennusala	126	12,3
Käsityö ja taide	114	11,2
Koulutus	91	8,9
Ei ammattia, tai ammatti ei tiedossa	90	8,8
Mekaniikka	68	6,7
Tekniikka	59	5,8
Maa- ja metsätalous	37	3,6
Logistiikka	33	3,2
Terveysala ja sosiaalityö	28	2,7
Informaatioteknologia	24	2,4
Laki ja turvallisuus	21	2,1
Maanpuolustus	11	1,1
Media ja viestintä	11	1,1
Johtaminen	11	1,1
Yhteensä	1021	100

Taulukosta on havaittavissa, että turvapaikanhakijoista suurin osa, 29 prosenttia on kotimaassaan työskennellyt palvelualalla tai asiakaspalvelutehtävissä. Toisaalta kyseinen ammattiryhmä on laaja, ja kattaa useiden alojen ammattilaisia. Toiseksi suurimman ryhmän muodostavat rakennusalan (n = 124), sekä käsitöiden ja taiteiden (n = 114) osaajat. Taulukon ymmärtämisen kannalta on tärkeää huomioida, että ”koulutus”-ryhmään (n = 91) on luokiteltu kuuluviksi myös itsensä opiskelijoiksi identifioineet henkilöt. Verrattain suuren ryhmän, lähes 9 prosenttia, muodostavat sellaiset henkilöt joilla ei ole ollenkaan ammatillista osaamista tai taustaa. Tämän ryhmän suhteellisen suurta selitysosuutta selittävät osaltaan sellaiset naiset, jotka ovat osaamisprofiilien perusteella kertoneet toimineensa kotimaassaan kotiäiteinä.

Startup Refugeesin työntekijöiden oma kokemus turvapaikanhakijoiden ammatillisesta taustasta on hieman erilainen suhteessa osaamisprofiilien tilastolliseen lopputulemaan. Suurimpina ammatillisina aloina mainittiin ensiksi rakennusala, toiseksi palveluala, ja kolmanneksi palvelualan yrittäjyys. Tämä vahvistaa tilastollisen puutteen sen suhteen, että turvapaikanhakijalla saattaa olla useampi eri ammatti ja että ammattitaustan luokitteluissa yrittäjyyttä ei ole otettu huomioon. Haastatteluissa tarkentui se, että turvapaikanhakijoiden kohdalla yrittäjyydessä on useimmiten kyse pienyrittäjyydestä. Moniammatillisuus käy ilmi erään haastateltavan lainauksesta:

”Et voi olla se joku työ mitä tekee niin kun pääsääntöisesti, mutta sitten taas niin kun toiseen vuorokauden aikaan tehdään jotain ihan toista työtä, ja on niin kun kasvettu tavallaan siihen työkuultuuriin aika nuoresta asti...” (B 25)

Samaisesta lainauksesta, kuten myös muistakin haastatteluista käy ilmi se, että Irakissa ja Afganistanissa on tavallista aloittaa työnteko jo hyvin nuorena, noin 12-vuotiaana. Näin ollen turvapaikanhakijoilla saattaa olla verrattain nuoresta iästään huolimatta hyvin pitkä työkokemus. Työkokemus ei itsessään kuitenkaan ole työllistymisen tae Suomessa. Kaikki haastateltavat toivat esille, että kaikki turvapaikanhakijat tarvitsevat lähtökohtaisesti jotakin täydentävää koulutusta Suomessa työllistyäkseen. Täydentävä koulutus voi tarkoittaa esimerkiksi työturvallisuuskortin suorittamista, mutta korkeammin koulutettujen henkilöiden osalta tie oman alan ammattiin on usein tätä monimutkaisempi ja pidempi. Kuten koulutuksen osalta, myös ammatillisen osaamisen tunnistaminen on Suomessa prosessina vaikea. Startup Refugees -verkoston työntekijöiden kokemuksen mukaan

turvapaikanhakijoiden osaaminen ei siis välttämättä vastaa sitä tasoa, mitä Suomen työmarkkinoilla vaaditaan. Tätä problematiikkaa avaa seuraava lainaus:

”... se on niin kun ihan selkeä havainto, et jokainen ihminen joka muuttaa maahan niin tarvitsee jotain täydentävää koulutusta pystyäkseen työskentelemään sillä omalla alalla tääl suomalaisilla työmarkkinoilla.” (C59)

Lainauksesta käy ilmi se, että ilman mitään lisä- tai täydennyskoulutusta kenen tahansa Suomeen muuttavan henkilön on vaikeaa löytää oman alansa työtä. Erityisen suureksi ongelmaksi on muodostunut työmarkkinoiden tarpeiden ja maahanmuuttajien koulutustaustan yhdistäminen (Heikkilä 2017, 136–137). Esimerkiksi osalla Suomeen tulevista turvapaikanhakijoista on sellaista ammatillista osaamista, josta Suomen työmarkkinoilla on työvoimapulaa. On kuitenkin esitetty, että tällainenkaan osaaminen ei välttämättä kelpaa (Käyhkö 2017.) Näitä ongelmia selittävät havainnot siitä, että maahanmuuttajia toiseutetaan työmarkkinoiden marginaaliasemiin ja koulutustaan vastaamattomiin tehtäviin sen vuoksi, että heidät koetaan poikkeaviksi henkilöiksi suhteessa ”normaaliin”. (Brunila ym. 2013, 11; Wrede 2010, 8.) Maahanmuuttajia myös kannustetaan yrittäjyyteen tai hakeutumaan ammatilliseen koulutukseen, ja sitä kautta suoraan työmarkkinoille (Käyhkö 2017, 231).

Täytyy siis kysyä, miksi kaikki osaaminen ei kelpaa, ja miksi Suomeen tulevien turvapaikanhakijoiden oletetaan tarvitsevan ammatillisen osaamisen täydentämistä? Postkolonialistisessa metatason keskustelussa Santos (2007) on esittänyt, että länsimaiseen käsitykseen ”meistä” kuuluu ajatus ”toisten” vapauttamisesta modernin piiriin. Erontekoon liittyvä kontrolli ja valvonta oikeuttavat ”meidät” määrittelemään oikean ja väärän, eikä ”muiden” tiedolla tai ajattelulla ole väliä. Yksi esimerkki tällaisesta ajattelusta on sellaisen länsimaisen ja tieteellisen totuuden tuottaminen, jota pidetään universaalisena totuutena. Rajan ”tällä puolen” eli ”meillä” on modernin tieteen mittarit, vaatimukset ja menetelmät, joista on tuotettu universaaleja käytäntöjä. ”Muilla” eli rajan ”toisella puolella olevien” tieto on epärelevanttia; heillä ei ole oikeaa tietoa, vain uskomuksia, mielipiteitä ja subjektiivista itseymmärrystä. (Andreotti ym. 2011, 41.) Voidaan siis ajatella, että ”muiden” Suomeen tulevien henkilöiden tieto on uskomusperustaista ja epärelevanttia, vailla subjektiivista itseymmärrystä.

Tämän saattelemana siirryn tarkastelemaan Startup Refugees -verkoston toimintaa poliittisena väliintulona. Tutkimukseni mukaan verkosto haastaa Heikkilän (2017, 5) esittämän ongelman siitä, että työmarkkinoiden tarpeita ja maahanmuuttajan koulutustaustaa ei ole tähän mennessä osattu Suomessa yhdistää.

5.2 Startup Refugees -verkosto poliittisena väliintulona

Seuraavaksi vastaan kysymykseen siitä, millaiseen yhteiskunnalliseen tilaan Startup Refugees on Suomessa tehnyt intervention: mihin sellaiseen tarpeeseen verkosto vastaa, mihin yhteiskunta ei? Tarkoitukseni on eritellä yhteiskunnassa esiintyvää työmarkkinoiden problematiikkaa ja sitä, miten Startup Refugees on pyrkinyt näitä ongelmia ratkaisemaan. Tässä alussa on hyvä muistuttaa lyhyesti kuitenkin vielä siitä, miten verkosto sai alkunsa:

”Tää verkosto silloin 2015 kun Riku Rantala ja Tunna Milonoff sen lanseerasi, niin se syntyi ihan siis vahingossa. Ei nää perustajat ikinä ajatelleet, että tästä tulis mitään näin isoa ja vaikuttavaa...” (C54)

”Vahingolla” haastateltava viittasi syyskuuhun 2015. Tuolloin Riku Rantala ja Tuomas Milonoff kutsuivat MTV3-kanavan haastattelussaan koolle sellaisia vapaaehtoisia toimijoita, jotka halusivat tukea turvapaikanhakijoita esimerkiksi työllistymisessä. Jo ensimmäisten viikkojen aikana tähän kutsuun vastasi 250 eri tahoa. Tämä kertoi siitä, että Rantalan ja Milonoffin tekemälle ulostulolle oli selkeä tarve, ja ilmoittautuneet vapaaehtoiset halusivat toimia turvapaikanhakijoiden hyväksi mahdollisimman nopeasti ja konkreettisella tavalla. Edellinen havainto on tärkeä siinä suhteessa, että aikomukseni on tutkia Startup Refugees -verkostoa poliittisena väliintulona. On huomioitava se, millaisessa yhteiskunnallisessa tilassa Rantala ja Milonoff kutsuivat verkoston koolle. Suomeen oli juuri saapunut selvästi enemmän turvapaikanhakijoita kuin aikaisempina vuosina, ja tulijoihin kohdistui uhkapuhetta. Turvapaikanhakijoihin liittyvää uhkadiskurssia on aikaisemmin käsitellyt esimerkiksi Horsti (2009, 78). Ulostulollaan Rantala ja Milonoff asettuivat turvapaikanhakijoiden puolelle, korostaen kansalaisten yhteiskuntavastuullisuutta turvapaikanhakijoiden vastaanottamisessa. On olennaista kysyä, olisiko Startup Refugees -

verkosto kasvanut merkittäväksi kolmannen sektorin toimijaksi, jos Rantala ja Milonoff eivät olisi antaneet toiminnalle kasvojaan?

Toinen erityinen osa poliittista tekoa on tietämys siitä, millaiseen tarpeeseen Startup Refugees -verkosto on vastannut yhteiskuntajärjestelmän näkökulmasta. Eräs haastateltavista toi esille sen, että turvapaikanhakijoiden työllistymisestä Suomessa ei vastaa mikään ministeriö, sillä turvapaikanhakijat pääsevät kotoutumisjärjestelmän piiriin vasta saadessaan oleskeluluvan. Tämä on yhteiskunnallisen järjestelmän, ja erityisesti palvelujen näkökulmasta se puute, jota Startup Refugees toiminnallaan paikkaa. Tämän eräs haastateltava kiteytti hyvin:

”Tällä hetkellä turvapaikanhakijoiden työllistyminen tippuu sisäministeriön toimintojen ja työ- ja elinkeinoministeriön toimintojen tai toimivallan väliseen siiloon. Vastaanottotoiminta kuuluu sisäministeriölle, ja sit taas maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen ja yrittäjyyden tukeminen kuuluu työ- ja elinkeinoministeriölle. Niin tässä kohtaa on nyt semmonen aika valitettava gäppi...” (C36)

Tulevassa luvussa avaan Startup Refugees -verkoston tekemää poliittista väliintuloa seitsemästä eri näkökulmasta. Näitä ovat kielitaitokysymys, tiedon tuottaminen, osaamisen tunnistamiseen liittyvät ongelmat, työn ja yrittäjyyden problematiikka, verkostojen merkitys työllistymisen kannalta ja turvapaikanhakijoiden osallistaminen, rajat eroja tuottavina tekijöinä, sekä yhteiskuntavastuullisuus ja globaali vastuu. Rakenteisiin liittyviä ongelmia tarkastelen kunkin alaluvun osalta erikseen.

5.2.1 Onko kielitaidon tultava ennen työtä?

Kohtuuton kielitaidon vaatimus voidaan käsittää postkolonialismin näkökulmasta konkreettiseksi eronteon välineeksi. Kielitaitovaatimus on eräänlainen ehto yhteiskunnan täysivaltaisen jäsenyyden saavuttamiseksi, sillä kieli voidaan itsessään käsittää sosiokulttuuriseksi tekijäksi, jolla puolestaan tehdään eroa ”meihin” ja ”muihin” (Brunila ym. 2013, 11). Startup Refugees -verkoston työntekijöiden arvion mukaan yksi

merkittävimmistä turvapaikanhakijoiden työllistymisen haasteista liittyy kielitaitoon ja kielitaidon taitovaatimuksiin. Sekä määrällisestä, että laadullisesta aineistosta on pääteltävissä se, että turvapaikanhakijoiden englannin ja suomen kielen taito ei ole hyvä. Englantia puhutaan suomea enemmän, mutta monilla turvapaikanhakijoilla myös englannin kielen taitotaso on heikko. Startup Refugeesin työntekijöiden arvion mukaan lisäongelmia tuottaa se, että suomalaisessa yhteiskunnassa työnantajien työssä vaatima kielitaidon taitotaso on kohtuuton. Kohtuuttomia kielitaitovaatimuksia ovat problematisoineet myös Heikkilä ja Pikkarainen (2006, 266–271). Kritiikkiä on esitetty myös siitä, että Suomessa kotoutumiskoulutusten osalta viralliset kielitaitotavoitteet saavutetaan vain osittain (Huhta ym. 2017, 201), ja korkea kotimaisten kielten taitotason vaatimus jättää turvapaikanhakijat koulutuksen ulkopuolelle (Käyhkö 2017, 230–234). Haastateltavien mukaan työnantajan on lisäksi helppo ”piiloutua” sujuvan kielitaitovaatimuksen taakse ilman, että hänen tarvitsee edes pohtia turvapaikanhakijan palkkaamista:

”Kielitaito. Yritykset vielä vaativat sitä aivan niin kun kohtuuttomissa määrin. Sitte taas niinkö jos, jos saadaan joku ihminen työpaikkaan vähäisemmällä kielitaidolla niin se yleensä se, niin kun hoksaaminen tapahtuu siellä työpaikalla että eihän tää ookaan niin iso ongelma. Et se on, minä koen että se on sellainen että helppo piiloutua sen taakse että kyllä pitäis olla tämä suomen kielen taito...” (B1)

Toisaalta Startup Refugeesin työntekijät toivat myös esille, että suomalainen työkuultuuri on tässä suhteessa muuttumassa, sillä erityisesti pääkaupunkiseudun asiakaspalvelutehtävissä suomen kielen taito ei ole välttämättä enää vaatimus, ja asiointikielenä käytetään enenevissä määrin englantia. Kielitaitovaatimuksiin liittyviin haasteisiin verkosto on vastannut aktiivisesti; Startup Refugeesin ajatus on ollut se, että kielitaito itsessään ei ole työllistymisen este ja että kielitaito on mahdollista oppia työn ohessa. Verkosto on näin ollen kääntänyt päälaelleen ajatuksen siitä, että riittävä kielitaito tulisi olla hallussa ennen työllistymistä. Verkoston työntekijöiden kokemuksen mukaan sellaisia työnantajia on löytynyt, jotka ovat onnistuneesti palkanneet turvapaikanhakijan kielitaidollisista haasteista huolimatta. Tarvittaessa työtä on esimerkiksi järjestelty uudelleen.

Kaikki haastateltavat toivat esille, että Suomen kotoutumisohjelmassa keskitytään tällä hetkellä liiaksi pelkän kielitaidon oppimiseen. Pisimmillään kotoutumisohjelma saattaa

kestää kolme vuotta, jolloin ammattitaito vanhenee fokusoimalla pelkkään kielen oppimiseen. Toisaalta Montonen ja Lappalainen (2017, 177) ovat tuoneet tutkimuksessaan esille, että Opetushallitus on kehittänyt kotoutumiskoulutuksen toteutusmalleja siihen suuntaan, että pääsyä jatko-opintoihin ja työelämään yritettäisiin jatkossa nopeuttaa. Uudistukset eivät kuitenkaan ole todellisuutta vielä kaikille oleskeluluvan saaneille henkilöille, sillä haastateltavat toivat esille kokemuksiaan siitä, että monen turvapaikanhakijan kohdalla pakollinen kotoutumiskoulutus on joustamattoman aikataulunsa vuoksi vaikeuttanut samanaikaista työntekoa ja mahdollisuutta vastaanottaa työtä. Näin ollen Startup Refugees -verkoston työntekijöiden kokemus on ollut se, että työnteon ja kotoutumiskoulutuksen yhdistäminen on ollut ainakin toistaiseksi melko joustamatonta. Seuraavassa kappaleessa tarkastelen tietämättömyyteen liittyvää problematiikkaa.

5.2.2 Tietämättömyyden ja ennakkoluulojen purkaminen

Startup Refugeesin työntekijät toivat haastatteluissaan esille, että toinen turvapaikanhakijoiden työllistymisen haaste on tietämättömyys sekä tietämättömyyteen liittyvät ennakkoluulot. Ongelma on haastateltavien mukaan se, että maahanmuuttajia ja turvapaikanhakijoita kohdellaan homogeenisinä ryhminä, eikä yksilöllisinä ihmisinä. Tästä samasta ongelmallisesta tavasta luokitella maahanmuuttajia puhuvat myös Riitaoja (2013, 14) ja Keskinen (2009, 41). Turvapaikanhakijoiden työllistymistä jarruttavat Startup Refugeesin työntekijöiden mielestä myös tosiasiallisen tiedon puute. Työnantajilla ei ole konkreettista käytännön tietoa siitä, mitä käytännön asioita turvapaikanhakijan palkkaamiseen liittyy. Tietoa ei ole esimerkiksi siitä, että turvapaikanhakijan palkkaaminen on ylipäättään lakisääteisesti mahdollista. Haasteet liittyvät haastateltavien mukaan myös siihen, että viranomaiset eivät ole aina tietoisia turvapaikanhakijoiden oikeuksista ja omien instanssiensa käytännöistä. Usein tietoa joudutaan tuottamaan myös viranomaisille:

”Et monesti meidän henkilökunnasta menee sit joku mukaan ja tarjoaa sen verotoimiston sivuilta heidän oman linkkinsä takaa tiedon niille työntekijöille, että tota tää on ihan ok...”

(C 15)

Turvapaikanhakijoiden työllistämiseen liittyy myös tietämättömyyttä käytännön prosesseista, jotka kohdistuvat verokortin lisäksi muun muassa työlupien tarkastamiseen ja palkanmaksuun. Startup Refugees toimii tässä asiassa tiedon välittäjänä, sekä toimijana työnantajan puolesta. Turvapaikanhakijaa autetaan verotoimistossa asioimisessa ja turvapaikanhakijan työlupa tarkistetaan työnantajaa varten Migristä. Kuten eräs haastateltava toi esille, palkanmaksussa käytetään Moni-korttia, sillä turvapaikanhakijalla ei ole oikeus saada pankkitiliä. Haastateltavien mukaan työnantajat ovat olleet skeptisiä sen suhteen, toimivatko he varmasti lakisääteisesti oikealla tavalla, jos he päätyvät työllistämään turvapaikanhakijan. Startup Refugees pyrkii verkostona oikomaan näitä työllistymiseen liittyviä mielikuvia ja vääristymiä. Kaikista tärkeimmäksi teoksi haastateltavat kokivat tiedon levittämisen siitä, että turvapaikanhakijalla on Suomessa oikeus tehdä työtä. Startup Refugees on viestinyt turvapaikanhakijan työllistymiseen liittyvää problematiikkaa myös sisäministeriölle, ja pyrkinyt tätä kautta vaikuttamaan rakenteellisiin epäkohtiin.

Haastatteluaineiston perusteella tieto liikkuu useampaan suuntaan ja tiedon tuottajia on useampia. Turvapaikanhakijoille välitetään työllistymiseen liittyvää tietoa, mutta myös turvapaikanhakijoilla on verkostossa tiedon tuottajan rooli. Tärkeää on tässä kohtaa kuitenkin kysyä sitä, mihin tosiasiallinen tarve tiedon tuottamiselle perustuu. On totta, että työnantajat ovat niin sanotusti ”uuden edessä”, kun he ovat ensimmäistä kertaa palkkaamassa turvapaikanhakijaa. Tähän prosessiin liittyy paljon sellaisia käytännöllisiä kysymyksiä, joihin Startup Refugees -verkosto osaa vastata. Toisaalta on huomioitava, että työnantajien ennakkoluulojen taustalla saattaa vaikuttaa myös eurosentrinen tapa tulkita maailmaa. Ongelman juurisyyt saattavat johtua siitä, että maailma käsitteellisestään nimenomaan eurosentrisestä näkökulmasta: eurosentrismi on yksikkö, jota vasten muu maailma peilautuu (Baker 2012a, 30, 37). Tässä on kyse siitä, että länsimaisessa maailmankuvassa muilla eli ”toisilla”, oletetaan olevan jo lähtökohtaisesti vähemmän tietoa.

5.2.3 Teetkö sitä työtä mitä haluat, vai sitä työtä mitä sinun halutaan tekevän?

Kolmas turvapaikanhakijoiden työllistymiseen liittyvä haaste koskee työntekijöiden haastattelujen mukaan osaamisen tunnistamista. Kuten aiemmin on jo tuotu esille, turvapaikanhakijan koulutuksellisen ja ammatillisen taustan tunnistaminen ja tunnustaminen

on Suomessa vaikeaa. Haastatteluista tuli esille, että niin työn tekemisen kulttuuri kuin koulutusjärjestelmät ovat muualla maailmassa erilaisia suhteessa Suomen järjestelmään. Vaikka Startup Refugees pyrkii tunnistamaan turvapaikanhakijan osaamista ja osaamisprofiilia kehitetään tästä näkökulmasta jatkuvasti, turvapaikanhakijan tosiasiallinen osaaminen arvioidaan vasta työpaikalla. Haastateltavien mukaan työtehtävät poikkeavat Suomessa laajasti toisistaan myös saman ammattiryhmän sisällä, ja siksi työnantajia tulisi tukea turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien osaamisen tunnistamisprosessissa. Miksi osaamisen tunnistamisesta ei siis voisi olla vastuussa se taho, joka olisi mahdollisesti turvapaikanhakijaa tai maahanmuuttajaa palkkaamassa?

”...kukaan muu ei osaa sitä paremmin arvioida, sitä osaamisen tasoa ja sitä et miten sitä osaamista pitäis täydentää kuin ne työnantajat jotka ois sitä ihmistä tai näitä ihmisiä palkkaamassa.” (C19)

Startup Refugeesin työntekijöiden arvion mukaan turvapaikanhakijoiden palkkaaminen on haastavaa siitä syystä, että yrittäjät ovat vain harvoin valmiita vastaanottamaan tällaisen riskin. Ongelmaksi eräs haastateltava nimesi sen, että turvapaikanhakijat eivät pääse Suomessa osalliseksi välityömarkkinoista. Työkokeilua tai palkkatukimahdollisuutta turvapaikanhakijalla ei ole, joten turvapaikanhakijalla ei ole mahdollisuutta sellaiseen lakisääteisesti tunnustettuun työharjoittelumahdollisuuteen, joka olisi työnantajalle tavallista palkkausta kevyempi vaihtoehto. Työkokeilu mahdollistaisi työnantajalle ja turvapaikanhakijalle mahdollisuuden sen arvioimiseen, voisiko turvapaikanhakija tehdä työtä suomen tai englannin kielen puutteellisista taidoista riippumatta. Lisäksi työkokeilun aikana voitaisiin arvioida turvapaikanhakijan ammatillista osaamista suhteessa siihen, mitä työnantaja työntekijöiltään vaatii. Haastateltavien mukaan erityisesti työvoimapulasta kärsivien alojen työnantajilla on tosiasiallinen intressi tukea työntekijöitä osaamisen kehittämisessä sekä tarvittaessa järjestellä tehtäviä uudelleen.

Molemmat aineistot tukivat aikaisempaa tutkimusperustaista tietoa siitä, että Suomeen muualta muuttaneet henkilöt ovat valmiita tekemään lähes mitä tahansa työtä. Esimerkiksi Pirachan ja Vadeanin (2013) mukaan maahanmuuttajat toimivat usein sellaisissa työtehtävissä, joihin he ovat ylikouluttautuneita. Näin ollen ei ole yllättävää, että turvapaikanhakijat ovat osaamisprofiilien haastatteluvaiheessa tuottaneet paljon puhetta

siitä, että he ovat valmiita ottamaan vastaan mitä tahansa heille tarjottavaa työtä: 86,6 prosenttia turvapaikanhakijoista oli tämän lisäksi kiinnostuneita vapaaehtoistyöstä tai työharjoittelumahdollisuuksista. Tämä vahvistui myös haastattelujen kautta. Haastateltavien mukaan turvapaikanhakijoiden yhteiskunnallista tilaa leimaa tietty epävarmuus tulevasta, minkä vuoksi he ovat valmiita vastaanottamaan mitä tahansa heille tarjottavia mahdollisuuksia.

Aineistojen valossa näyttää siltä, että muualta Suomeen muuttaneet henkilöt ovat valmiita ottamaan vastaan sellaista työtä, joka ei vastaa heidän koulutustaan. Tähän problematiikkaan Startup Refugees pyrkii kuitenkin tekemään väliintulon, sillä verkoston pyrkimyksenä on se, että turvapaikanhakija voisi työllistyä Suomessa sille alalle mihin hän on kotimaassaan kouluttautunut. Esimerkiksi Irakissa ja Afganistanissa jokin rakennusalan työtehtävä saattaa olla hyvin spesifi, kun taas Suomessa työnantajat ovat tottuneet siihen, että rakennusalan työntekijöillä on taustallaan vähintään keskiasteen koulutus. Tällaisessa tilanteessa verkosto pyrkii selvittämään, mitä taitoja turvapaikanhakijan tulisi hankkia lisää, jotta työllistyminen omalle alalle helpottuisi. Tällainen lähestymistapa on poikkeava suhteessa siihen trendiin, että maahanmuuttajille on pyritty Suomessa tähän saakka osoittamaan sellaisia tehtäviä, joihin he ovat jo lähtökohtaisesti ylikouluttautuneita.

On siis selvää, että maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden osaamisen tunnistamiseen liittyy monialaista problematiikkaa. Käyhkö (2017, 230–234) onkin esittänyt, että Suomessa tehdään valikointeja sen suhteen, millaiset korkeakouluopiskelijat ovat maahamme tervetulleita. Tästä kertoo hänen mukaansa se, että Suomen houkuttelevuutta on tietoisesti pyritty purkamaan ”ei-toivottujen” tulijoiden keskuudessa, esimerkiksi lukukausimaksujen muodossa. Rakenteellisesta näkökulmasta katsottuna turvapaikanhakijan opiskelumahdollisuuksia vaikeutetaan esimerkiksi sillä, että opiskelupaikan hakuvaiheessa turvapaikanhakijalta vaaditaan passia tai sosiaaliturvatunnusta. Vaikka turvapaikanhakija saisikin oleskeluluvan, korkeakoulutaustaista henkilöä kehoitetaan kuitenkin hakeutumaan joko yrittäjäksi tai ammatilliseen koulutukseen. Sen sijaan että koulutus käsitettäisiin markkinatalouden tuotteena, voitaisiin keskittyä tarjoamaan mahdollisuuksia tarjota sellaisia taitoja, joilla yksilöt pärjäisivät globaalissa ja muuttuvassa maailmassa (Andreotti 2010, 239–240). Tähän ajatukseen kytkeytyy kritiikki koulutuksen maksullisuudesta ja siitä, että koulutuksen hyödyt halutaan säilyttää nationalistisina sen sijaan, että ymmärrettäisiin koulutukseen liittyvä globaali hyöty.

5.2.4 Työllistymisen problematiikka ja yrittäjyys – pakko vai mahdollisuus?

Startup Refugeesin tuottamien osaamisprofiilien turvapaikanhakijoista suuri osa, 72 prosenttia on kiinnostuneita yrittäjyydestä. Tämä havainto vahvistui myös verkoston työntekijöiden haastatteluissa. Startup Refugeesin työntekijöiden arvion mukaan turvapaikanhakijoiden yrittäjyyteen liittyy kuitenkin paljon erilaisia rakenteellisia esteitä ja haasteita, mutta myös kulttuurista problematiikkaa.

Yhteiskunnan rakenteiden näkökulmasta turvapaikanhakijoiden työllistyminen on ongelmallista siksi, että tästä ei ole Suomessa vastuussa mikään viranomaistaho. Turvapaikanhakijoiden työllistymiseen liittyvä tuki on siis täysin kolmannen sektorin toimijoiden varassa, ainakin toistaiseksi. Toinen oleellinen rakenteellinen ongelma liittyy turvapaikanhakijan karenssiin: jos turvapaikanhakijalla on maahan saapuessaan passi tai jokin muu virallinen matkustusasiakirja, hän saa tehdä työtä kolmen kuukauden maassa olon jälkeen. Jos passia ei ole, karenssiaika on kuusi kuukautta. Kolmas olennainen rakenteellinen ongelma liittyy haastateltavien mukaan siihen, että turvapaikanhakijalla ei ole mahdollisuutta ryhtyä yrittäjäksi ilman pankkitiliä ja oleskelulupaa. Tämän vuoksi turvapaikanhakijan on monessa eri tilanteessa lähes mahdotonta perustaa yritystä yksin, vaan hän tarvitsee itselleen yrityskumppanin. Tätä eräs haastateltava kuvasi seuraavasti:

”Kaiken takana on pankkitili ja oleskelulupa. Jos pankkitiliä tai oleskelulupaa ei ole, turvapaikanhakijan on mahdotonta perustaa yritystä. Ilman oleskelulupaa turvapaikanhakija ei voi vuokrata tiloja, hän ei voi tehdä mitään. Turvapaikanhakija tarvitsee yrityskumppanikseen sellaisen henkilön, jolla on joko oleskelulupa tai Suomen kansalaisuus.” (A17)

Pankkitilin avaamisessa ongelmallista on se, että tähän prosessiin turvapaikanhakijalta vaaditaan passi. Passia voi anoa suurlähetystöstä, mutta kaikki Suomessa sijaitsevat muiden maiden suurlähetystöt eivät käsittele passihakemuksia. Joissakin tilanteissa turvapaikanhakijan olisi siis matkustettava esimerkiksi toiseen Pohjoismaahan. Jotta toiseen maahan matkustaminen olisi passin anomista varten mahdollista, tarvittaisiin tähän kuitenkin oleskelulupa.

Toinen keskeinen ongelma liittyy varallisuuteen. Eräs haastateltava toi esille, että monilla turvapaikanhakijoilla on varallisuutta omassa kotimaassaan. Tätä varallisuutta on kuitenkin mahdotonta hyödyntää, jos turvapaikanhakijalla ei ole suomalaista pankkitiliä. Vaikka tällainen tili olisi, on rahojen siirtäminen käytännössä vaikeaa. Startup Refugees on kuitenkin omassa toiminnassa käyttänyt menestyksekkäästi MONI-korttia, jonka avulla turvapaikanhakijoille on pystytty maksamaan palkka ilman suomalaista pankkitiliä. Rakenteelliset esteet siis liittyvät liikkumisen ja liiketoiminnan harjoittamisen rajoittamiseen.

Yrittäjyyteen liittyvä byrokratia Suomessa on haastateltavien mukaan vaikeaselkoista kelle tahansa. Ongelmaksi Suomessa turvapaikanhakijoiden kohdalla muodostuu rakenteellisten esteiden lisäksi yrittäjyyteen liittyvä byrokratia, lainsäädäntö, markkinaymmärrys ja liiketoimintaosaaminen. Hämmennystä turvapaikanhakijoiden keskuudessa ovat haastateltavien mukaan herättäneet kannattavan liiketoiminnan, verotuksen, rekisteröintien ynnä muiden velvoitteiden väliset suhteet: yrittäjän on osattava arvioida sitä, miten kannattavaksi hänen liiketoimintansa muodostuu erilaisten lupien, verojen, vuokrien, vakuutusten ja työntekijäkulujen jälkeen. Tässä viidakossa Startup Refugees on toiminut turvapaikanhakijan tukena, sillä pelkkään yrityksen perustamiseen liittyy paljon turvapaikanhakijalle toistaiseksi tuntemattomia velvoitteita ja käytänteitä. Startup Refugees on perustanut tätä problematiikkaa varten turvapaikanhakijoiden omista tarpeista syntyneen Business Program -ohjelman, jonka tarkoituksena on helpottaa turvapaikanhakijoiden yrittäjyyttä. Toinen ongelma on se, että vasta Suomeen muuttaneille henkilöille on vain vähän tarjolla yrittäjyyteen liittyvää tukea. Startup Refugees pyrkii tämän vuoksi tukemaan yrittäjyydessä myös muita Suomeen muuttavia henkilöitä turvapaikanhakijoiden lisäksi.

Esimerkiksi Apitzsch ja Kontos (2003) ovat esittäneet, että yrittäjyys mahdollistaa sellaisen arvostetun sosiaalisen aseman saavuttamisen yhteiskunnassa, jonka myötä integroituminen uuteen kulttuuriin on helpompaa. Länsimaissa kunnollista ja toivottavaa kansalaista on määritelty pitkälti työnteon ja palkkatyön kautta; tässä uusliberalistisessa retoriikassa erityisen tavoiteltuna on pidetty yksityisyrittäjyyttä (Hakala ym. 2013, 259). Maahanmuuttajalle yrittäjyyspuheeseen sisältyvän ideaali saattaa näyttäytyä mahdollisuutena päästä osalliseksi yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista. Toisaalta useat suomalaiset tutkimukset ovat tulleet siihen lopputulemaan, että maahanmuuttajien

yrittäjyyshalua selittävät pikemminkin pakko ja epäedullinen työmarkkina-asema kuin uusliberalistisen eetoksellinen innokkuus (Joronen 2012, 187–189).

Yrittäjyyteen siis liittyy myös toinen puoli, eli pakko. Pärnäsén ja Sutelan (2014, 123–131) tutkimuksen mukaan yksityisyrittäjät ovat Suomessa pettyneitä yhteiskunnalta saamaansa tukeen. Taloudellinen tilanne on koettu epävakaaaksi, ja 30 000 henkilöä on kertonut lähteneensä yrittäjäksi pakon edessä. Pakkoon liittyy olennaisella tavalla prekarisaation käsite, jolla kuvataan työelämään liittyvää epävarmuutta epävarmuustekijöitä (Precarias a la Deriva 2009, 28–30). Leppäkorpi (2016) on kuvannut ilman oleskelulupaa työskenteleviä henkilöitä malliesimerkiksi prekariaatista: valitettavan yleistä ovat lyhyet työsuhteet, sekä poikkeuksetta alhaisempi palkka. Kaikissa tapauksissa palkkaa ei välttämättä makseta ollenkaan, tai siitä maksetaan vain murto-osa. Työvoiman korvaaminen on helppoa ylitarjonnan vuoksi, eikä siksi huonoista työehdoista valiteta. Oikeuksien vaatiminen voi pahimmassa tapauksessa johtaa käännäyttämiseen tilanteessa, jossa ilman työlupaa työtä tekevä henkilö ilmiantaa työnantajansa.

Kuitenkin niin kielteisen päätöksen saaneet turvapaikanhakijat, kuin tilapäisillä luvilla maassa oleskelevat ja paperittomat muodostavat monissa EU-maissa merkittävän työvoimaresurssin harmaan talouden alueella, sekä matalapalkkaisissa työtehtävissä. On esitetty, että lisääntyneet ja tiukentuneet kontrollit suhteessa pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin ovat tuottaneet lisää maahanmuuttajien prekarisaatiota. Tämä on johtanut työn hinnan laskuun, ja heikentänyt työntekijöiden vaikuttamismahdollisuuksia. (Himanen & ym. 2010, 65–66.) Tulee siis huomioida, että jotkut yhteiskunnan rakenteet kannattelevat harmaata taloutta, ja pimeän työn tekijöitä. Työluvalla työskentelevät turvapaikanhakijat, erityisesti paperittomat, eivät uskalla tuoda työhön liittyviä epäkohtia ilmi. Pelko liittyy usein työn menettämiseen.

5.2.5 Osallistaminen ja verkostot

Startup Refugeesin työntekijät kuvasivat haastatteluissaan verkostojen merkityksen tärkeyttä turvapaikanhakijan työllistymisen kannalta. Erityisen tärkeäksi verkostojen merkitys muodostuu Suomessa sen vuoksi, että yhteisöt ja verkostot ovat Suomessa pieniä ja suljettuja. Tämän vuoksi Startup Refugees on pyrkinyt auttamaan turvapaikanhakijoita

työnantajien ja kontaktien etsimisessä. Haastateltavat ovat kokeneet tärkeäksi sen, että turvapaikanhakijat pääsevät luomaan kontakteja ja tutustumaan oman alansa ihmisiin. Näin ollen Startup Refugees on toiminut turvapaikanhakijoiden ja työnantajien välittäjänä. Verkostojen merkitystä on problematisoitu tarkemmin verkostoteorian avulla (Palát 2017, 15–21), ja verkostojen merkitys työllistymisen kannalta on todettu tärkeäksi tekijäksi (Leppäkorpi 2016).

Toinen toisin tekemisen alue on ollut se, että Startup Refugees toiminnan lähtökohtana on ollut turvapaikanhakijoiden kuunteleminen ja heidän tarpeidensa kartoittaminen. Verkosto ei ole pyrkinyt sanottamaan turvapaikanhakijoiden tarpeita heidän puolestaan, vaan päinvastoin, verkosto on aktiivisesti pyrkinyt kuuntelemaan ja antamaan tilaa turvapaikanhakijoille itselleen. Suoranta ja Ryyänen (2014, 111) ovat esittäneet, että yhteiskunnallisessa muutospyrkimyksessä on olennaista kysyä: ”mikä lasketaan tiedoksi ja mikä on tietämisen arvoista”. Startup Refugees -verkosto pyrkii tuomaan kaikkien äänen kuuluviin vaihtoehtona sille, että turvapaikanhakijat olisivat vain toiminnan kohteena. Verkoston toiminta on perustunut turvapaikanhakijoiden tarpeisiin, ja toimintaa on muokattu jatkuvasti näiden tarpeiden pohjalta:

”...mitään järkevää me ei oikeestaan voida tehdä ellei me kuunnella niiden ihmisten niinkun aitoa motivaatiota. Et se on ainut kestävä tapa tukea ihmisiä.” (C39)

Turvapaikanhakijan kohtaaminen ja kuuleminen on näyttäytynyt haastateltaville merkittävänä tekijänä. Tämä on ollut haastateltavien oma kokemus. Kaksi haastateltavaa korosti sitä, miten tärkeitä osaamiskartoitukset ovat tilanteina olleet turvapaikanhakijoille: vastaanottokeskuksiin on jalkauduttu suurin vapaaehtoisvoimin vieden viestiä siitä, että verkosto uskoo jokaisella turvapaikanhakijoilla olevan jotain sellaista osaamista, mitä Suomessa voitaisiin paremmin hyödyntää. Tätä osaamista on kartoitettu turvapaikanhakijoilta kerättävillä osaamisprofiileilla. Ongelmaksi erään haastateltavan mukaan saattaa jatkossa kuitenkin muodostua se, että jatkossa osaamisprofiili ja siitä tulostuva CV on mahdollista täyttää itse ilman ulkopuolista apua. Haastateltavan mukaan ongelma on aikaisemmin ollut se, että turvapaikanhakijoille CV työnhaun välineenä on uusi asia. Näin ollen osaamisprofiileja ei ole välttämättä täytetty niin tarkasti kuin verkosto on

alun perin tarkoittanut. Se että osassa osaamisprofiileja ammatillisen osaamisen kuvaaminen on ollut niukkaa, on vaikeuttanut verkoston tarjoamien mahdollisuuksien tarjoamista.

Startup Refugeesin työntekijät toivat esille, että osaamisprofiilin täyttämässä ja sitä kautta myös CV-kulttuurin omaksumisessa on nimenomaisesti kyse kulttuurieroista; kyse ei ole turvapaikanhakijan taidoista vaan siitä, että työnhakuun liittyy kulttuurisia eroavaisuuksia. Voisiko ajatella, että CV:n avulla turvapaikanhakijoita integroidaan länsimaiseen työkulttuuriin ja työn tekemisen tapaan? Ongelmaksi työnhauksen suhteen Startup Refugees -verkoston työntekijät ovat nimenneet sen, että turvapaikanhakijat eivät ole itse aiemmin tuottaneet omia ansioluetteloitaan. Näin ollen myös CV:n taustalta on tunnistettavissa moderniteettiin liittyvä perinne, jossa oma osaaminen täytyy sanottaa uudelle, länsimaiseen työnhaku- ja kompetenssikulttuuriin sopivalle kielelle. Onko tällöin vaarana, että Startup Refugees -verkoston uuden toimintavan myötä turvapaikanhakijan kohtaaminen, ja sitä myötä kuulluksi tuleminen vähentävät merkitystään? Kuten eräs haastateltava toi esille, CV:n automatisoinnilla saatetaan kadottaa se, mihin osaamiskartoituksiin liittyvillä tilaisuuksilla on aiemmin pyritty. CV:n sisältö saattaa ohentua, ja sen myötä työllistyminen hankaloitua.

5.2.6 Rajat erojen tuottajina

Haastatteluista tulee ilmi maantieteellisen rajojen ja sosiaalisten rajojen merkitys erojen tuottajina. Eräs haastateltava toi esille ajatuksen siitä, miten pakolaiset ja turvapaikanhakijat menettävät ammatillisen osaamisensa ja koulutustaustansa matkallaan Eurooppaan. Heidän on aloitettava uudessa maassa ”alusta”, sillä kaikki se mitä aiemmin on ollut, menettää osin merkityksensä uudessa maassa. Koska laillisia reittejä Eurooppaa ei ole, haastateltavan mukaan moni turvapaikanhakija on matkansa aikana turvautunut esimerkiksi salakuljettajien apuun. Reitti Suomeen saakka on ollut vaikea, ja usein matkalla on kadotettu myös tärkeitä dokumentteja ja todistuksia. Maantieteellisten ja valtiollisten rajojen lisäksi turvapaikanhakijat ovat kohdanneet myös sosiaalisia rajoja, joita voidaan pitää eron tekemisen välineenä. Eräs haastateltava toi esille sen, että hänen kokemuksensa mukaan turvapaikanhakijoiden on vaikeaa löytää työtä suomalaisilta työmarkkinoilta ilman verkoston apua:

”...sieltä löytyy nuoria jotka puhuu jo tosi hyvin suomea, -- tiedän sen että --, jos he itse hakevat työtä niin se on älyttömän työläistä ja vaikeaa ja tuottaa huonosti tuloksia.” (B19)

Sosiologi Avtar Brah (2007) on puhunut maantieteellisten raja-aitojen lisäksi myös sosiaalisista rajoista, jotka tuottavat erotteluja ”toisille”. Maahanmuuttajilla on aikaisempien tutkimusten mukaan kokemusta siitä, että heitä varten työmarkkinoilla on omat rajansa, joita on vaikea ylittää. Suurimmaksi ongelmaksi on ylipäättään koettu työn löytäminen (Heikkilä ym. 2006, 266–271.) Näin ollen voisi kysyä, miksi valinnan mahdollisuudet häviävät, kun turvapaikanhakijat ja pakolaiset ylittävät tiettyjä rajoja. Haastateltavien puheesta kävi ilmi, että turvapaikanhakijat ovat tehneet esimerkiksi sellaista työtä, mihin kantasuomalaisia työntekijöitä ei ole löytynyt. Haastateltavien mukaan turvapaikanhakijat ovat myös avoimesti sanoneet voivansa tehdä Suomessa mitä tahansa työtä.

Turvapaikanhakijalta vaadittava passi voidaan käsittää eroja tuottavaksi tekijäksi, ja sitä kautta myös kolonialismin perinnöksi. Passi on se, minkä avulla tuotetaan eroja ”meihin” ja ”muihin”. Esimerkiksi Avtar Brah on esittänyt, että rajat voivat olla myös kulttuurisia, psyykkisiä ja sosiaalisia, tässä tapauksessa siis ihmisten luomia instituutiota erilaisten matkustusasiakirjojen muodossa. (Brah 2007) Teollistuneiden länsimaiden kansalaisilla ja sitä kautta myös länsimaalaisella passilla on erityinen merkitys liikkumiselle. Länsimaalaisten ihmisten on suhteellisen helppo saada viisumeita ja sitä kautta ylittää kansallisvaltioiden rajoja. On kuitenkin huomioitava, että kaikille maailman ihmisille ylijäräinen elämä ja liike ei ole yhtä oikeutettua (Korpela 2013, 137.) Tämä asia tulee esille siinä, että kaikki Startup Refugees -verkoston toiminnassa mukana olevat turvapaikanhakijat eivät omista passia. Passi kuitenkin säätelee työmarkkinoita, ja määrittää turvapaikanhakijan osallisuutta ja asemaa työssä ja yrittäjyydessä.

Riitaoja on väitöskirjassaan esittänyt suomalaisuuden olevan ehdollista: ”ei-suomalaiset” joutuvat todistamaan omaa pätevyyttään ja osaamistaan jatkuvasti, jotta he voivat kokea tulevaisuudessa Suomessa hyväksytyiksi (Riitaoja 2013, 246). Ylittäessään rajan suomalaiseen työkuultuuriin turvapaikanhakijoiden ongelmat eivät siis välttämättä poistu, vaan työelämässä heidän tulee osoittaa oma pätevyytensä ja kyvykkyytensä aina uudelleen. Konkreettisia rajoja tuotetaan myös yhteiskunnan rakenteellisella tasolla, sillä maahanmuuttajan, turvapaikanhakijan, ja paperittoman mahdollisuudet työhön ja

yrittäjyyteen ovat kaikilla hyvin erilaisia. Rajanvedot, erottelut ja eronteot ovat kuitenkin ihmisten kehittämiä instituutiota, ja näin ollen työhön ja yrittäjyyteen liittyviä rajoja ja esteitä olisi tärkeää tarkastella uusiksi.

5.2.7 Yhteiskuntavastuullisuus ja globaali vastuu

Yhteiskuntavastuullisuuden käsite korostui kaikkien haastateltavien puheessa. Startup Refugees -verkoston toiminnan lähtökohta on ollut se, että vastaanottokeskuksissa turvapaikkapäätöstä odottavien turvapaikanhakijoiden toimeettomuuden kokemukselle on haluttu tehdä jotakin. Tarve tekemiselle on noussut turvapaikanhakijoilta itseltään, sillä he eivät ole saaneet riittävästi tukea tässä suhteessa mistään viranomaisinstanssista. Toiminnan alussa monet verkoston jäsenet halusivat tehdä turvapaikanhakijoiden hyväksi jotain konkreettista ja sellaista mistä turvapaikanhakijat hyötyisivät, vaikka he eivät saisikaan jäädä Suomeen. Erään haastateltavan mukaan verkoston toiminnan tavoitteena oli tehdä verkoston toiminnasta tarpeetonta; toiveena oli, että sisäministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö lähtisivät viemään verkoston työtä eteenpäin. Haastateltavien mukaan verkostosta kuitenkin kehittyi lähes vahingossa ”kustannustehokas integroitumisen malli”, joka olisi muokattavissa muiden työllistämistä tukevien tahojen käyttöön.

Startup Refugeesin työntekijöiden mukaan myös muut kuin turvapaikanhakijat kohtaavat Suomessa samanlaisia haasteita työllistymisessä ja yrittäjyydessä. Siitä syystä avun tarve ei fokusoidu vain turvapaikanhakijoihin, vaan Suomessa jo pidempään asuneet maahanmuuttajat ja vasta Suomeen muuttaneet henkilöt kohtaavat samantapaisia ongelmia kuin turvapaikanhakijat. Tästä syystä Startup Refugeesin toiminta on ulottunut myös laajemmalle kuin pelkästään turvapaikanhakijoihin. Startup Refugees -verkoston tavoitteena on ulottaa heidän hankkimansa tietotaito ja turvapaikanhakijoita varten koostettu materiaali osaamisprofiilia myöten myös muiden toimijoiden käyttöön niin Suomessa kuin muualla Euroopassa. Kaikki haastateltavat toivat esille, että Startup Refugees -verkoston tyyppiselle toiminnalle on globaali tarve. Jokainen haastateltava toi esille, että kymmenen vuoden kuluttua Startup Refugees on todennäköisesti laajentunut myös muualle Eurooppaan ja muun muassa pakolaisleireille.

Yhteiskuntavastuullisuuteen ja globaaliin vastuuseen liittyvää puhetta on kuitenkin tärkeää arvioida tarkemmin, sillä diskurssiin yhteiskuntavastuullisuudesta liittyy useita erilaisia näkökulmia. Onko yhteiskuntavastuullisen toiminnan tavoitteena ajaa kaikkien ihmisten hyvää, vai onko sen perimmäisenä tarkoituksena yhteiskuntajärjestelmään liittyvän hyvän tuottaminen? Toisin sanoen, liittyykö puheeseen yhteiskuntavastuullisuudesta markkinalogiikan mukainen intressi, jossa esimerkiksi turvapaikanhakijoiden työntekijäkansalaisuuteen kasvattamisen päämäärät ovat taloudellisia? On esitetty, että maahanmuuttajista, turvapaikanhakijoista ja pakolaisista käytävään keskusteluun kietoutuu tiiviisti talousdiskurssi, jossa painottuu kustannuspuhe (Keskinen ym. 2009, 14). Se että turvapaikanhakijoiden mahdollinen työttömyys on yhteiskunnalle kallista on argumentaationa erilainen kuin se, että lähtökohtaisena tavoitteena keskityttäisiin esimerkiksi ihmisoikeuksien turvaamiseen.

6. Pohdinta

Startup Refugees -verkosto on tehnyt Suomessa sellaisen poliittisen väliintulon, jota on ohjannut toisin tekemisen eetos. Toisin tekemällä, ja vakiintuneita toimintamalleja ravistelemalla verkosto on onnistunut siinä, missä yhteiskunta ei. Startup Refugees -verkoston tulokset ovat ajaneet ohi niistä luvuista, mitä valtio on maahanmuuttajien työllistämisen tukemiseksi asettanut. Kertaan vielä lyhyesti, mitä kaikkea Startup Refugees on tehnyt toisin.

Kaiken toiminnan lähtökohtana on ollut se, että verkosto on kuunnellut turvapaikanhakijoita aktiivisesti ja kysynyt heiltä itseltään, mitä he toivovat ja mitä he tarvitsevat. Verkosto on ollut joustava ja mukautuva, ja se on kyennyt muuttamaan toimintansa suuntaa nopeasti, mikäli toimintaa ei ole todettu tarkoituksenmukaiseksi ja järkeväksi. Verkostossa on huomattu, että työn tekemisen ehtona ei aina tarvitse olla täydellinen suomen kielen taito, vaan joskus on tarkoituksenmukaisempaa, että kielitaito opitaan työnteon ohessa. Toinen olennainen asia on ollut tietämättömyydestä johtuvien ennakkoluulojen purkaminen sekä asiatiedon levittäminen turvapaikanhakijan työllistymiseen ja yrittäjyyteen liittyvissä asioissa. Joskus myös viranomaisten syrjivistä toimintakäytännöistä on jouduttu antamaan palautetta. Kolmantena toisin tekemisen käytäntönä on ollut se, että turvapaikanhakijan osaamisen tunnistamisen prosessia on lähdetty ajattelemaan uusiksi. Miksi turvapaikanhakijan osaamista ei voitaisi arvioida työtä tekemällä, siis työn tekemisen ohessa? Olisiko täysin absurdia ajatella, että turvapaikanhakijaa pyrittäisiin tukemaan niin, että hän saisi tosiasiallisesti tehdä oman alansa työtä, ei siis sitä, mitä yhteiskunta toivoo hänen tekevän. Moni turvapaikanhakija on myös valmis yrittäjyyteen. Yrittäjyyteen liittyy Suomessa monia vaikeaselkoisia asioita jotka saattavat olla turvapaikanhakijalle varsin haastavia. Verkosto pyrkii auttamaan turvapaikanhakijoita tässä byrokratiaviidakossa. Verkostossa on huomattu, että niin yrittäjyydessä kuin muussakin työllistymisessä verkostojen luominen ja oman alan kontaktit ovat tärkeitä.

Ei riitä, että vain kolmannen sektorin toimijat tekevät asioita toisin. Myös yhteiskunnan tulisi muuttaa suuntaansa siten, että niitä rakenteellisia esteitä jotka estävät työmarkkinoille pääsemistä ja yrittäjyyttä, purettaisiin aktiivisesti. On ihmisoikeuksien näkökulmasta kestäväntöntä, että työn tekemistä hankaloitetaan joidenkin ryhmien, kuten

turvapaikanhakijoiden kohdalla perusteettomasti. Yhteiskunta joutuu tulevaisuudessa jo muutoinkin ratkaisemaan demografisen kehityksen tuottamaan työvoimapulaan, sekä huoltosuhteen heikentymiseen liittyviä haasteita. Kuitenkin samaan aikaan estetään ja vaikeutetaan työn tekemistä ja yrittäjyyttä sekä rajoitetaan tiettyjen ryhmien mahdollisuutta yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Edelleen turvapaikanhakijoiden työllistymistä niille aloille, joille he ovat lähtömaissaan kouluttautuneet, ei tueta, vaan heitä ohjataan koulutustaan vastaamattomiin tehtäviin ja pakkoyrittäjyyteen.

Toinen työllistymiseen liittyvä haaste liittyy osaamisen tunnistamiseen ja koulutukseen. Aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen sekä aiemmin hankittujen tutkintojen tunnustaminen on sekä turvapaikanhakijoille että maahanmuuttajille tällä hetkellä hyvin byrokraattista, kallista ja aikaa vievää, eli siis haastavaa. Samaan aikaan kouluttautumismahdollisuudet uusiin ammatteihin ovat rajallisia, sillä turvapaikanhakijoille suositellaan vain muutamia aloja. Jatkokoulutusmahdollisuudet ja uralla eteneminen näissä ammateissa on kuitenkin rajattua. Tervetulleita Suomeen ovat sellaiset opiskelijat, joilla on varaa maksaa tästä prosessista itse. Turvapaikanhakijat ovat harvoin tällaisessa taloudellisessa tilanteessa.

Eräs haastateltava kuvasi turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten asemaa maailmalla seuraavasti:

”Nämä ihmiset, liikkeessaan rajojen yli maasta toiseen, matkallaan he menettävät heidän koulutuksensa, työkokemuksensa, yrittäjyytensä. He saattavat päätyä uuteen maahan ilman perheitään, ilman verkostojaan, ilman mitään.” (A31)

Edellinen lainaus tiivistää hyvin tutkimukseni tarkoituksen: miksi turvapaikanhakijan koulutustausta, työkokemus ja oman alan osaaminen nollautuu siinä kohtaa, kun turvapaikanhakija ylittää valtiolliset rajat? Mitä tällaisessa tilanteessa tapahtuu? Tutkimukseni mukaan nollautumisessa on kyse siitä, että 1) tutkintojen rinnastaminen muissa maissa kuin kotimaassa on vaikeaa ja kallista 2) kohdemaan kielitaitovaatimukset ovat kohtuuttomia, eikä yhteistä kieltä ole 3) verkostoja ei ole kohdemaassa riittävästi 4) työn hakemisen ja työn tekemisen kulttuuri poikkeaa olennaisesti siitä, mitä se on

turvapaikanhakijan kotimaassa ollut. Kun turvapaikanhakija ylittää rajan, hänet nähdään ensisijaisesti turvapaikanhakijana, ei lääkärinä tai rakennustyöläisenä. Vaikka tulevaisuudessa monet maat joutuvat kilpailemaan ulkomaisesta työvoimasta, kaikkien osaaminen ei kuitenkaan näytä kelpaavan.

On selvää, että suomalaisessa yhteiskunnassa täysivaltainen yhteiskunnan jäsenyys rakentuu työlle. Kasvattaminen työntekijäkansalaisuuteen alkaa jo peruskoulusta, jatkuu korkeakoulutukseen saakka. Työ on mittari, jonka perusteella yksilön arvoa uusliberalistisessa yhteiskunnassa mitataan. Vaikka työn tekemisen ehtoja ja työtä kunnollisen kansalaisen mittarina pitäisi kyseenalaistaa, on kuitenkin selvää, että ihmiset kaipaavat työtä. Oikeudesta työhön tulee tässä järjestelmässä ihmisoikeus, ja ihmisoikeudet koskettavat meitä kaikkia. Tähän myös Startup Refugees -verkosto toiminnallaan pyrkii. Tärkeää on kuitenkin muistaa se, että ihmiset identifioivat itseään myös muuten kuin työn kautta, ja että työlle perustuva yhteiskuntajärjestelmä on itsessään kapitalistinen rakenne ja kolonialismin tulos.

Lähteet

Ahmad, A. 2010. ”Voisin tietysti palkata heitä, mutta...” Työmarkkinoiden sosiokulttuurinen sidonnaisuus. Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.) *Vieraita työssä: työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press 72–92.

Alasuutari, P. 2014. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Alho, R. 2010. Maahanmuuttajien kokemukset ja ammattiliittojen näkemykset työehtojen polkemisesta Suomessa. Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.) *Vieraita työssä: työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 93–121.

Andreotti, V. 2012. Education, Knowledge and the Righting of Wrongs. *Other Education: The Journal of Educational Alternatives*. 1 (1), 19–31.

Andreotti, V. 2010. Glimpses of a postcolonial and postcritical global citizenship education. Teoksessa G. Elliot, C. Fourali & S. Issler (toim.) *Education and social change: Connecting local and global perspectives*. New York: Continuum, 238–250.

Andreotti, V. 2011. (Towards) decoloniality and diversity in global citizenship education. *Globalisation, Societies and Education*. 9 (3–4), 381–397.

Andreotti, V., Ahenakew, C. & Cooper, G. 2011. Epistemological Pluralism: Ethical and pedagogical challenges in higher education. *AlterNative: An International Journal of Indigenous Peoples*. 7 (1), 40–50.

Andreotti, V., Stein, S., Ahenakew, C. & Hunt, D. 2015. Mapping interpretations of decolonization in the context of higher education. *Decolonization: Indigeneity, Education & Society*. 4 (1), 21–40.

Apitzsch, U. & Kontos, M. 2003. Self-employment, Gender and Migration. *International Review of Sociology*. 13 (1), 67–76.

Baker, M. 2012a. Dialogue on Modernity and Modern Education in Dispute. *Policy Futures in Education*. 10 (1), 30–50.

Baker, M. 2012b. Modernity/Coloniality and Eurocentric Education: towards a post-Occidental self-understanding of the present. *Policy Futures in Education*. 10 (1), 4–18.

Bhambra, G. K. 2014. *Connected sociologies*. London: Bloomsbury Academic.

Brah, A. 2007. Diaspora, raja ja transnationaalit identiteetit. Teoksessa J. Kuortti, M. Lehtonen & O. Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet: keskustat, periferia ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 71–102.

Brown, W. 2010. *Walled States, Waning Sovereignty*. New York: Zone Books.

Brunila, K., Hakala, K., Lahelma, E. & Teittinen, A. 2013. Avauksia ammatilliseen koulutukseen ja yhteiskunnallisiin erontekoihin. Teoksessa K. Brunila, K. Hakala, E. Lahelma & A. Teittinen (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus, 9–16.

Buchert, U. 2015. Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 87/2015.

Chang, C. & Holm, G. 2017. Perceived challenges and barriers to employment: The experiences of university-educated Taiwanese women in Finland. Teoksessa E. Heikkilä (toim.) *Immigrants and the labour markets: Experiences from abroad and Finland*. Turku: Migration Institute of Finland 2017, 161–176.

Creswell, J. 2014. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Los Angeles: Sage.

Euroopan muuttoliikeverkosto 2017. 2017. Vuosittainen maahanmuutto- ja turvapaikkaraportti: Suomi 2016. Luettavissa:

http://www.emn.fi/files/1522/Politiikkaraportti_FI_EN_final.pdf luettu 17.4.2017

Eurostat. 2017. Luettavissa: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics luettu 17.4.2017.

Fetters, M. & Molina-Azorin, J. 2017. The *Journal of Mixed Methods Research* Starts a New Decade: Perspectives of Past Editors on the Current State of the Field and Future Directions. *Journal of Mixed Methods Research*. 11 (4), 423–432.

Gothóni, R. & Siirto, U. 2016. Johdanto: Pakolaisuus muuttuvassa maailmassa. Teoksessa R. Gothóni & U. Siirto (toim.) *Pakolaisuudesta kotiin*. Helsinki: Gaudeamus, 9–20.

Hakala, K., Brunila, K., Teittinen, A. & Lahelma, E. 2013. Työntekijäkansalaisuus tekeillä ja käsillä. Teoksessa K. Brunila, K. Hakala, E. Lahelma & A. Teittinen (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus, 257–265.

Heikkilä, E. 2017. Immigrants in the Finnish labour market and future needs in an ageing society. Teoksessa E. Heikkilä (toim.) *Immigrants and the labour markets: Experiences from abroad and Finland*. Turku: Migration Institute of Finland 2017, 129–160.

Heikkilä, E. & Pikkarainen, M. 2006. Maahanmuuttajien työllisyys. Teoksessa T. Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri: etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 257–275.

Helne, T., Hirvilammi, T. & Laatu, M. 2012. *Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla*. Kelan tutkimusosasto. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Himanen, M. & Könönen, J. 2010. Pako ja pakko – turvapaikanhakijoiden kokemuksia prekaarista työstä. Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.) *Vieraita työssä: työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 45–71.

Horsti, K. 2009. Kyllä Suomeen yksi nainen mahtuu! Turvapaikanhakijat uhreina ja uhkana suomalaisessa julkisuudessa. Teoksessa S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta...: Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 77–85.

Huhta, A., Tammelin-Laine, T., Hirvelä, T., Neittaanmäki, R. & Stordell, E. 2017. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen tulosten ennustaminen lähtötason perusteella. *Aikuiskasvatus* 39, 190–204.

Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. 2009. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Johnson, R., Onwuegbuzie, A. & Turner, A. 2007. Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*. 1 (2), 112–133.

Joronen, T. 2012. Maahanmuuttajien yrittäjyys Suomessa. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2012. Helsinki: Editia Prima Oy.

Juvonen, T. 2017. Sisäpiirihaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Karakayali, S. & Rigo, E. 2010. Mapping the European Space of Circulation. Teoksessa N. De Genova & N. Peutz (toim.) *The deportation regime: sovereignty, space, and the freedom of movement*. Durham: Duke University Press, 123–144.

Keskinen, S. 2009. Pelkkiä ongelmia? Maahanmuutto poliittisen keskustelun kohteena. Teoksessa S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta...: Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 33–45.

Keskinen, S., Rastas, A. & Tuori, S. 2009. Johdanto: Suomalainen maahanmuuttokeskustelu tienhaarassa. Teoksessa S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta...: Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 7–21.

Korpela, M. 2013. Ihmisiä liikkeessä – Intian boheemit elämäntapasiirtolaiset ja asioiden kansallinen järjestys. Teoksessa M. Lehtonen (toim.) *Liikkuva maailma: liike, raja, tieto*. Tampere: Vastapaino, 131–149.

Kuortti, J. 2007. Jälkikoloniaalisia käännöksiä. Teoksessa J. Kuortti, M. Lehtonen & O. Löytty (toim.) Kolonialismin jäljet: keskustat, periferia ja Suomi. Helsinki: Gaudeamus, 11–26.

Kuosma, T. 2016. Turvapaikka ja pakolaisasema: kansainvälisen suojelun periaatteet. Kemi: Nordbooks.

Käyhkö, K. 2017. Hiekkaa rattaissa? Siirtolaisuus ja turvapaikanhakijat suomalaista korkeakoulujärjestelmää kehittämässä. Aikuiskasvatus 39, 229–235.

Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386. Annettu Helsingissä 30.12.2010. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Laki%20kotoutumisen%20edistämisestä>

Lasonen, J. & Teräs, M. 2013. Tunnustamisen näkökulma maahanmuuttajien työllistymiseen ja ammatilliseen koulutukseen. Teoksessa K. Brunila, K. Hakala, E. Lahelma & A. Teittinen (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus, 154–170.

Laurén, J. & Wrede, S. 2010. Työkäytännöt ja institutionaalinen rasismi – lähihoitajien työ. Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.) Vieraita työssä: työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 172–192.

Lehtonen, M. 2013. Miten tutkia liikkuvaa maailmaa? Teoksessa M. Lehtonen (toim.) Liikkuva maailma: liike, raja, tieto. Tampere: Vastapaino, 7–29.

Leppäkorpi, M. 2016. Verkostoitumisen merkitys yhteiskuntaan sijoittumisessa ilman oikeutta työhön. Teoksessa Hentilä, S. (toim.) Työväentutkimus 2016. Maahanmuutto. Raisio: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Levy, L. 2003. The first world's role in third world brain drain. Luettavissa: <https://www.scidev.net/global/migration/opinion/the-first-worlds-role-in-third-world-brain-drain.html> luettu 1.5.2018.

Maahanmuuttovirasto. 2018a. Luettavissa: <http://migri.fi/turvapaikka-suomesta> luettu 27.4.2018.

Maahanmuuttovirasto. 2018b. Luettavissa: http://migri.fi/sanasto#P_fi luettu 27.4.2018.

Maahanmuuttovirasto. 2018c. <http://migri.fi/kiintiopakolaiset> luettu 27.4.2018.

Martikainen, T., Sintonen, T. & Pitkänen, P. 2006. Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa T. Martikainen (toim.) Ylirajainen kulttuuri: etnisuus Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–41.

Matikainen, J., Pärnänen, O. & Åberg, L-K. 2009. Kansalaisjärjestöt ja turvapaikkakeskustelu. Teoksessa S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.) En ole rasisti, mutta...: Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Tampere: Vastapaino, 157–163.

Mignolo, W. 2005. The idea of Latin America. Oxford: Blackwell.

Montonen, T. & Lappalainen, S. 2017. Pieniä kertomuksia kotoutumiskoulutuksessa työskentelevien kouluttajien työn monipaikkaistumisesta. Aikuiskasvatus 39, 176–189.

Mulinari, D. & Neergaard, A. 2005. 'Black skull' consciousness: the new Swedish working class. *Race & Class*. 46 (3), 55–72.

Nieminen, S. 2010. Neuvotteluja ammatillisesta jäsenyydestä: maahanmuuttajasairaanhoitajat terveydenhuollon työyhteisöissä. Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.) Vieraita työssä: työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 147–171.

Opetushallitus. 2011. Koulutus ja työvoiman kysyntä 2025: Ennakointituloksia tulevaisuuden työpaikoista ja koulutustarpeista. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2011:25. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Palát, M. 2017. Impacts of immigration on labour markets: A theoretical appraisal. Teoksessa E. Heikkilä (toim.) Immigrants and the labour markets: Experiences from abroad and Finland. Turku: Migration Institute of Finland 2017, 11–39.

Paperittomat Suomessa. 2017. Luettavissa: http://www.paperittomat.fi/?page_id=686 luettu 17.4.2017.

Pehkonen, J., Huuskonen, J. & Tornberg, K. 2018. Kohtaanto työmarkkinoilla – havaintoja ja politiikkajohtopäätöksiä. Valtioneuvoston selvitys-, ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 15/2018. Valtioneuvoston kanslia, 5.3.2018.

Peters, M. 2012. Dialogue on Modernity and Modern Education in Dispute. *Policy Futures in Education*. 10 (1), 30–50.

Piracha, M. & Vadean, F. 2013. Migrant Educational Mismatch and the Labour Market. Teoksessa A. Constant & K. Zimmermann (toim.) International Handbook on the Economic of Migration. UK, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 176–192.

Precarias a la Deriva 2009. Hoivaajien kapina: tutkimusmatkoja prekaarisuuteen. Suomentaneet Laura Böök, Riie Heikkilä, Eeva Itkonen, Anna-Reetta Korhonen ja Eetu Viren. Helsinki: Like. (Espanjankielinen alkuteos *A la deriva (por los circuitos de la precariedad femenina)* 2003).

Pärnänen, A. & Sutela, H. 2014. Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013. Tilastokeskus. Luettavissa: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yits_201400_2014_12305_net.pdf luettu 16.3.2018.

Quijano, A. 2000. Coloniality of Power and Eurocentrism in Latin America. *International Sociology*, 15 (2), 215–232.

Rastas, A. 2005. Rasismi: oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia. Teoksessa A. Rastas, L. Huttunen & O. Löytty (toim.) Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 69–116.

Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. 2005. Saatteeksi. Teoksessa A. Rastas, L. Huttunen & O. Löytty (toim.) Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 7–15.

Riitaoja, A-L. 2013. Toiseuksien rakentuminen koulussa: Tutkimus opetussuunnitelmista ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta. Helsinki: Unigrafia.

Said, E. 1979. Orientalism. Western conceptions of the orient. Reprinted 2003. London: Penguin.

Santos, B.S. 2007. Beyond abyssal thinking: From global lines to ecologies of knowledges. *Revista Critica de Ciencias Sociais* 80. Luettavissa: <https://www.eurozine.com/beyond-abyssal-thinking/>, luettu 27.4.2018.

Sarvimäki, M. 2017. Labor Market Integration of Refugees in Finland. VATT Research Reports 185/2017. Helsinki: VATT Institute for Economic Research.

Siirto, U. & Laihia, M-L. 2016. Turvapaikanhakijoiden vastaanotto – toteutuvatko ihmisoikeudet? Teoksessa R. Gothóni & U. Siirto (toim.) Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki: Gaudeamus, 113–138.

Startup Refugees. 2018. Startup Refugees -verkoston toimintakertomus. Saatu verkostolta sähköpostitse 24.3.2018.

Stein, S. & Andreotti, V. 2015. Cash, competition, or charity: international students and the global imaginary. *The International Journal of Higher Education Research*, 72 (2), 225–239.

Suomen Punainen Risti. 2018. Turvapaikanhakijoiden ja jo oleskeluluvan saaneiden osaamisen tunnistaminen ja työelämävalmiuksien tukeminen. Luettavissa: <https://rednet.punainenristi.fi/tet>, luettu 12.4.2018.

Suoranta, J. & Ryynänen, S. 2014. Taisteleva tutkimus. Helsinki: Into Kustannus.

Tarvainen, L. 2016. Pakolaispolitiikka ja lainsäädäntö pääpiirteittäin – näkökulmana haavoittuvuus. Teoksessa R. Gothóni & U. Siirto (toim.) Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki: Gaudeamus, 59–76.

Tilastokeskus. 2018. Taloudellinen huoltosuhde. Luettavissa:

http://www.findikaattori.fi/fi/32#_ga=2.110059974.236853124.1521186276-511819916.1521186276, luettu 16.3.2018.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 8. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2017. Kotouttamisen SIB. Luettavissa: http://tem.fi/documents/1410877/2106645/KotoSIB_esite_web.pdf/fac234d1-ac14-479c-bf4a-6e66d3dab807/KotoSIB_esite_web.pdf.pdf luettu 1.5.2018.

Ulkomaalaislaki 2004/301. Annettu Helsingissä 30.4.2004. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=ulkomaalaislaki>

UNHCR. 2014a. Living in the Shadows: Jordan Home Visits Report 2014. Luettavissa: <http://www.unhcr.org/54b685079.pdf>, luettu 20.10.2017.

UNHCR. 2014b. Global Report 2014. Luettavissa: <http://www.unhcr.org/gr14/index.xml>, luettu 20.10.2017.

UNHCR. 2015. Global Trends: Forced Displacement in 2015. Luettavissa: <http://www.unhcr.org/576408cd7.pdf>, luettu 20.10.2017.

UNHCR. 2017. Global Trends: Forced Displacement in 2016. Luettavissa: <http://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf>, luettu 9.4.2018.

Valenta, M. 2009. Selective networking as identity project: the social integration of first generation immigrants in Norway. *Journal of International Migration and Integration*. 10 (2), 177–195.

Vertovec, S. 2009. Transnationalism. London: Routledge.

Wahlbeck, Ö. 2010. Kebabyrittäjät – välittäjävähemmistö? Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.) Vieraita työssä: työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 32–44.

Wimmer, A. & Glick Schiller, N. 2002. Methodological nationalism and beyond: Nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks* 2 (4), 301–344.

Wrede, S. 2010. Suomalainen työelämä, globalisaatio ja vieraat työssä. Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.) Vieraita työssä: työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 7–31.

Wrede, S., Nordberg, C. & Forsander, A. 2010. Etnistyvä eriarvoisuus ja keinot kohti tasa-arvoa. Teoksessa S. Wrede & C. Nordberg (toim.) Vieraita työssä: työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press 274–283.

YK:n pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968. Annettu Genevessä 28.7.1951. Saatavissa:

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

1. Kerro, miten päädyit työntekijäksi Startup Refugees -verkostoon?
2. Kerro, miksi Startup Refugees -verkostoa tarvitaan? Mitkä ovat mielestäsi Startup Refugeesin keskeisimmät tehtävät?
3. Onko Startup Refugeesin toiminnan fokus muuttunut urasi aikana? Jos, niin miten?
4. Millainen kuva sinulle on jäänyt turvapaikanhakijoiden ammatti- ja koulutustaustasta työskentelysi perusteella?
5. Kuvaavatko Startup Refugeesin turvapaikanhakijoista tuottamat profiilit mielestäsi heidän osaamistaan?
6. Millaisia ongelmia turvapaikanhakijoiden työllistymiseen Suomessa liittyy?
7. Miten Startup Refugees on organisaationa ollut ratkaisemassa näitä ongelmia?
8. Missä näet Startup Refugeesin 10 vuoden päästä?